

Cruz
9

UVIA-BHSC-BU 01929

Biblioteca Universitaria

Estante 27

Tabla 908

Número 79

1929

9079 = 1929

UVIA. BHSC. BU 01929

DE LOCIS
S. SCRIPTVRAE
HEBRAICIS
ANGELI CANINII
COMMENTARIUS,
ET ANTONII NEBRISSENSIS
QVINQVAGENA.

Nunc primum simul emendatius edita.

ACCESSIT GASPARIS VARRERII
. LVSITANI DE OPHIRA REGIONE
in Sacris litteris Disputatio.

Ad Cl. V. BALTHASAREM SVNIGAM
Regis Catholici in Belgio Legatum.

9079-
1929

ANTVERPIÆ,

SVMPTIBVS VIDVÆ ET HÆREDVM
Io. BELLERI, sub insigni aquilæ aureæ.

ANNO M. DC.

UVIA. BHSC. BU 01929

AMPLISSIMO VIRO
B A L T H A S A R I
S V N I G Æ , R E G I S C A T H O -
L I C I I N B E L G I O O R A T O R I ,
G A S P A R B E L L E R V S S . P . D .

BTOLEMAEV M Philadelphum
Ægypti Regem memoriae proditum est, ut te non fugit, ampliss.
S V N I G A, Hebræorum doctissi-
mos, senos è singulis tribubus
Hierosolymis Alexandriam euocasse, qui sacras
litteras Græco sermone redderent; vocanturque
bodie rotundo numero Septuaginta Interpre-
tes. Sapiebat nimirum rex ille, qui diuino Bi-
bliorum thesauro, Bibliothecam, quam instrueret,
carere nefas duceret. Idem exemplum parentum
memoria secutum fuisse video è Diui Francisci
familia sodalem, Fran. Ximenium Archiepiscopū

EPISTOLA

Toletanum, & S.R.E.Card. Raro enim & ini-
sitato Principibus exemplo, condita recens Aca-
demia Complutensi in Carpetanis, atq; adeò Hi-
spaniæ umbilico, non hic eius beneficentia immor-
talitate digna substitit, sed & maiora & illius
penè propria a gressus est. nam ut ijdem Aca-
demie alumni Theologiam non è turpidis sed pu-
ris fontibus haurirent Gymnasium trium lingua-
rum eruditarum instituit, quibus linguis Christi
crux inscripta Euangeliumque per totum terra-
rum orbem propagatum, ab Hebræis ad Græcos,
hinc ad Romanos, ubi fixum habet domicilium,
penetravit. Mox Biblia illa euulganda incredibili
sumptu curauit, quæ summam in Ecclesia Catho-
lica, diligentiae fideique nomine obtinenter aucto-
ritatem, & in Regijs illis Philippi II. Regis Ca-
tholici auspicijs nuper editis, expressa videmus.
Accitis igitur undique primum vetustis exem-
plaribus calamo in membrana exaratis, cum He-
bræis tum Græcis, partim è media Græcia ac Sy-
ria, partim è Vaticana Romæ Bibliotheca, bona
cum Leonis X. Pont. Max. venia: dehinc doctis
hominiibus euocatis non Theologis modò, sed &
lingua-

DEDICATORIA.

linguarum peritis, opus opinione celerius absoluit,
et in omnium oculis, tanquam in claro lumine
collocauit: magno sane Ecclesiæ commodo, ut his
Biblijs Theologi plurimum se profecisse indies
ingenue fateantur. horum in numero fuerunt De-
metrius Cretensis, Ioannes & Franciscus Ver-
garæ fratres, domo Toletani, & hic Aelius An-
tonius Nebrisensis Antiquaria in Bæticis
oriundus. Is cum Bononiæ in Hispanorum col-
legio, quod Aegidius Carillus Albornotius Car-
dinalis suæ genti excitauit, studijs operam de-
disset, non tam Iuris Civilis scientiam, quam
Latinam Linguam (qua nimis diu patriam,
Maurorum armis afflictam, carere dolebat)
gratus ciuis inuexit, & profligata barbarie La-
tinum sermonem instaurauit, hoc trophæis meritò
adscripto elogio:

Barbarie pulsa ponit hæc Antonius arma.

Tandem è litteratore Rhetor, cum de supe-
riore loco diu Doctoris personam sustinuissest,
Regum Catholicorum historicus renunciatur:
quorum etiam res in Nauarræo regno præclare
gestas, litterarum, ut illa ferebant tempora mo-

E P I S T O L A

numentis, mandauit. Idem natu grandior san-
ctæ linguae non ignarus, & à sacris, ut Christia-
num decet hominem, minimè abhorrens, in sacris
Biblijs Præfulis auctoritate elaborare iussus est.
Quo in munere dum se exercet gnauiter, tres sibi
Quinquagenas, hoc est, capita obseruationum
è Sacra Scriptura quinquaginta scripserat: qua-
rum duæ priores, incertum an temporum iniuria,
an hominum incuria interciderunt; tertia salua
ad nostram usque ætatem peruenit. Hanc longè
emendatiūs quam olim Illiberitani, qui hodie
Granatenses sunt, nunc nominis tui auspicio euul-
gamus una cum Angeli Caninij Anglariensis
raro nimis, sed aureo libello, De nominibus
Noui Testamenti Hebraicis: quem Lutetiae
olim cum Syriacæ linguae institutione ediderat,
post Hellenismos aureum verè librum & Sim-
plicij in Epictetum commentarium Latina ciui-
tate donatum. Coniungere autem visum fuit,
quod, nisi me fallunt omnia, Theologis iuxta at-
que Ecclesiasticis utilissima fore confidam. Ad-
ieci & Lusitani hominis eruditii, Gasparis Var-
rerij de Ophira regione in tertio Regum libro
commen-

DEDICATORIA.

commentarium, quam Peru, seu Piru esse pleni-
rius autumant; unde aurum ædificando Salo-
monis templo sit aduectum. Quo de loco varias
etiam repugnantes doctorum hominum senten-
tias ex Abr. Ortelij Geographicō Thesauro colle-
ctas, ut symbolam quoque contulisse videremur
adiecimus, quem quidem laborem, ut, qua es
humanitate propè singulari atque doctrina præ-
ditus, æqui boni facias iterum atque iterum rogo.
Sic fiet ut diligentiae atque industriæ fructum,
abundè tulisse videar. Vale.

A 4

INDEX

INDEX CAPITVM.

- De nomine Iesu & Ioua.* Cap. I.
*De omnibus Dei nominibus, & quomodo Ara-
bes & Aethiopes Deum nominent.* Cap. II.
*De יְהוָה apud Micheam, & Nequaquam mi-
nima es, apud Matthæum.* Cap. III.
De Hosanna. Cap. IV.
De Amen. Cap. V.
De Rabbi, Rabboni, & cæteris. Cap. VI.
De Raca, Mamona, & Concilio. Cap. VII.
De Publicanis. Cap. VIII.
De Camelop foramen acus. Cap. IX.
De Effathá. Cap. X.
De Mamona, & locutionib. quibusdā. Ca. XI.
De Dimitte nobis, & alijs. Cap. XII.
*De Messia Maria, & omnium Apostolorum
nominibus.* Cap. XIII.
De Pane quotidiano, in oratione Dominica.
Cap. XIV.

LOCI

LOCI ALIQVOT NOVI
TESTAMENTI CVM HE-
BRÆORVM ORIGINIBVS COLLATI
atque historicè explicati ab ANGELO
CANINIO Anglariensi.

DENOMINE IESV, ET IOVA.
CAPVT I.

VT HOMINES nostri linguæ Chaldaicæ cognitionem noui quoque Testamenti studio conducere, ac multum ornamenti atque adiumenti pijs conatibus afferre intelligent: locos aliquot in medium proferemus, quos nemo humus linguæ ignarus assequi penitus potest. Nam tamen adhibebimus prefationem, ne quis nostræ religionis mysteria ac dogmata à sanctissimis doctissimisque viris, qui Chaldaicè nesciuerunt, ignorata fuisset de nostris verbis existimet. Nec enim hic de sublimibus adeò agemus quæstionibus: sed locos quosdam, quod ad institutum nostrum attinet, pressius tractandos, atque accuratius explicandos proponemus: Idque historicè faciemus ac simpliciter quantum è linguæ Hebraicæ atque Syriacæ, quas à teneris annis ardentissimo sumus studio complexi, proprietate vñque intelligere potuimus. Nam si, ut Demosthenicam dictionem, & Homeri sen-

A 5 tentia-

tentiarum atque verborum maiestatem in-
spiciamus, totam linguaM Græcam, quæ cùm
laboriosius, tum maiore temporis iactura
cognoscitur, ediscere non piget: videndum
est, ne turpe homini Christiano sit, Christi
verba minoris facere, quam Homeri aut De-
mosthenis: cùm illa præsertim iucundissima
pios animos voluptate afficiant; hæc aures
modò demulceant. Sed iam instituta perfi-
ciamus, si vnum id lectorem monuerimus,
vt non authoritatem, nec personam, sed rem
ipsam intueatur, quæ rectè intellecta luminis
aliquid sacrarum literarum studijs afferre po-
test. Cùm enim sacris scriptoribus ea defe-
renda sit authoritas, vt, quamuis ratio nobis
non constet, verissima tamen esse, quæ dixe-
rint, credamus: sic ceteris tantum habendum
est fidei, quantum rationibus & argumentis
probare atque efficere potuerint.

Primum itaque de sanctissimo nomine
Iesu, quod indignè à quibusdam laceratur,
atque è suauissimo absonum ac penè mon-
strosum efficitur, tum de *Hosanā*, *Amen*,
Rabbi, ac cæteris eiusmodi disputabimus: cū
vt quæ perfectè hactenus explanata non sunt,
conferendis priscorum authorum sententijs
dilucidius è sua origine exponamus: tuni vt
superciliosam quorundam doctrinæ ostenta-
tionem cum summa inscitia coniunctam re-
tunda-

tundamus. Qui maximam peregrinarum linguarum scientiam iactare & venditare solent, atque petulantissimis verbis D. Hieronymū ac nostros homines proscindere, ut qui iniictitia lapsi persæpe vel malè interpretati sint, vel non intellexerint linguam Hebraicam. Cùm si conferantur in vnum isti omnes, D. Hieronymi instar futuri non sint. Cæterùm ne cōuicijs potius, quām rationibus agere videamur, iam nomen mirificum Iesu explicare incipiamus.

Putat Osiander homo doctus & ingeniosus (sed cuius diligentiam in linguis peregrinis tractandis desiderare cogor) & verbosa disputatione persuadere omnibus conatur, nomen hoc יהשׁוֹה Iehesûh scribendum esse, ut literas omneis nominis Terragrammati habeat, eaque in re magnum credit inesse mysterium: alioqui de Christi maiestate aliquid detractum iri contendit. Nos vero, nisi Cabalistarum nugas in Christianam religionem admittere volumus, nec in literis יהוּא Ieho-ua, nec ישׁוּעָ Iesuá magnum aliquod mysterium ponimus: sed in virtute atque omnipotentia Dei, quæ nullis literarum figuris exprimi potest, Mysteriorum vniuersam abyssum esse credimus. Verum capita argumentorum eius colligamus, quæ quam vera sint, mox apparebit.

F. C. N.

Princi-

Principiò ait nomen *Iesu*, in libris alicuius
authoritatis יְשֻׁעָה Iesu scribi.

Tum putat non esse ferendum, יְשֻׁעָה, sine
litera Aain scribi, si Thema esset עֵשָׂה, ut nos
credimus.

Deinceps è verbis Matthæi & prophetæ
Esaiæ argumentatur, quæ, si Christus voce-
tur יְהוֹשֻׁעָה Iehosua, non rectè exponerentur.
nam, si linguæ proprietatem penitus introf-
picias, non tam *saluatorem*, quàm *saluandum*
significare.

Præterea aliud *Iesu*, aliud *Iosue* esse exi-
stunt.

Postremò apud Arabes bisyllabum scribi,
& cum *Iesu* conuenire ait.

Tum, ne Iudæis inuidemus, literas qua-
dam interiicit, noménque, quod simplicissi-
mum ac diuinum est, prodigiosum facit, ut
nec Hebraicum sit, nec quicquam prorsus
significet.

Hæc omnia commentitia esse mox osten-
demus. Quod quò planius intelligi possit,
primùm quid sit יְהוָה Iehoua, videamus. Ve-
rūm animaduertendum est, hoc nomen
Iehoua vel Ioua, quod Hebræi vocant שֶׁם
ארכְּבָעַת אֲרַחְיָה, scem scel arbáa othijóth,
nomen quatuor literarum, vel *Tetragrammaton*,
quod quatuor literis Iod he vau he constet,
aliter à Iudæis pronunciari, quàm scribatur.

Aiunt

NOVI TESTAMENT.

Aiunt enim suos maiores ab ipso usque Mo-
se, cui primum traditum est, semper pronun-
ciare solitus *Adonai*, quod est Dominus:
Deo tamen soli tribuitur, ut *Adon* quemlibet
dominum significat. Septuaginta certe Inter-
pretes, & Apostoli atque Euangelistae omnes,
quod Hebraicè scribitur יְהוָה Ioua, κύριον,
hoc est, *dominum* perpetuò reddunt. Quod
illa ostendunt, בָּבֶם יְהוָה לְאַדְבֵּי, Neūm Ioua
ladoni, *Dixit Ioua Domino meo*, Psalm. 110.
quod Græci scribunt, εἰπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ
μου. Et, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד,
Scemaa Israël Iehouá elohénu Iehouá ehád,
Deut. 6. Quod Euangelistæ, ut Septuaginta,
vertunt, ἀκούεισθαντας, κύριος Ἰησοῦς οὐ μόνος, κύριος
εἰς εἶπεν. Audi Israël, Dominus Deus noster, do-
minus unus est. Vbi vbi præterea in nouo Te-
stamento κύριον vel *dominum* leges, absolutè
intelligendum est. Iehoua, vel אָדָבֵי A-
donai: cum, ut diximus, Hebræi vtrunque
eodem modo pronuncient Adonai: nisi quod
Iehoua vocitant אָדָבְרָא Adqerá, quod est
memoratio, quasi symbolum mnemosynum-
ue dixeris: nempe quod debeamus hoc no-
mine auditio Dei omnipotentiam in mentem
reuocare. Adonai autem nominant וְדַי va-
dai, hoc est *manifestum*, quoniam unicusque
sanæ mentis homini manifestum est, Deum
reruni omnium dominum esse ac moderato-
rem.

rem. Ego itaque, cùm præsertim authores habeamus Apostolos, idque Ecclesiæ consensus receperit, nomina immutanda nō censerem. Nam si *dominum* vocemus, planissimè omnes intelligent: Si malimus *Ioua*, cauendū est, ne indocti offendātur nominis nouitate. Sed ad propositū reuertamur, quidq; id nomen etymologiæ ratione significet, explicemus. Nullū enim nomen Hebraicum Syriacumue est, cuius etymon aliquod è Themate & grāmatica analogia reddi non possit. Quædā porrò composita sunt, sed sic, vt facile radices omnes distinctæ cernantur, vt Gabriél, Melchisédec, Israël. Abraham quoque, quod difficilius resoluitur, componitur, vt scriptura docet, Gen. 17. ex אָב Ab pater, בָּבְרַהֲמֹן rab magnus, & הַמִּרְאֵת hamon *multitudo*, quòd magnæ multitudinis pater futurus erat: sed quia nimis durum atque asperum nomen esset, si diceremus אָבְרָהָם Abrabhamon, eliditur b: n enim ad thema non pertinet, ac euphoniacæ caussâ pronunciatur & scribitur אָבְרָהָם Abraham. Sunt tamen quædam Babylonica, Ægyptiaca, Persicâque atque aliarum nationum propria nomina, quorum etyma è suis quæque linguis petenda sunt. Nomen certè *Iehoua* simplex est, facilèmque etymi habet rationem. Nam thema הָוה Hebraicè atque Chaldaicè significat est, vel fuit: cui præfixa litera

litera Iōd nomen deriuatum format יהוה Iehouá. vt à צחָק sahac risit fit Ishác, & à עַקְבָּה acab supplantavit Iacob. Iehoua ergo significat, Qui est, vel, vt Platonice loquar τὸ ὅν, aut ἀυτὸ ὅν, Ipsum Ens, vel Essentiae Ideam: quam Dionysius vocat τὸ ἀυτὸ εἶναι. Philosophi interdum nominat τὰ γαθὸν, vel ἀυτοαγαθὸν, ipsum Bonum, vel Ideam bonitatis. Huc facit, quod Aristoteles siue Theophrastus in libro de Mundo ait, supremum deorum omnium διὰ appellari à ζεὺς, nempe δι ἡμέρα, propter quem viuimus, quod ipse omnia vegetat atque viuificat. Hesiodus quoque in eandem sententiam cecinit in ἑργοις,

Οὐτέ διὰ βροτοὶ ἄνδρες ὁμῶς ἀφατοί τε φαλοίτε,
Πήτοιτ' ἀξέποτε διὸς μεγάλοιο ἔχητε.

Omnium authorem Iouem esse indicans. Quin etiam ipsa scriptura planissimè etymon exponit, cum Deus Mosi manda dans, quis esset, docet his verbis, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵלָיו מֹשֶׁה אָמַר לְבָנֶיךָ אֲחֵיךָ אֲשֶׁר אֲהֵינוּ וַיֹּאמֶר בָּהּ חָמֵר לְבָנֶיךָ Vaiiómer Elohim el Moscé Ehiéh ascér ehiéh vailómer cóh thomár libné Israél Ehiéh scelaháni alechém.

Et dixit Deus Mosi, Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israël, Sum misit me ad vos, Exod. 3. Ex quibus verbis dilucidè ac simpliciter etymologiam nominis habemus. Cùm enim Mo-

ses

ses Dei primum imperiū detrectās scire eius nomen, si id forte populus quæreret, ad quē legabatur, percuperet: Respondit Deus se eum esse, *qui est*, hocque suum nomen esse. Deus quippe solus absolutè est, cetera omnia, quod sunt, Deo acceptum referre debent. Iam ergo planum fecimus, simplicem esse nominis huius significatum, ut interim omittamus acutissimè ineptas Iudæorum tricas, qui simplici sententia, hoc est historica veraque neglecta, consequantur quod nusquam est, ut apud indoctos eruditionis atque acuminis gloriam aucupentur: à doctis certè & prudentibus temeritatis atque impudentiè opinionem reportant. Sed prætermittere non possum, quod apud Macrobius, multæ ac reconditæ doctrinæ hominem, Sat. lib. i. cap. 18. obseruaui: qui cum deorum omnium nomina ad unum Deum referre vellet, hunc

Orphei versiculum citat,

Eis ^{Supiter} Zeus, eis ^{Orcus} Ædæns, eis ^{Sol} Ælios, eis ^{Bacchus} Æiovuos

Bacchus, Sol, Orcus, & Iuppiter unus et idem.

Huius, inquit, versus authoritas fundatur Oraculo Apollinis Clarij, in quo aliud quoque nomen Soli adjicitur, qui in eisdem sacris versibus inter cetera vocatur iāω. Nam consultus Apollo Clarius quis deorum habedus sit, qui vocatur iāω, ita effatus est,

O'ργια μὲν δεδαῶταις εχρῆντη πευθέα κεύθειν,

E,

NOVI TESTAM.

Εἰδὸν ἀπάτην παύρη σύνεσις καὶ γῆς ἀλαπαδνὸς.

Φράζεο τῶν πάντων ὑπατον θεὸν ἐμψεύσαντα.

Quorum versuum hæc est sententia,

Orgia qui norunt, arcana recondere par est.

Fraudē mentis inops agitat, quæ inscitia versat.

Diuorum summum cunctorum en accipe Iao.

Nam quid aliud quæso per Iao intelligemus,
quam Iona? Nam v consonante Græci carēt,

vt δᾶος ostendit, quæ Dauum Latini vocant, vt
δῖος, ονις, δῖος, diuus. Sic fecerunt ex Iao Iouem.

Quanquam reclamant Grammatici, qui à iu-
nando dictum volunt. Nec mirandum est, quî
fieri potuerit, vt nomē hoc, quod Hebræi ne-
mini præsertim peregrino cōmittebāt, à Græ-
cis cognosci quiuerit: Cū oracula illa cacodē-
mone magistro ac duce instituta & celebrata
fuerint. Is porrò nomen illud non ignorabat.

Sed eò, vnde discessimus, reuertamur, cùm
iam ostenderimus simplicem ac germanā hu-
ius nominis significationem, non cabballisti-
cam neque commētitiam. Id quod faciendū
est in sacrosancto nomine Iesu, quod Hebrai-
cè dicitur יְשֻׁעָה Iesúa. Id in sacris Biblijs ali-
quoties legitur, quod ignorasse videtur Osiā-
der, qui semper scribit יְהוֹשֻׁעָה Iehosúa, ne-
gans Iesu' vlo pacto idem esse, quod Iosue.
Nos scimus summum sacerdotem filium Io-
sadac יְהוֹשֻׁעָה Iesúa appellatum, atque eundem
יְהוֹשֻׁעָה Iehosua. Nomen itaq; virumque vnū

B

idemque

idémque est: nisi Osiandro plus fidei, quām
 Ezræ atque Nehemij volumus adhibere. Il-
 le contendit idem non esse vtrunque, hi pro-
 bant. Qua in re suam in sacris literis tractan-
 dis somnolentiam atque oscitantiam prodit,
 qui ex uno scripturæ loco, qui mos sciolorum
 est, ἵνα μὴ τις πότερον εἴπω, probare se, idque
 contra omnium sententiam, quod semel in
 animo insedit, posse existimat. Nos verò non
 è somnijs nostris, sed ex Vnu & sermone pro-
 phetarum idem virumque esse asserimus.
 Nam sacerdos ille summus, qui cum Zoro-
 babele è Babylonia cum cæteris exulibus in
 Iudæam rediit, ab Haggæo & Zacharia sem-
 per nominatur יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק *Iehosua filius Ieho/adac*, quem eundem Ezras & Nehemias
 vocant יְשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק *Iesua filium Iosadac*, de-
 tracta litera he: non ut hoc nomen litera vna
 tetragrammati defraudarent, sed ob linguæ
 Syriacæ proprietatem, de qua mox agemus.
 Constat enim Ezram & Nehemiam histo-
 riā scripsisse, cùm Iudæi iam ab exilio As-
 syriaco reducti essent, & lingua Syriaca lo-
 querentur. Vulgò autem vocabatur יְשֻׁעַ,
 cùm docti scriberent יְהוֹשֻׁעַ Iehosúa more
 Hebræorum. Sed ne quisquam hæc à nobis
 configi putet, verba Haggæi. i. exponamus,
 היה רַבֵּר יְהוָה בֵּיד חֲיִי הַנְּבִיא אֶל
 זְרַבְּכָל בֶּן־שָׁאֵל תְּיַאֵל פְּחַת יְהוּדָה וְאֶל יְהוֹשֻׁעַ

בָּן יְהוֹצֶדֶק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לְאָמֹר: Haiáh deuár
 Iehouá beiád Haggái hannaúiel Zerubbauél
 ben Schealthiel ben páhat Iehudáh veel Ie-
 hosúa ben Iehosadac haccohén haggadól le-
 mor. Hoc est, *Façtū est verbum domini in manu*
Haggæi prophet. ad Zorobabel filiu Salatiél Prin-
cipem Iuda, & ad Iehosúa filium Iehosadac sacer-
dotem summum, dicens. Atque eadem ortho-
graphia in toto vaticinio vtitur, vt Zacharias
quoque. Confer nunc Ezram & Nehemiam,
qui eodem seculo vixerunt, déque ijsdem
hominibus locuti sunt. Ezræ. 2. sic scribitur,
וַיָּקֹם יִשְׁרָעֵל בֶּן יוֹצֶדֶק וְאַחֲיוֹ הַכֹּהֲנִים Vaiácom
 Iesúa ben Iosadac veehau haccohanim. *Et*
surrexit Iesus filius Iosadac, & fratres eius sacer-
dotes. Lege totum Nehemiam, sempérque
inuenies Ieluá, יְהוֹשֻׁעַ Iehosuá nun-
quam. Quinetiam in 2. Paralip. 31. quorum
author Ezra fertur, scribitur יִשְׁעָה Iesuá.
 Nempé quòd hi omnes libri post exilium
 Babylonicum conscripti sunt. Ostendimus
 itaque non errasse veteres patres, qui vtrum-
 que Iosue vel Iesum tam ducem, quam sum-
 mum sacerdotem, vt nomen, sic etiam Chri-
 sti typum gessisse autumant. Ob id enim *Ie-*
sus vocatus est Messias *Christus*, quod est
Vnctus: quoniam & rex & sacerdos, qui soli
vngebantur, fuit. Quin etiam Angelus Matt.
1. disertè ait Iesum nominandum esse, quòd

salutem populo suo allaturus erat . Id autem significat etymon *Iesu*. Quæ ergo impudentia est, contradicendi studio adductum, suam sententiam, quæ solis coniecturis, ijsdēque incertis nititur , alijs omnibus insolentissimè anteponere ? In Thalmud certè Perek Merubbe sic legimus, **אֵיקָלָעַר לְבִי רִשּׁוֹעַ הַבָּן** *peruenerunt ad domum redemptionis filii.* Nam scholiaſtæ Iesum **רִשּׁוֹעַ** *redemptionē & salutem* interpretantur. At ex propheta , qui cap. i. ait vocatum iri Emmanuél, argumētatur Oſiander. Id enim impletum non esse, si Christus vocetur **יְהוָשֻׁעַ** Iehosúa . Qua in re satis mirari nō possum hominis cōtradicendi vi abrepti, atque in angustias adacti peruiſciam. Nam si Oſiandro credimus, Dei virtus tribus literis tota includitur : quæ ſi quid habent momenti, in nomine **יְהוָשֻׁעַ** Iehosua cernuntur : alioqui nemo niſi Hebraicè doctus fidei mysteria intelligere posset, quod falsissimum eſt.

Quin etiam verba Prophetæ optimè cum Angeli & Euangelistæ ſententia conueniunt, ſiquidem cap. 30. ait, *Ioua eſt iudex noster, Ioua eſt praeceptor noster, Ioua eſt rex noster, ipſe ſaluat nos.* Qui ſaluat ergo, quod facit Iesus Christus ſolus , quid aliud eſt, quam Ioua, non nomine , cūm Dei virtus nominibus non comprehendatur , ſed reipsa eſt verus Iesus

Iesus saluator, iudex, præceptor, rex, & redemptor, & propterea Emmanuel, id est, nobiscum Deus? Vides itaque Emmanuel & Iesum idem significare, si rem, non literas species, quorum utrumque in Christo perfectè impletum est. Sed iam ceteris respondeamus argumentis.

Quod existimat in libris alicuius auctoritatis hoc nomen יְשֻׁעָה Iesu scribi, fallsum esse ostendit doctissimus Iudeus Aben Ezra, qui semper scribit יְשֻׁעָה, lege eius in Genesin prefationem. Quin etiam Elias in Tisbi, cur aliquando יְשֻׁעָה scribatur, præsertim in Thalmud, rationem affert: confitens scribendum יְשֻׁעָה Iesua: sed quoniam Iudei non credunt eum esse seruatorem suum, ideo literam ultimam Aain abiecisse: ut hinc iam facile alterum eius argumentum dilui possit. Sed ex usu linguae Syriacæ atque Thalmudicæ, quas ignorare videtur Osiander, docebimus literas gutturis, ut Hebrei vocant, præcipue Aain, quæ omnium crassissima est, absorberi, vel potius excidere.

Cum enim ostenderimus Iesu & Iosua idem esse nomen, si rationem ultime literæ Aain reflectæ exposuerimus, iam nihil amplius, quod dicat, habebit Osiander. Exempla plurima producere possemus, sed paucis erimus contenti. Nam quod Hebraicè atque Babylonice dicitur שְׁבָע seba, septem, id Syriacè & Thal-

mudicè ultima litera abiecta scribitur שׁ sab.
 Sic pro קְטִיעָה: qetia, quod est *abscissus*, dicitur
 קְטִיעָה qeti. quod etiā in numeris fit, אַרְבָּע עֲשֶׂר Arba asár, *quatuordecim*, ארבעים Arbisár.

Cum ergo hoc nomen in libris tantum Thalmudicis יֵשׁ Iesu scriptum inueniatur, quis amplius miretur, cur postrema litera resecta fuerit?

Quòd verò apud Arabes bisyllabum esse ait, & cum Iesu conuenire: id verò nos constanter negamus. Ut enim hoc nomen in Alcorano bisyllabum sit, non tamen quadrat cum Iesu, cùm scribatur עִזָּתָא Isa cum Aain, quanquam corruptè, quomodo etiam Beelzebub, Euangeliū, Esau, in Iblis & Engil & Eles, quædam alia, deprauarunt. Alij certè Arabum scriptores sæpe scribunt ישׁוע Iasue. Nihil ergo hinc, nisi contra suam sententiam, colligere potest. cùm vel Arabicè scribatur cum Aain.

Nunc veniamus ad יהשֹׁוֹה Iehesu, quod obtrudere nobis volunt, quod primùm contra Hebraicæ orthographiæ rationem scriptum esse, tum nihil significare, sed merum esse hominum commentum, qui cùm vt de alijs detrahant, tum vt ipsi soli sapere videantur, hæc configunt, clarissimis probabimus argumentis. Sed prius ostendendum est, fidei mysteria locum habere etiam præter literas

Hebrai-

Hebraicas, tum ex Apostolorum auctoritate,
qui bona magnaque, si istos audimus, myste-
riorum parte nos defraudarunt, ut qui Græcè
scripserint & locuti sint: nec tamen usquam
in literis Hebraicis, sed in prophetarum, &
Christi sententijs, quæ in omnibus linguis
intelligi possunt, mysteria posita esse docue-
runt. Tum etiam è priscorum Hebræorum
sententia, qui suis Iudæis permittunt, ut eam
precationem, quæ apud eos non minus sacro-
sancta habetur, quæ apud nos dominica pre-
catio manéque ac vesperi quotidie canitur à
singulis, & de nomine *Iona* præcipuè agit,
qualibet lingua recitent. Ea sunt verba, quæ
Deut. sexto capite leguntur, *Audi Israel, Domi-*
nus Deus noster &c. Eam precationem à
primo verbo vocant שמע scemá, *Audi*. Nam
in Thalmud Ierosolymitano, Masséchet So-
tá, Pérec éllu neemarín, in hunc modum scri-
ptum est, רבי לוי בר הוזתא על לקסידין שמע
לון דהו קרו שמע אלגסטין בעי לעכברון
שמע רב יוסי אקבר אמר מי שאיבר יורה
לקדוחה אשוריית לא-יקרא אלא קורא אורחה:
בבל לשון שיודע דורצאי יודי חובתו:
hæc est, *Rabbi Leui filius Hazota ascendit Cesa-*
ream, atque audiuit eos qui recitabant scemá (eam
scilicet precationem, quam suprà diximus)
אלה ואותן, hoc est, Græcè. Volebat itaque eis inter-
dicere. Quod cum audisset Rab Ioses (qui nempe

maiore erat authoritate) iratus est, & dixit, Qui-
cunque eam Assyriacè recitare nescit, ne recitet.
Recitans autem ea lingua, quam intelligit, hoc pa-
cto suo muneri facit satis. Vbi sunt ergo isti, qui
superstitione plusquam Iudaica nos obligare
volunt: ut si Hebraicè nesciamus, maxima
nequeamus mysteria assequi? Nec tamen cō-
temnenda est eius linguae cognitio, cùm ad
rerum origines explicandas ferè necessaria
sit. Sed ad Iehesu redeamus. Principio nemo
linguae Hebraicæ doctus negarit, nullū nomē
definere in he antecedente. Quod si vel vnū
quisquam protulerit, vincat. verū nunquam
id faciet, cùm ratio orthographiæ repugnet,
quæ præeunte vausurēc in quiescentibus La-
med he postulat, vt he mutetur in Iod. Præ-
terea יְהוָה Iehesu nihil significat. Nam
cū Hebraica omnia nomina Thēma aliquod
habeant, Iehesu nullū habere potest, nisi יהוָה
hasāh, quod nec usquā legitur, nec quicquam
significat. At dicat aliquis significare literas
יהוָה Iehouā, quæ in nomine sparsæ sunt. Quid
ergo faciemus ו scin, quod in medio sem-
per ad thema pertinet? Sed confugiet ad Cab-
ballistas, qui cū prælertim grāmaticæ Analo-
giæ repugnant, & rem totā incertis cōiecturis
frigidisq; cōmentis tractēt, audiendi nō sunt.

Nec est quod quisquā Christi sanctissimo
nomini iniuriam fieri existimet, si literas om-
nes

nes Tetragrammati non habeat, quæ passim in hominum ignobilium, & plerunque malorum nominibus reperiuntur, nec quicquam tamen continent mysterij, nisi impiè ineptire volumus. Multi enim è veteribus & nostrè ætatis Iudeis nominantur יהוּדָה, Iuda, quorū tamen plerique fuere, & sunt perditissimi. at qui in eo nomine sunt omnes literæ Tetragrammati. Quin etiā in verbis tertiaræ cōiugationis, quæ dicitur הַפְעִיל hiphil, frequenter cernuntur concurrere. Multò igitur consulitus, ac magis pium est, mysteria non in literis, quod Iudaicum est, sed in spiritu, quod veri faciunt Christiani, vestigare: verūmque Christi nomen credere esse Iesum ישׁוּא, hoc est, salutis authorem: siue etymon, siue linguae Hebraicæ analogiam spectes.

C A P V T I I .

*De omnibus Dei nominibus, & quomodo Arabes
& AEthiopes Deum nominent.*

P Ostellare videtur rei series, vt cætera Dei nomina tam quæ diuinæ nobis literæ tradunt, quam quibus Iudæi in suis commentarijs vtuntur, exponamus. Dei enim essentiam humani ingenij angustiæ capere non possunt. Ex nominibus tamen vtcunque, atque, vt ait Paulus, per ænigma, Dei omnipotētiam prospicere possumus. Nā Deū nemo homo vidit vnquam. Hinc intelligere possu-

mus, cur Deus Exod. 33. Mosi se videre cu-
 pienti dixerit, כמי וראית את אחריו רארה:
 Et auferam manum meam, ו- vi-
 debis posteriora mea: ora autem mea non conspi-
 cientur. Cum enim, ut philosophi docent, du-
 plex sit sciendi atque intelligendi Methodus:
 Vna, quae à naturæ cognitis & prioribus ad
 nobis nota & posteriora deducitur : altera,
 quae eadem via ab ultimis ad prima recurrit:
 è quibus illa ἀποδεῖται, hæc επαγωγὴ colligi-
 tur: quis non videt, ora Dei oculis mortalibus
 cerni non posse, hoc est, Deum sub Apodi-
 xin non cadere, cum eo nihil sit antiquius.
 At Dei posteriora intueri possunt non om-
 nes, sed ijtantum, quibus obumbrantem ma-
 num suam sustulerit Deus. Quod princeps
 poëtarum Homerus non ignorauit, apud
 quem Ilia. ε. Diomedi cum dijs congressuro
 caliginem omnē, vel vt ipse loquitur, ἀχλὺν
 τὸ πίνεται, Minerua abstergit. Nam quid
 aliud, quæso, est Dei nomina cognoscere, quam
 eum in rebus creatis, quæ diuinæ prouidentiæ
 signa sunt, contemplari? Duo enim sunt in Na-
 tura, Res ipsæ, & rerum signa, quæ nomina vo-
 citamus. Plato quidem *nomen* definit Craty-
 lo, ὄργανον διδασκαλικὸν, καὶ διακριτικὸν τῆς οὐ-
 σίας, ὡστερ κερκὶς ὑφάσματος. In Sophista *no-
 men* apertè σημεῖον appellat. Aque hoc maxi-
 mè inter Deum & hominem interest, quod
     ille

ille res per se intelligit, hic nihil nisi per signa cognoscere potest. Hoc est, quod Paulus vocat *A Enigma*: cùm in hac vita rerum simulacra quasi in speculo contempleremur. Hæc res errandi ansam Iudæis præbuit, qui cùm cerebrimam diuinorum nominum mentionem audirent, cœperunt superstitione adhibitis Arithmeticis & Geometricis proportionibus, acutissimè delirare, vel potius cum ratione insanire: anatomicè literas singulas resecantes, resoluentes, numerantes. Sed somnia sunt, quæ stupidos & vanos delectare possunt, prudentibus certè non probantur. Apostoli sanè & Christus ipse nihil eiusmodi docuerunt: nam ignorasse, ut Iudei garriunt, si tam alta mysteria continent, pijs nefas est dicere. Nos igitur non Dei nomina, sed Deum ipsum adoremus, nisi relicto corpore umbram consecrari libet. Nam quòd in nomine *Iesu* omne genu flexum iri Scriptura ait, non de literis aut vocis simplicis pronunciatione intelligitur: sed de virtute, quæ per fidem omnia agit: ad quam certè cultus is, qui auditu sacrosancto nomine *Iesu*, vel inspecta veneranda eius effigie à pijs hominibus exhiberi solet, præcipue referendus est. Quòd verò magi diuinorum nominum appellatione mira prodigia efficere videntur, id sit Cacodæmonis præstigijs, qui in ea superstitione

stitutione homines retinere cupit. Alioqui ipse quoque Satan nominibus non mouetur, sed Act. 19. respondet infidelibus exorcistis *Iesum cognosco, & Paulum scio, vos autem qui estis?* Sed ad propositum redeamus, nominaque Dei, quę decē sunt, recēfearimus. Hic nihil dicā de summa denarij perfectione, qui idem etiā est Tetras, & supremus omniū, in quo numeri omnes simplices non potestate, sed actu cernuntur: cùm alij omnes hoc nomine imperfecti sint, quòd ad denarium nō peruenient. Hæc inquam, & alia eiusmodi Pythagoreis relinquimus. Nomina verò hæc sunt:

1 יהוה Ioua, Tetragammaton, de quo supradictum est.

2 יה Iá, hinc halelu-iá. κύριος, *Dominus.*

3 אל El, ἵσχυρὸς, *Fortis.*

4 אלוה Elóah οὐρανός, ἀρχὴς, *Index,*

5 אלהים Elohim, princeps.

6 שדי saddái, ἄλκιμος, πατοκράτωρ, omnipotens, vel αὐτάρκης, se contentus.

7 אֱדוֹן Adón, אֱדֹנִי, Adonái, κύριος, δεσπότης, *Dominus.*

8 יְהֹוָה: אשר יהיה, *Qui est.*

9 יְהֹוָה אֱלֹהִים צָבָאֹת, Adonai, vel Elohim Sabaoth, *Dominus vel Deus exercituum.*

10 עֶלְיוֹן Elión, ψιώνος, excelsus, summus, supremus.

Duo prima à themate הוה fait, proficiscuntur: vtrum-

vt rūque tamen redditur, ε κύριος dominus. Nō possum hīc prætermittere, quod sanctissimus ac doctissimus vir Epiphan. cōtra Anomœos scribit super hoc nomine Iā. Sunt enim, qui personarum in Deo, vt loquuntur, pluralitatē ex veteri Testamento probari non posse contendunt. Contra quos Esaiae vaticinium producit, in quo ca. 26. disertè id expositum est,
 בְּתַחֲרֵ בִּיהוָה עָדֵי עָדֵי בִּיהֵה יְהוָה צֹדֶר עַרְלָמִים:
 quæ verba ex Origenis Hexaplis in hunc modum Græcè citat, Βετός βαδωνάϊ ἀδ' ἄγι, χι βαιά ἀδωνάϊ σώρ ὠλεμείμ. Et interpretatur, πεποίχατε ἐπὶ ὁ κυρίων τῶν αἰώνων, ὅτι ἐν τῷ κυρίῳ κύριος ὁ τερέωσας τὸς αἰώνων. Hoc est, Confidite domino usque in seculū, quoniam in domino est dominus (id est, In Ia est Iouā) qui stabiluit secula. Quā interpretationē Hebreus nullus labefactare potest. Nos Theologorū prudentum iudicio rem totam cōmittimus. Sed ad rem.

El, elohim, & elōah frequentia sunt: *El* à themate אֵל forte sonat. *Elohim* iudicibus & magnis viris tribuitur, & angelis, vt quidam putant. *Elōha* aliquando in malam partem accipitur, vt notant Grammatici.

Saddái aliqui compositum esse aiunt ex ו relatio, & דְּי nomine, quod est *idoneus, sufficiens*, Græcè αὐτάρκης. natura enim Dei opis haud indiga nostræ, verè est αὐταρκέστατos ac beatissima. Cætera facilia sunt.

Porrò

Porrò Hebræi in commētarijs alia decem nomina Deo accommodant.

הַסְמֵן Hassém, τοῦνομα, *Nomen illud nāt' ἔχοντον*, quanquam ſēpe addunt יְהוָה extollatur, vel יְהִבָּרֶךְ celebretur.

הַשְׁבִּיבָה Hassechiná, *habitatio*, qua Dei prēsentiam intelligimus.

הַמִּקְומָ Hammacóm, τόπος locus ipse. Dei enim omnia plena, vt Efaias, Hesiodus, Aratus, & Virgilius canunt. Nam omnia, vt locus, complectitur, & omnem ipse locum implet.

Intra c. 12. הַשְׁמִים Hassamáim, οὐρανός, cælum. Hinc illud, *Baptismus Iohannis* utrumne à cælo est, an ab hominibus? Hoc secuti fortè Græci poëtæ *Saturni patrem* οὐρανὸν vocarunt, vt Latini Cælum.

הַקְדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא Haccados Baruch hu, ἄγιος ἐυλογημένος ἐκεῖνος, sanctus ille et laudatus.

הַגְבוֹרָה Haggeburá, τὸ κράτος, summa potestas: vt imperatorem Antoninum Oppianus appellat γαῖνος ὑπατον κράτος.

רְבוּגָר שֶׁל עֲולָם Ribbonó sel Olam, ὁ κύριος τῶν αἰώνων, ὁ τῶν κόσμου, Dominus seculi, mundiue.

מֶלֶךְ הָעוֹלָם Melech Haolám, βασιλεὺς τῶν αἰώνων, ὁ τοι αἰδίος Rex seculi, vel sempiternus, vt Galli Deum vocant AEternum.

אָבִיכָר שְׁבָבָסָמִים Abinu sebbassamaim, πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, Pater noster qui est in celis,

cælis, vel cælestis, ne terrestrem somniemus.

Rahmaná, רְחַمָּנוּ Misericors.

Cæterum apud Arabes hæc obseruauit
Dei nomina, quæ literis Hebraicis expone-
mus, quando characterium Arabicorum co-
piæ non est.

Allá, vel Illé, ut Pœni pronunciant
אֱלֹהִים Dominus.

Arabb. אַلְרָב.

Cadír alé cullí sciáin, Po-
tens supra omne rem, omnipotens, παντοκράτωρ.

Arrahmán arrahím, אַלְרָהְמָן אלְרָחִים
غֵּאלֶנְמָוָן, *mitis & misericors.*

Allá componitur ex articulo al, quod est א, & pronomine lah, id est, ei: nomen ergo significat, eum, cuius omnia sunt, qui omnia habet. Id Hebraicè diceretur לְהָ אֲשֶׁר Ascér ló, vel uno verbo שְׁלֹם scelló. Hoc etymon mirificè consentit cum versione Septuaginta, qui locum illum Gen. 49. in vaticinio Iacobi de Christi aduentu, *Non auferetur sceptrum à Iuda, nec legislator è medio pedum eius, donec veniat qui mittendus est: sic reddunt, τὰ ἀποκείμενα, ille cui sunt reposita, omnia videlicet. Hebraicè scribitur עד כי בא שללה.* Quod Onchelus vertit *דריליה היא מלכורתא מילכדרתא*, Messias, cuius est regnum. Vtrique legerunt scelló, id est, לְהָ אֲשֶׁר הַ ponitur provau, ut mox עירה כוותה & עירה pre- סותך.

Locus Ge-
nesis 49.
expositus.

Sic

Sic Deut. 34. לְהֹרֶן pro להה. Noster interpres legisse videtur heth, nec tamen video, cur interpretari potuerit, *Qui mittendus est*: nisi forte legit שָׁלֹחַ. Mihi tamen שָׁלֹחַ, quod Septuaginta & Chaldæus paraphrastes secuti sunt, magis placet. Id enim multò melius est, quam Silo oppidum frigida planè absurdaque sententia accipere. Nam quod quidam Hebræi somniant Sil filium esse, ut sit, *Donec veniat filius eius*: quanquam plausibile videatur, cum coniectura tantum nitatur, non probbo. Illud verò שָׁלֹחַ Christo optimè congruit, cui *data est potestas omnis in cælo et in terra*, ut Scriptura testatur.

Nomina, quibus Deum appellant Æthiopes, hæc sunt,

אֵמְלָךְ Emlác.

אֲגֹזִיא Eghzía.

אֲגֹזִיאבָהֶר Eghziabhér.

Vbi nemo miretur duo Seuain initio scribi: quod cum Hebraica orthographia nō recipiat, Æthiopica familiariter usurpat.

Emlác, אֵמְלָךְ, *Rex ille*: quod mihi ab Hebræis mutuati fuisse videntur, qui regem Melech vocant, qui Æthiopicè nominatur נְגֹשׂ Negús.

Eghzia, אֲגֹזִיא, ὁ κύριος, *Dominus*.

Eghziabhér componitur ex Eghzia domino, ab patre, her bono: quod est dominus pater

pater bonus: vt illi Æthiopes, qui Romæ habitant, interpretantur.

C A P V T I I I.

De צערfair apud Micheam, & Nequaquam minima es, apud Matthæum.

AD MONVIT me hoc loco Euangelij ordo, & rei difficultas, vt de cōtrouerso illo atque perplexo loco Matthæi, quo Micheæ vaticiniū adducitur, aliquid diceremus: cūm vt scrupulum molestissimum, qui maximos ac doctissimos viros torsit, si fieri posset, eximeremus: tum etiam vt D. Hieronymi authoritatem, quanquam is nec nostro, nec mortalis cuiusquam patrocinio indiget, tueremur: quam omnibus admotis machinis quidam labefactare atque euertere conantur. Sic enim agunt, vt inuidiosa Hieronymi cum Euangelista Matthæo collatione proposita, illum potius, quàm hunc, lapsum esse credamus. Ac neminem quidem esse arbitror, qui non plus Matthæo tribuat, quàm Hieronymo: non tamen propterea errasse eum hoc loco persuaderi nobis poterit. Nam mancum & imperfectum est Osiandri argumentum, quo necessariò vel Matthæum, vel Hieronymum hallucinatum fuisse colligit: nos neutrum errasse planissimè ostendemus.

Vt longè sincerius & cādidius fuerit dicere, *Nescio*, quàm cōtra Chaldæum paraphra-

C sten,

sten, Hebræos omnes, & postremò D. Hieronymum, incertam & commentitiam, atque, ut probabimus, falsam interpretationem confingere. Nec erat, si vera narrasset, cur inuidiam & calumpniatrices obtrectationes reformidaret. Veritatem enim, quæ initio premitur inuidia, Æschyli Tragici exemplo, τῷ Αἴσχυλῳ ἀντιθέται δεῖ, Tempori nempe consecrare oportet. Ut contrà, commenta aliquan- diu specie veritatis se venditantia, ad extre- dum conuincuntur mendacij. Sed ad rem redeamus. Primùm tamen omnes rogatos volumus, ut rem ipsam potius, quam personam inspiciant, atque ita sententiam nostram legant, ut à nobis hæc omnia dici sibi persua- deant, quò literarum Hebraicarum utilitas e- luceat, & iudiciorum temeraria præcipita- tio cohibeatur. Ac primò verba prophetæ Mich. proponamus, qui cap. 5. in hunc mo- dum ait, וְאַתָּה בֵּית לְחֶם אֲפָרָתָה צֹעִיר לְהִיּוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִנְךָ לְיָוִת וְצָא לְהִיּוֹת מַוְשֵׁל Quæ D. Hieronymus sic reddidit Latinè, Et tu Beth-léhem Ephratha parvulus es in millibus Iuda. ex te mihi egredietur, qui sit do- minator in Israël. Chaldæus autem paraphras- stes hoc modo, וְאַתָּה בֵּית אֲפָרָתָה בָּזְעִיר הַוּוִיתָא לְאַתְמָנָה בְּאַלְפֵי דְבִיהָ וְיְהוּדָה מִנְךָ קְרָמֵי יְפָק מִשְׁיחָא לְמַהְיוֹת עֲבִיד שָׁלְטֵן עַל hoc est, Et tu Beth-léhem Ephratha ferē

ferè parvulus es, ut recēsearis inter Chiliadas domus Iuda. Ex te mihi prodibit Mesias, ut fiat imperator super Israel. Matthæus autem sententiam potius, quām Prophetæ verba considerans, ut qui sciret diuina mysteria non in syllabarum superstitione enumeratione, sed in sententiæ eiusdem, quanquam verbis paululum immutatis, concordia posita esse, sic exposuit, cap. 2. Καὶ σὺ βιθλέεμ γῆ ιούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἰ ἐν τοῖς ἱγεινότεροι ιούδα. ἐκ σου γὰρ μοι ἔχειενσται ἱγούμενος, ὃς τις ωμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν ἰσραήλ. Quod Latinè est, Et tu Beth-léhem terra Iuda haud quam minima es inter duces Iuda. Ex te enim mihi egreditur dux, qui reget populum meum Israel. Hic diuino prorsus consilio Euangelistam postrema prophetæ verba; Et egressus eius ab initio adiebus eternitatis, cùm Christi diuinitatem atque eternitatem disertissimè loquantur, præterisse videmus. Nempe quia ad rem non faciebant: cùm non quis, quantusue Christus foret, sed ubi nasci deberet, quæreretur. Præterea pro Ephratha, vertit, terra Iuda, quoniam dilucidior narratio futura erat. Tum pro chiliadibus vel millibus (quod Hebrei tantum intellexissent, apud quos populus per chiliades oppidatim distriuebatur sub suo Tribuno, ut Gedeon ostendit, cùm Iud. 7. Deo respondet, אלבי הדר במנשָׁה, Mea, inquiens,

*Chilias inter Manasseas tenuissima est) scripsit,
Duces: quod facile omnes intelligunt . Illud
verò, qui sit dominator in Israel, fusius explicauit, Dux qui reget populum meum · Israel . Vbi
ergo sunt, qui Euangelistis obganniant, quòd
perperam verba prophetarum citent, si vel
vna syllaba inuersa fuerit? Qui mihi Iudaica
superstitione, non Christiana libertate dele-
ctari videntur.*

Nunc cur, quóque modo, aiēte Propheta,
neget Euangelista, cùm idem vterque sentiat,
aperiendum est: si prius Osiandri cōmentum
confutauerimus. Is enim, vt Hebraicè solus
scire videatur, verbum צער saír, id est, *par-
uulus*, in quo totus controuersiæ cardo verti-
tur, contra omnium, vt ipse quoque fatetur,
sententiam, interpretatur, *Parum est*, hoc mo-
do, *Et heus tu Bethlahema ephratha, parum est* vt
sis inter Chiliadas seu Chiliarchos Iudeæ, &c.

Quam interpretationem si absurdā & fal-
sam esse ostēderimus, alia querēda nobis erit.

Principio non est idem, *parum est* vt *sis*, &
haudquaquam es: quod omnes vel mediocri-
ter docti facile dabunt. Tum constanter asse-
rimus צער saír in lingua Hebraica nun-
quam significare *parum* : sed *paruulum* vel
minorem, præsertim ætate vel dignitate : quo-
modo Arabicè עביד çaguer dicitur cū Aain
notato vnico punctulo, idémque est prorsus,
quod

quod Hebraicum צעריך, ut Hispani intelligūt, qui paruum vel non primogenitum *el caguer* vocant. Verūm, *parum*, Hebraicē dicitur מעת meāt. Ceterūm, ne id comminisci videamur, proferamus locos omnes Bibliorum, vbi legitur צעריך sair, ut etiam curiosis satisfiat.

Vocabulum hoc viginti & vno tantūm locis in utroque genere reperitur.

De filia minore Lot, Gen. 19. ter legitur הצעירה hacceirā. De Iacob, 25. *Et maior seruier* צעריך *sair minori*. De Rachel, 29. Quæ minor natu, quām Lea erat, legitimus חצעירה, haſſeirā. De filijs Iacob minoribus natu, 43. צעריך sair. De Ephraim, 45. qui minor natu erat ipso Manasse, הצעיר בצעיר בsisiro in natu minimo portas erigat. De Gedeone, Iud. 6. qui ait, *Ego הצעיר hassair natu minimus in domo patris mei sum*. De Saul, 1. Reg. 9. qui inquit, *Et cognatio mea הצעירה hasseira minima est* (dignitate scilicet) *inter omnes cognationes Beniaminiarum tribuum*. Iob, 30. loquitur, צערירם seirim minores me diebus vel natu merident. Et Elihu, Iob. 32. צעריך Sair, inquit, *minimus natu sum*. Beniamin, Psalm. 48. *sair natu minimus regit eos*. צעריך, Psalm. 119. *sair Parvus ego sum & despabilis*. Parvus euadet

det in mille, Esa. 60. וְהַצָּעִיר מִינִימָא בְּגַנְתֵּם כּוֹנֶתֶם. & Iere. 14. po-
tentes eorum misericordia יְצַעֲרָה מֵהַמִּשְׁרָה paruulos suos ad aquas.
Euerfa est Moab, Ierem. 48. וְכָלָמָדְרָה יְצַעֲרָה paruuli eius. Nisi lingent
eos יְצַעֲרָה gregis, Ierem. 49. צַעַר Paruulus es in millibus Iuda, Mich. 5.

Et Zach. 13. referam manum meam ad
soarim paruulos, vel non primogenitos.

Hi sunt loci omnes, in quibus hoc verbum
 legitur. Proferat ergo Osiander, aut aliis qui
 libet vel unum locum, ubi sicut accipiatur pro
 parum, & triumphum agat.

At, dicat aliquis, istud non est nodum sol-
 uere, sed nectere perplexius.

Dispiciamus itaque qua ratione aientem
 prophetæ propositionem cum negante Euā-
 gelistæ componamus. Quod planius perci-
 pietur, si superiora Prophetæ verba repeta-
 mus. In eo enim maximè errat Osiander,
 quod posteriorem orationis partem prioris
 rationem esse putat. Cum apud Prophetam
 non αἰτιολογία sit, sed ἐναντιωματικῶς dicatur,
 ut perspicue apparebit.

Propheta cum supra de Iudæorum exilio,
 de reductione eorum, atque Babyloniorum
 clade & excidio copiosè locutus esset, postre-
 mò cap. 5. ait.

Nunc vastaberis filia Turmæ (id est, Babylon-
bellicosa

bellicosa, vel, ut quidam volunt, Ierusalem) que obsidione nos cinxit, virga pulsarunt mālam iudicis Israel. Et tu Beth-lehem Ephratha minimus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel.

Hic nemo non videt virbis potentissimæ, siue ea Babylon, siue sit Ierusalem, collationem cum obscuro atque ignobili oppido à propheta proponi.

Tu, inquit, vrbis potentissima euerteris, idque propter tua flagitia, quod obsidione nos cinxeris, & iudicis Israel mālam baculo pulsaueris. Tu autem Beth-lehem minimus quidem es, vel minimum atque obscurissimum oppidum in Chilidibus Iuda: ex te tamen nascetur Christus. Deus enim deturbat potentes de sede, & extollit abiectos. Hanc veram ac germanam esse Prophetæ sententiam nemo communi sensu præditus, & in sacris literis vel mediocriter versatus, negauerit. Sed illud ostendamus oportet, cur Propheta non addiderit, Tamen, quod nos intelligendum esse asserimus tam ex ipsa sententiæ consecutione, quam è sermonis Hebraici proprietate: qui particulæ quasdam interdum omittit, quæ tamen ad sententiam, si in aliam linguam vertantur, omnino faciunt. quod uno aut altero exemplo monstrandum est. Dauid loquitur, Psal. 119. ogl. 18. זכר ומצורק מצוותיך שעשתי

Micheæ
locus ex-
plicatus.

*Angustia & ærumna inuenerunt me, præcepta tua deliciæ meæ sunt. Vulgata. Tribulatio & angustia inuenerunt me, mandata tua meditatio mea est. Quis hîc non videt addendum esse, Tamen? Contrà, si quis addat, Quia, vt in Propheta facit Osiander, impia erit sententia: nec enim Dauidi ob seruata Dei præcepta quicquam aduersi obtigit. Mox idem ait, רבאים רְבָבִי רַצְבֵּי מְעֻדּוֹתִיךְ לֹא בְּתוּתִי, Multi sunt inse-
Etatores mei & aduersarij mei, à testificationi-
bus tuis non declinam. Vulgata: Multi qui inse-
quuntur me & tribulant me; à testimonijs tuis
non declinaui. hîc iterum intelligendū, Tamen.*

Exposita Prophetæ sententia, Euangelistæ verba perpendamus. Ille enim ita scribit, *tu es minima, Tamen ex te prodibit Christus: hic verò ait, Tu haudquaquam minima es: ex te enim exhibet Christus. Quæ duæ orationes idem prorsus loquuntur. Nisi quòd Euangeliſta, qui illius collationis Propheticæ priore parte non indigebat, nec erat cur de Babylone vel Ierosolymis loqueretur, posteriorem partem, quæ ad rem faciebat, dilucidius quam Propheta explicauit, addita ratione: Propheta idem sentiens alio modo orationem dispo-
suit, sed paulò obscurius. Hanc interpretandi rationem adeò veram esse credo, vt neminem tam impudentem aut præfractum esse existimem, qui eam audeat conuellere.*

Alio-

Alioqui ἐφίμησαν ἐπὶ τὸν καίσαρα μὲν δια,
ἀλλ ἐπὶ τὸν χρόνον, quod Cæsare longè est po-
tentius. Vbi sunt ergo qui è musca elephantū
faciunt, & Euangelistarum autoritatem, quę
omnibus sacrosancta esse debet, ex uno ver-
bulō in discriminē adducunt? Vbi sunt qui nō
tam Euangelistarum amore, quām odio Pa-
trum, illorum defensionem cum horum ac-
cusatione coniungunt?

C A P V T I I I .

De Hosanna.

INuitat nos celeberrima in Euangēlio vox
Hosanna, vt rei originem paucis expona-
mus, in qua sibi adeò placet Osiander. Cui
quidem non refragaremur, nisi loci obscuritas
nos propemodū cogeret, quę nescio quos
sic delirare fecit, vt interpretarentur, *Hosanna*
fili ô David: vt esset casus vocandi.

Habet enim hæc res controuersiæ aliquid,
quæ exponenda ac componenda est. Aliter
enim vox hæc apud vetustissimos Hebræo-
rum scriptores accipitur: aliter intelligitur à
recentioribus in precationum libello, quem
secutus est Osiander. Qui rectè ait in festo ta-
bernaculorum cani à Iudæis litanias quasdā,
populo identidem respondentē, *Hosanna*.
Quodam enim loco sic scribitur,

בְּרוּשָׁת אֶלְיָה בַּלְוֹד עֲמָן

בְּצָאתָךְ לִישָׁע עֲמָן

C 5

בָּן הַר שְׁעָנָה:

Vbi proculdubio *Hosanna* significat, *Serua quæso*, vel *Salua nunc*.

Sed si hoc recipimus, ut nobis author est Osiander, quomodo, quod in Euangeliō legimus de voce turbæ clamantis, *Hosanna filio Dauid*, aptè exponemus? Nam Græcè sic scriptum est, καὶ οἱ ὄχλοι οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῖτες ἐκράζοντες, ὥσται ἡ τῷ νῦν δαβίδ. Et turbæ præentes & sequentes clamabant dicentes, *Hosannā filio Dauid*. Si enim, *Hosanna* significat, *salua quæso*, quid erit, *Salua quæso filio Dauid*? Atque hunc nodum, quod sciam, nemo hactenus soluit. Non nego apud Hebræos esse precationem, quæ dicitur הַר שְׁעָנָה *Hosanna magnum*: sed quæro quomodo intelligendum sit, *Hosanna filio Dauid*. Iudæorum quidem recentiorum, qui suam lingua non intelligunt, authoritas Christianis magni facienda non est. Videamus itaq; quid *Hosanna* apud priscos Iudæos, quorum plerique Christi etate vixerūt, significet. Sed prius ostendendum est vocabulum hoc Hebraicū esse non posse, siue nomē sit, siue verbum. Ac nomen quidem Hebraicum non esse, vel qui primoribus labris Hebræorum fontes degustarint, facile concedent. Aleph enim ultimū planissimè id nos docet, quod in hac voce ad thema non pertinet: cùm, si Hebraicū nomen esset,

efset, necessariò in themate futurum fuerit. Verbum verò qui quæso erit, si analogiā modò seruare volumus? בְּנָא נָא enim cum Hebraicis verbis nunquam componitur, præsterim cum ratio coniugationis postulet הַרְשָׁע vel חַדְשִׁיעָה Hosea vel Hosiah, ut in Psalmis legimus. In Ieremias tamen cap. 31. legimus, הַרְשָׁע יְהוָה אֶת עַמְּךָ Hosá Iehoua eth ammecha. *Salua Domine populum tuum.* Dixerit hic aliquis corruptum esse, vel potius persynopen contractum, ut Elias docet. Ait enim ex בְּנָא חַדְשִׁיעָה hosiahná, quod crebriò canebant Iudæi in festo tabernaculorum, factum esse breuitatis causa הַרְשָׁעָה Hosanna, quod mihi non displicet.

Nec est quod quidam, qui vix Hebraica elementa callent, verbum Euangelistarū *Hosanna*, in *Hosianna* mutent. Addit enim Elias hanc rationem, ut unam vocem esse intelligamus: quod fasciculos salicum fluvialium ob crebras Iudæorum vociferationes, qui idem responsum habent *Hosanna*, iam vocent omnes *Hosannas*. Quod mirificè cum Thalmudicorū usu cōsentit, qui ut in mysterijs plumbi sunt, sic linguæ suæ proprietatem atque elegantiam accuratè seruant. Audiamus ergo quomodo in Thalmud vocabulum hoc accipiatur. In perec Lulab haggazul sic legimus, אָמֵר לְהָרָבָא לְהַגְּרוֹ דָּגְלִי הַשְׁעָבָא רַבִּי

ר'יש גָּלוֹתָא בַּי גָּדְלִיתָו הַרְשָׁעָבָר עֲבָדָר לְהַר בֵּית
ר'י: *Dixit Rabbi illis, qui neclunt Hosannam domus AEchmalotarchæ, vel principis exulum (is erat insignis quidam Iudæus) cùm neclitis Hosannas, facite eis manubrium.*

אמור רבא לא לגוז אבש ללבא בהדשענא, *Dixit Rabba ne decacuminer quisquam spatulam vel ramum palmæ in Hosanna. Nemo hic non videt Hosanna præ vno ac simplici nomine usurpari, quod omnes Glossographi salicem significare vno ore asserunt. Porro quoniam salices passim inueniuntur: cedri, palmæ, myrtique non item, obtinuit usus;*

Quæ penes arbitriū est, & vis & norma loquēdi,

Vt omniū arborū rāmī, quos in festo Seneopegion Hebræi gestabant, subinde clamantes Hosanna, id nomen nanciscerentur. Quod etiam in secundo Thargum Estér, cap. 3. scribitur רְעַבְדִּין לְהַזְּרָשָׁעָבָר, Et faciunt sibi Hosanna: & mox, רְהַדְרִין בְּהַרְשָׁעָבָר, Et circumcument cum Hosanna, vbi apertè intelligitur salicum, aliarūmue arborum fasciculus.

Vt etiam Galli in festo palmarum, cùm propter cæli intemperiem oleas, cedros, myrtosue non habeant, buxeos ramos gestare solent. Iam itaque intelligi potest, cur turbæ Christum aduentantem hoc elogio exceperint, fatentes se Hosanna, hoc est, salicum, palmarum,

marum, aliarumque arborum ramos ferre filio Dauid, eumque Deum ac Messiam agnoscere: quod tātopere Pharisēos offendit. Quādoquidem hæc vox Deo soli conuenit: non, vt quidam somniant, est salutatio, qua reges Iudæi compellabant, vt illa vulgaris, *Viuat rex.* Vox itaque, si etymon quærimus, significat *salua nunc*, vel *salua quæfo*, quod Græci dicunt, $\sigmaωσον δι$. Uſus verò nominis de ſalice, aliisque arboribus, quarum ramos, Leu. 23. gestare iubentur Hebræi, intelligitur.

Vtrunque optimè conuenit Chriſto Dei filio, quod Deo tribuebant Hebræi. Nam & rectè clamamus *Hosanna*, vt nos ſaluet, qui ſalutis ſolus author eſt: rectè etiam manibus geſtamus *Hosanna filio Dauid*, vt victorem ac triumphantem ouantes ipſi comitemur.

C A P V T . V .

De Amen.

Receptū in primitiua Ecclesia fuiffe Paulus 1. Cor. 14. ostendit, vt populus post recitatas preces responderet, *Amen*, quod neminem rectè dicere ait, qui preces non intellexerit. Cui valdè consentanea ſunt, quæ in libris Thalmudicis leguntur. Sed prius explicandum, quid ſignificet *Amen*, quod Septuaginta vertunt, γένοιτο, fiat. Nonnulli interpretantur, confirmetur, ſtabiliatur, quaſi ימְנָה, reſecta prima litera, quæ ad thema non pertinet.

Quod

Quod si recipimus, dura erit verborum illorū sententia, *Amen amen dico vobis.* Mihi quidē esse videtur aduerbium affirmātis, verè, quod addita paragoge he dicitur אָמֵנְה. Symmachus rectè vertit πεποντωμένως.

. Thalmudici itaque suorum hominū somnolentiam carpētes, triplex dicunt esse *Amen*, הַתּוֹמָה *Iethoma pupillum*, שְׁרִיפְתִּים *surreptitium*, & קְטֻרָעָה *sectile*. Nam in Massécheth Berachóth Pérec ellu debarim, sic legimus, אִזֶּר הַיָּא אָמֵן יְתּוֹמָה רְבָבָא אָמֵר הַנְּזֵר דְּמַחְיֵב לְבָרְכָה וְלֹא יְדַע מַה הַוָּא עֲבֵד חַטּוֹבָה שְׁחַטְתָּךְ וְאָמֵד אַמְצֵץ קְרֵם שְׁתְּבָלָה חַבּוֹבָה קְטוּבָה שְׁקַטְתָּךְ : לשבים :

Quodnam est Amen pupillum ? Rab Heuna ait, Est cum quis precatione tenetur, nec intelligit, quod responder. Surreptitum, cum surripit, & dicit Amen, antequam absoluatur precatio. Sectile, cum secat in duas parteis, nempe oscitāter audiens, & alias res agens.

Præterea in Massécheth Succá scriptū est, ביום ש' עץ באמצע רחון הבנכה עומד עליה לקרות בתורה והיה הממבה מבית בסודרין זה עוביין אמן :

Suggestus ligneus in medio erat, & lector Synagogæ in eo stabat, ut legem recitaret. Porro Synagogæ præfector sudarium circumagebat, & ipsi respondebant, Amen.

Is enim mos diu permanxit in Ecclesia, ut populus

populus frequens preces & cætera, quæ in eccllesia recitabantur, audiret, tum responderet *Amen*. Quod facit populus Israël, Deut. 27. Mose Dei mandata exponente. Atque utinā nostri quoque homines in Ecclesia *Amen* nō *pupillum*, non *furiuum*, non *sestile*, sed legitimum ac pium responderent. Sic enim fieret, ut & attentius sacra verba audirentur, & intellicherentur exactius. Sed de his hactenus.

C A P V T V I.

De Rabbi, Rabboní, & ceteris.

Frequentissimum est in Euāgelijs hoc vocabulum: sed quoniam vetat Christus, ne quis vocetur *Rabbi*, nec *Pater*, explicanda est huius rei ratio, quæ certè intelligi non potest nisi ē libris Thalmudicis. Legimus enim in Evangelio *Abá*, *Rabbi*, *Rabboní*, & apud Paulum *Marán*. In Thalmud hæc omnia repetiuntur, & præterea *Rab*, *Rabbán* vel *Rabbaná*, & *Abai*, quæ omnia sunt nomina dignitatis. Ac primùm agemus de *Rabbon* רַבּוֹן, & *Maran*, quæ soli Deo propriè tribuuntur.

Rabbon Syriacum verbum est, dominum nō quemlibet significans, sed qui ἀυτοκράτωρ est, vel, ut Iurisconsulti loquuntur, qui merum habet imperium.

Hebræi in commentarijs, & Misná siue Deuterosi scribunt רַבּוֹן ribbon, vt illud creberimum dictum ostendit, רְבוּגָרֶשׁ עֲוָלָם, dominus

dominus mundi, quo Deum describunt.

Quæ enim Hebraicè initio habent i, ea Syriacè cum a pronunciātur. Quod dilucidè cernas licet in *Mariam*, quæ Hebraicè dicitur *Miriam*. Et *Migdal* Syriæ oppidū, Syriacè est *Magdal*, vt Herodotus docet, qui μάγδαλον scribit. Sic quod Hebræi dicunt *Ribbon*, Syri *Rabbon* pronunciant. Propterea Maria Magdalene Syriacè Christum, qui iam resurrexit, salutauit *Rabboni*, hoc est, *mi Domine: Deū* scilicet agnoscens, cùm ante mortem nemo eum vocauerit *Rabboni*, sed *magistrum*, id est, *Rabbí*, & *dominum*, hoc est *Mará*.

Sic *Maran*, quod est *dominus noster*, Deo tantùm accommodatur. Hoc tamen interest inter *Rabbon* & *Maran*, quod illud ἡονατ χύριον, hoc δεσπότην: illo intelligimur filij, hoc servi. Ut pater filiorum suorum χύριος est, seruorum δεσπότης.

Hinc Paulus cùm solennia anathematis verba pronunciat, Syriacè dicit, *Maran athá, Dominus noster* (*cuius scilicet serui sumus*) *venit*. Id Hebraicè scribendum fuerat

ארגנו בָא .

Ceterorum nominum ratio in libris Thalmudicis exposita est. Rabbi Nathan insignis doctor, ea sic colligit, רבי מוחכמי ארץ ישראלי הסמוכין שם בסנהדרין שלם ראמירין לעבון סמיות זקבין דסמבין לה וקרו לה רבינו יהודה הל

לה רשותה למדן רינוי קנסרת. ורב מיחכמי
בכל הסמובין בישיבות שלחן והדורות הרא-
שׁרנים שהיו גדולים מואר לא היה צריכין
לדברכם לא רבנן ולא רבבי ולא רב אללא:
Quoru verborum hæc
est sententia, *Rabbí tribuitur sapientibus terræ Is-
rael; quibus imposta fuit manus illic in cōcilijs eo-
rum: quod dicunt proper impositionem manuum
seniorum, qui imponunt alicui manum, & vocant
eum Rabbí, quod est Magister mi, & faciunt ei po-
testatem cognoscendi causam multatias.*

Rab autem est sapientum Babylonie (Rabbi-
norum scilicet exulum) quibus imposta est ma-
nus in scholis eorum. At homines Priscæ ætatis,
qui maximi erant ac præstantissimi, non opus erat
ut magistrarentur per Rabbán, quod est magister
noster, nec per Rabbi, nec per Rab, sed solo ac sim-
plici nomine appellabantur.

גדול מרוב רבבי, Alio etiam loco legitur, וגדרול מרובי רבנן וגדרול מרבען שמרו:
*Rabbi maior quam Rab, & Rabban maior quam
Rabbi, maior tamen quam Rabban, est qui simplici
nomine appellatur.*

מר מיחכמי ראשיה הגלויות שבבל
ררבנה מיחכמי בית דוד אבי ראבא מיחכמים
Quod est, Mar, id est, dominus tribui-
tur sapientibus AEchmalotarchis vel principi-
bus exulum, qui sunt in Babylonia.

*Rabbana dominus noster, sapientibus domus
Dahid.*

*David Abäi & Aba, hoc est, Pater mi, & Pater,
sapientibus iam senibus.*

Ex his facilè horum nominum ratio atque
ordo cognosci potest: & mos præterea ma-
nuum impositionis, qui hodie quoque apud
Hebræos seruatur in Rabbinorum, ut vulgo
loquuntur, promotione. Hinc etiam cernere
licet, cur interdicat Christus, ne quis nomine-
tur *Rabbi*, nec *Pater*. Vnus enim est verus
Rabbi, magister & doctor noster Iesus Chri-
stus: Vnus *pater*, à quo adoptati fratres Chri-
sti eius merito efficimur.

Nec velim quisquam hæc à me in alicuius
ordinis contumeliam dici putet, cùm autho-
ritatis conciliandæ causa, ne passim omnes
vel insulsa, vel impia tradant, necessaria pro-
pemodum in Ecclesia sit dignitatis ac titulo-
rum usurpatio.

C A P V T V I I .

De Raca, Mammona, & Concilio.

DIU ac multùm magnos etiam Theolo-
gos exercuit locus ille Matth. 5. de *Raca*
& *Concilio*: quid ad mores Hebræorum & pu-
blica iudicia pertinet, vt ex eorum libris de-
beat explicari. Sed præstat Euangelistæ verba
proferre in medium.

*Audistis, inquit Christus, quòd dictum est
antiquis, Non occides. Qui verò occiderit, obno-
xius erit iudicio. At ego dico vobis, quòd omnis
qui*

qui irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio: Et quicunque dixerit fratri suo Racá, reus erit Concilio. Qui autem dixerit fratri suo Fatue, reus erit gehennæ ignis.

Hic considerandum est quid sit *Iudicium*, quid *Concilium*, quod Græcè est συνέδριον, quid *Racá*, & postremò cur dixerit, *Auditus*. Nam cùm quasi delictorum gradus constituerit Christus, ut grauius peccet qui dixerit *Fatue*, quam *Racá*, quærenda eius rei ratio est. Porro ut hæc omnia, quæ ad Hebræorum mores pertinent, planius intelligi possint, de iudiciorum ratione paucis agendum est. Ea verò depromi non potest, nisi è libris Thalmudicis, in quibus iura omnia humana & diuina Iudeorum exposita sunt.

Extat itaque in Thalmud Massécheth סבחדין, id est, συνέδριον vel conciliorum. Quod ita esse qui Græcè & Syriacè sciunt, facile concedent. Solent enim Græca verba in Thalmud & commentarijs alijs, præsertim vbi Hebraicum non reperitur, usurpare, ut illa ostendunt, קְבָלֵי נַחֲנָה εἰς caupona, אַסְדוּרִין אַסְסָאָרִים Assis, אַבְטִיבָחָא אַמְשָׁבָטָא pro consule, סְבָקְלָוֶת Dux, סְבָקְלָוֶת סְבָקְלָוֶת Senatus, τρικλίνιον triclinium, פְּרָהֵסִיא liberè, עַמְיוֹלֶן ἄμυλον Amylum, ὑδραυλος hydraulus, aliisque sexcenta, quæ afferre possem. In quibus accuratè

Græcæ ortographiæ ratio seruata est, ut apparet in ἡγεμῶν, πατέρων, & οὐρέδων: ut ne accētum quidem densum præterire voluerint.

In eo igitur libro Synhedrion, quæ à iudicium confessu id nomen inuenerunt, legimus Iudiciorum genera duo esse, quorum vnum vocat Dinè Mamonóth, alterū Dine Nephafóth, id est, *Iudicia pecuniarum, & iudicia animarum:* Latini Iurecosulti iudicia pecuniaria, & capitalia vocarent. Porrò Iudicum classes tres sunt, Prima dicitur בֵּית דִין שֶׁל שְׁלָשָׁת Beth Din scel scelosciā, domus iudicij triumvirum, ad quam minores causæ, ut furti, iniuriarum priuatarum, malæ tractationis, ac denique Dine Mamonoth deferebantur.

Secunda appellatur בֵּית דִין שֶׁל עֲשָׂרִים רְשָׁלָשָׁת Beth din scel escriim vsclosciā, domus iudicij vigintitriū, vel סנהדריו קטבה synhedrī quetannā, *Synhedrion paruum:* in quo causæ maiores, nempe capitales, cognoscabantur.

Tertia ac præcipua, instar Atheniēsis Areopagi, nominabatur בֵּית דִין שֶׁל שְׁבֻעִים וְאַחֲר Beth din scel scibin veehād, domus iudicij Septuaginta unius, vel סנהדריו גָדוֹלָה synhedrī ghedolā. *Synhedrion magnum,* in quo causæ grauissimæ, que pertinebant ad summā Reip. tractari solebant. Nam sic eodem capite scriptum est, לא את השבת ולא את גביה, אין רבין לא את השבת והשקי

השקר רלא את בהן אגדו לאלא על פי בית דין
של שבעים וארבעה. Id est. Non pronunciant iudicium de Tribu, nec de pseudopropheta, nec de summo sacerdote, nisi de sententia curiae Septuaginta unius, vel τῶν Βδομήνορτα

Nam hæ causæ omnes, nempe totius tribus, pseudoprophetæ, summique sacerdotis, magnæ sunt, quæque ad Reip. statum ac dignitatem spectant. Ceterum Septuaginta unus illi Iudices siue Synhedri, quorū Synhedrion Ierosolymis tantum ius dicere poterat, alia parua Synhedria vigintitrium, vel triumvirū in alijs Tribubus constituebant, bella decernebant, urbem dirutam reficiendam locabāt, rēisque omnes publicas administrabāt. Quod Iosephus in Antiquitatib. apertè docet, li. 14. cap. 17. Cùm enim Herodes cædis postulatus esset, quòd Ezechiam prædonum ducē occidisset, cùm Galilææ præfectus esset, personāmque publicam sustineret, Ierosolyma accitus est, ut in Synhedrio causam diceret. Nam maior erat, quām quæ à priuato iudicio diuidari possent. Ipse porrò Herodes rerum potitus, Synhedros omneis, præter vnum Samæam, interficiendos curauit.

Ex hoc loco perspicuè cognosci potest, quid sit Mamona. Nam omnia, quæ ad rem pecuniarum pertinent, hoc nomine censentur. Cui cùm Græcum nullum aptè respon-

D 3

deat.

Mamona

deat, Syriacum vocabulum efficacie causa relictum est: ut facilè dispiciamus, cur Christus dixerit, *Parate vobis amicos de Mammona iniquitatis.*

Sed ad id, vnde digressi sumus, redeundum est. Cum sciret Christus ordinem hunc esse Iudiciorum, & veteres Iudæorum ritus cum Christianis moribus conferret, ait, *Audistis, quod dictum est antiquis, Non occides: qui vero occiderit, obnoxius erit Iudicio:* intelligens secundam iudicum classem, qui iudicia capitalia exercebant. Verum maiorem in Christians perfectionem cupiens, non modò de gravibus iniurijs & cædibus, sed de conuicijs etiam, & tacita ira iudicium fore ostendit, de diuino iudicio humano more & parabolice loquens. *At ego, inquit, dico vobis, quod omnis qui irascitur fratri suo temere, reus est iudicio, triumvirum scilicet.* Et quicumque dixerit fratri suo *Raca,* reus erit concilio, quod est Synhedrion paruum vigintitrium. *Qui autem dixerit ei Fatue,* reus erit gehennæ ignis, id est, summo Synhedrio Septuaginta vnius, quo diuinum iudicium intelligimus.

Auditio.

Nunc explicandum quid sit *Audistis, quid Raca.* Dixerit quispiam, *Audistis,* propterea à Christo dictum, quod filij à parentibus & sacerdotibus legis præcepta audire solebant. *Quod nec ipsi negamus.* Sed alium subesse sensum

sensum credimus huiusmodi. Apud priscos Iudæos triplex fuit ratio diuinæ literas interpretandi, ut in Thalmud sæpe obseruare licet.

Prima dicitur **אָמֵן** scemaata, quod est **ἀκρόασις** vel *auditio*, cum historicum sensum exponimus, quem audisse satis est.

Altera vocatur **אַגְדָּתָה** Aggadtá, siue *extensis*, cum historicam sententiam mystica expositione dilatamus.

Tertia est **מִתְלָא** Mithle, hoc est *parabolica*, cum parabolis vtimur, quod passim in Evangelij Christus facit.

Porrò Rabbini populo historiam tantum, hoc est *auditionem*, explicabant, qui propterea dicebatur *audire*. Hinc ergo patet, cur dixerit *Audistis*, quasi dicat, verba tantum intelligitis, mysterium non item, quod ipse postea Christus explanat. Iam superest, ut dicamus de *Raca*, quod D. Hieronymus optimè redidit *Inanem*: usum tamen ac vim non aperit, quod è veterum Hebræorum sermone cognosci debet. Nam in Masséchet Berachoth aliquoties hoc verbum legitur, quod scribitur **רִיקָה** Rica. Est autem conuicium non acre, sed familiare, ut cum maior minorem pro authoritate familiariter castigat, vel leniter obiurgat. Cum enim Rabbinus quidam plebeium nescio quem orare in loco periculo animaduerteret, increpat eum dicens, **רִיקָה** Rica.

Rica. Ut cùm vulgò errantem vocamus pauperem sītūlum, non quemlibet tamen, sed inferiorē tantūmodó. Cæterū μωρὸς, vel fatuus, acrius est cōuicium, Syriacè ṣibš, Sote, quod in linguam Gallicā defluxit: inde verbū ṣibš asti infatuare, frequens in Thalmud. Raca itaque est, quē ob inanitatē, follē vocitātē Fatuus, vel potius excors, Sote, hoc est, cuius mēs à ratione abalienata est: ut verbū Syriacū sonat.

Cùm igitur nec Græca lingua nec Latina nomen ullum habeant, quo indignationis lenis significatio exprimatur, relictum est ob efficaciam, verbum Syriacum Raca.

Cap. VI. Cur verò Racā non rica in Euangeliō scribatur, ratio suprà exposita est, cùm docebamus Syriacē per à pronunciari, quæ Hebraicē per i proferrentur, vt Miriam, Mariam, Migidal, Magdal; sic Rica Racā.

C A P V T V I I I .

De Publicanis.

Rebra fit in Euāgelijs Publicanorum mētio, quorum ordo Romæ honestissimus erat, nempè equestris dignitatis, vt multis locis ostendit M. Cicero: Ierosolymis, & in tota Iudæa infamis ferè habebatur, vt illud indicat, *Esto tibi sicut Ethnicus & Publicanus.*

Eius itaque rei ratio ex Hebræorum iure petēda est: idque explanandum, quī potuerit Matthæus Euangelista & idē Leuita esse Publica-

blicanus, cùm Romani tantùm publica vectigalia licitarentur atque conducerent.

Iudæi igitur *Publicanos* Syriaco verbo vocant גָּבְּאִין gabbaín, quod est *exactores*. Porrò in Thalmud Massechet Synhedrin, Pérec zeh borer, vbi agitur de Iudicum reiectione, in hunc modum scriptū est, אל רַחֲנָן הַבְּסֹלִין הַרְוָעִין הַגְּבָאִין רְהַמּוּכְתִּין: Hoc est, *Hi rejiciuntur in iudicio, Pastores, Publicani, & Diæcetæ*. Hos enim vnà cum furibus & foeneratoribus, aliisque infamia notatis personis, legitime rejici posse docent Thalmudici doctores. Nam isti omnes fures atque impostores à Iudæis habebantur. Cæterùm quidā erat princeps Publicanorum, qui dicebatur רִישׁ גָּבְּאִין res Gabbaé: is verò Romanus vel ciuitate Romana donatus erat. Cæteri simpliciter nominabantur גָּבְּאִין gabbain, Publicani, qui Romani necessariò non erant, sed ex ea provincia vel vrbe à principibus Publicanorum eligebantur, in qua vectigalia exacturi erant. Nam ff. de public. & vect. & com. l. 1. §. hic. *Omnes qui quid à fisco conducunt, rectè appellantur Publicani.* In eo autem titulo alij vocantur domini, nempe principes Publicanorum: alij socii, id est, simpliciter Publicani. vt l. 9. *Socij vectigalium, si separatim parteis administrent, alter ab altero minus idoneo in se portionem transferre iure desiderat.* Cum igitur Iudæi decimas

mas tantum suis sacerdotibus pendere quotannis solerent, inuiti Romanorum Publicanos eorumque socios Iudeos videbant: atque ob eam causam, quasi publica notatos infamia, auersabantur.

C A P V T I X.

De Camelō per foramen acus.

EXSTAT apud Matthæum c. 19. Christi dictum παροιμιῶδες, *Facilius est Camelū transfire per foramen acus, quam diuitem ingredi in regnum cœlorum.* Id adagium cum à consuetudine nostri sermonis abhorreat, fecit ut quidā portam, nescio quam, Ierosolymis è suo somnio fabricarentur, quæ *acus* diceretur ob angustiam, per quam *Camelus* animal tam vastū ingredi non posset: cum multò ciuilis fuisse, ingenuè dicere, *Nescio.* Alij nonnulli, qui Græcas literas sic mirantur, vt alias omnes fastidian, nauseantes si quis aliquid se inuenisse dicat, quod Græci illi inanissimi ignorauerint: metamorphosis monstrosam commeti sunt, atque ex immanni bellua fune nobis nec oportantibus architectati sunt. Aiunt enim κάμηλον, si cum iota scribatur, esse crassum funem, quo anchoræ religantur: atque, vt sententiam suam communiant, locum hunc Euangelij proferunt. Sed quod controversum est, pro certissimo testimonio citant. Nos constanter negamus ullum extare bonum Græcum auctorem,

thorem, qui κάμιλον vel κάμηλον pro rudente, aut quo quis fune usurpet. Nā Athenæus omnium, quod ad vocabulorum usum attinet, scriptor atque obseruator diligētissimus, cùm nauium vel minutissimas scobes & tenuissimas rimas describat, atque partes omnes & ferramenta enumeret, nusquā *Cameli camiliue* facit mentionem. Quinetiam Julius Pollux in suo Onomastico, in quo nomina omnia usitata persequitur, *Camelum* funem ignorat. Producant igitur vel unum testem, & causam En tibi
per me obtineant. Sed qui poterūt, cùm *funis* Suidam.
Græcè κάλως, vel οχανίον vocetur, κάμηλος bestia tantum sit?

Itaque ut Græcorum prouerbiorum ratio in Græcis scriptoribus quærenda est: sic Hebraicorum dictorum origo ex Iudæorum petenda est commentarijs. Multæ enim sunt parœmiæ Iudæis familiares, quæ in alijs linguis absurdæ vel obscuræ videri possent. Quod quò melius perspiciatur, non fuerit ab re adagia aliquot priscis Hebræis usitata, quæ in lectio Thalmudica obseruauimus, afferre in medium.

לְמֹת וַיָּקָא יְרָקָא שְׁקָל :

In urbem oleribus (abundantem) olera (venalia) importa. Huius dicti authorem faciūt Mosen, cùm in Ægypto Magos Pharaonis prouocaret. Ii Mosen deridebant ut ineptum, qui in

in Ægyptum magiarum artium peritissimā, noua prodigia magicis, ut ipsi putabant, præstigijs importare vellet. Quibus respondit Moses hoc proverbio, In urbem olerum abundantem importanda esse venalia olera. Sæpe enim fieri videmus, ut carissima sit in singulis vrbibus earum rerum annona, qua maximè abundant, omnibus ad alia loca exportantibus, atque urbem ipsam ferè relinquuntibus inanem.

טְבָא חֲדָא פֶלְבָלָתָא חַרְבַתָא מְמֻלָא צְנָא רַקְרוּיָה.
Melius est granum piperis acre, quam cista plena caryotarum. Huius proverbij plana sententia est, quæ pluris esse sapientē vnum, quām stultos multos ostendit. acerrimū enim est piper, ut contrā fatui palmarum dactyli.

תְרִי קִיסְוִיבֵשׁוּ וְחַחְ רַטְבִּיבָא אַרְקְרוֹה וְבְשִׁי:
Si fuerint duo ligna arida, & vnum viride: arida viride illud exurunt. Hoc est, Plures mali pauciores bonos facile superant.

זְבִיתָא בְבִיתָא בַיְקָרִיא לְשָׁמְשָׁמְיוּ:
Adulterium domi est sicut eruca Sesamo. Ut enim Sesamum eruca depascitur, sic domum adulteria labefactant. **לְבָב גִמְלָא שְׁחִינָא, אַתָּא תָּאַתָּא χָמְעָלוֹן ὁ φόρτος,**

Pro Camelo sarcina. Quod est, *Versate diu, quid ferre laborent, quid valeant humeri.* Ut pro Cameli magnitudine & viribus sarcina imponenda est.

טוֹבְּיָה חֶתְא וַזִּיאָרֵד מַבָּגָּר:

Tobias deliquit; & Zigod plectitur. Zigod quidam Iudæus cùm Tobiam in flagitio aliquo deprehendisset, testimonium in eum dixit: sed cùm solus testis esset, verberibus unde quadraginta probè multatus est. Ea enim in causis capitalibus leuissima poena erat. Cùm ergo nocentes absoluuntur, & puniuntur infantes, hoc dictum usurpant.

ארבעי ל'צל' אראבעי ל'צלל' א:

Quadra fossori, & quadra ocioso.

Quod cum Hesiodi sententia facit, qui panem villici vult esse περάπευφον ὄκταβλωμον.

Hoc adagio indicant naturæ paruo contentæ æquabilitatem.

Alia permulta afferre potuisse, sed ad rē redeundum est.

Christus itaque cùm rem ἀδύτατην paræmiacè significare vellet, usus est verbo priscis Iudæis familiarissimo. Nam in Thalmud Pérec haroéh legitur,

דְּלָא בַּיְלָא דְּעַיְלָ בְּקַפָּא דְּמַחֲטָא:

Hoc est, non potest Elephantus ingredi per foramen acus. Et alio loco,
דְּיַלְמָא מַפּוּמוּבּוּדִיתָא אַת דְּמַעְילָי בַּיְלָא בְּקַפָּא:
Forte è Phomboditha (ea est vrbs quedam) es tu, ubi immittunt elephantum per foramen acus.

De quodam agitur, qui rem ἀδύτατην effecturum

fecturum se esse pollicebatur, ut est vastissimā belluam per angustissimum acus foramen intrudere velle. Quod vulgari prouerbio facere dicuntur Phoimboditani, nempe homines vani & iactatores. Christus tamen pro *elephāto*, quem pauci viderunt, bestiam Syriæ notissimam *Camclum* dixit, quò res planius ab omnibus posset intelligi.

C A P V T X.

De Effatha.

POstulat nunc ratio, vt locutiones quasdam Euangelistis familiares, ac lingue Syriacæ proprias, quæ in alia nulla reperiuntur, exponamus, earumque usum doceamus. Ac primùm se offert verbum illud, quo Christus oculos cæco restituens vtitur, ἐφφαγά, effatha, quod Euangelista Mar. optimè interpre-tatur διαροήθητι, adaperire. Iubebat enim Christus, vt cæcus ille oculorum usum recipere, quod Græci dicunt ἀναβλέψειν, vt in suo Pluto ostendit Aristophanes. Hic docendum cur aperiri Syriacè id significet, quod nulla alia lingua usurpat. Nam si Græcè dixeris διαροήθηται, & Latinè aperiri, nemo unquam intellecturus est, oculorum aciem restituī. Id eò fit, quòd peculiares sunt in singulis dialectis locutiones, præcipue tralatitiæ. Quod enim Latini in vitibus *gemma* vocant, Græci nominant ὄφταλμον *oculum* me, Galli à trudendo

dendo boutonem appellant, Itali *thecam*. Sic Græci montis imam partem *pedum nomine* significant, ut Galli & Itali, Homerus πόδας πολυπιδάκου ἴδης ait, Latini *radices* nominant. Multæ ac propemodum innumerabiles sunt Latinæ tralationes, quas Græci ignorant: ut plurimè apud Græcos Latinis incognitæ. Græci itaque eum, qui oculorum usum habet, appellant βλέποντα, Chaldei בְתַחַת phetia, hoc est, *apertum*, tralatione apta, nec longè petita. Latini, quod ego sciam, nullum unum vocabulum eiusmodi habent. Si igitur cœcus aliquis oculorum aciem recipiat, Græcè dicetur ἀναβλέψαι, Syriacè אֲנַחְתָּה iffethahá, id est, aperiri. Oculos enim omnes habemus, sed cœci clausos atque obstructos, qui Syriaca phrasè elegantissimè dicuntur *aperiri*, cum tegmenta illa recluduntur. De orthographia dictum est à nobis in Grammatica, hīc tantum ostendendum, cur cum literam thau deciduam indicet daghes, ph non mutetur in p, sed geminetur. Id disertè D. Hieronymus in commentarijs in Dan. cap. 11. docet, qui ait apud veteres Hebreos, ut hodie quoque apud Syros & Arabes nūquam pronunciari p, sed ph vel simplex, vel, si id orthographiæ ratio postuleret, geminum. optimè ergo scriptum est ab Euangeliſta ἐφφαθά, non ἐπωθά. Id dictum voluimus propter sciolos quos-

quosdam, qui, quod ipsi non intelligunt, statim deprauatum esse clamant. Sed monstramus huius verbi usum. In Vaiicrā Rabbá, vel magno Leuitico, c. 18. qui liber Syriacè scriptus est, legimus historiam de duobus viatoribus, è quibus unus cæcus erat, alter apertus, vel oculorum acie præditus. Quam, cum misericordia eam locutionem exprimat, huc transcribere non piguit. Verba hæc Syriaca sunt.

ערבריא הוה בתירין גברין דהרו עילין לטבריא
חר טמי וחר פתיח דהרה ההוא פתיחא אדרש
לה יתבון למיקטרא בארכא לקטונ עשבא
ואבלון דין רהוה פתיח אסמי ודרין רהוה סמייא
אפתח ולא. עליין מתחן עד זמן דגדרש ההוא
פתיחא: Id est, res gesta narratur de duobus viris, qui ascendebant in Tiberiadem, è quibus unus erat cæcus, alter phathia apertus, & deridebat ille apertus eum, nempe cæcum. Considerunt, ut reficerent se in via, & leclam herbam comedenterunt: ille qui erat apertus excæcatus est, & is qui erat cæcus iffathá, apertus est, hoc est, oculorum aciem recepit. Nec abierunt illinc, quod ille qui fuerat cæcus derideret eum, qui fuerat apertus.

Hoc afferre volui, ut usum huius verbi atque originem ostenderem, quod hactenus neminé fecisse videbam. Porro an herba illa extet vel chelidoniū, vel alia, quæ hac vi prædita sit, medici viderint: mihi narrasse satis est.

CAP.

De Mamona, & alijs locutionibus.

CÆtera, quæ in Euangelijs leguntur, hæc sunt. Mamona, Matt. 6. μαμωνᾶ, מַמּוֹנָה, pecunia, de hoc suprà egimus in Racá. cap. 7. Bariona, Matth. 16. βαριώνᾶ, בָּרְיָה, Ionus columbam significat.

Golgolthá, Matth. 27. quanquam corrup-
tè à Græcis detraicto altero l scribitur γλαγό-
ἡ, cranium, vel calua, mortui præsertim. erat
enim cippus Iudeorum.

Gethsemani, Matth. 26 γετσεμανί. Non
est vallis pinguium: geth enim Hebraicum nō
est: nec prelum olei, vt quidam somniar. Sed
sunt duo vocabula Syriaca גַת, geth, pecuaria
butyri. גַת geth enim respondet Hebraicæ
voci מִקְבָּה, & שְׁמַן seman est חַצְאָה buty-
rum. Is enim locus à copia butyri id nomen
nactus est.

Elí elí lamá sabachtáni, Matth. 27. quod
scribitur Syriacè, אֵלִי אֵלִי לְמַה שְׁבַקְתָּנִי, vel,
vt Marcus habet elohi, אֶלְהִי. Deus mi, Deus mi,
cur destituisti me? Quæ verba Hebraicè legun-
tur in principio Psal. 22. אֵלִי אֵלִי לְמַה עָזַבְתָּנִי. Elí elí láma azabtáni. Sed Christus, qui verna-
cula Syrorum lingua vtebatur, vt ab omnibus
intelligi posset, versiculum Psalmi Hebraici
Syriacè pronunciauit. Vox enim Elֶל, Deus,
tam Syris, quam Hebræis familiaris est. Elo-

hi autem Syriacum est, quod Hebraicè dicendum erat אלהִי eloħáî. Suspicor tamen Christum Eli protulisse, quod proprius accedit ad nomen Eliæ, ut indocti homines Christum Eli clamantem, Eliam in clamare existimarent.

Bane rgés, Marc. 3. Bave prgés, בָּנֵי רַגְשׁ, non בָּנֵי אֲדֹשׁ vt habet Munsterus, cùm sit syntaxis genitiui: nec בָּנֵי רַעַם, vt quidam credunt: cùm raam H̄ebræicum sit, regés Syria cum, quod tumultum & tonitru significat. Euangelista rectè interpretatur υἱοὺς βροτῶν, filios tonitru. Quanquam scribendum est proculdubio Banerges sine o, quod nemo doctus negauerit.

Thalithá cumi, Mar. 5. θαλιθὴ κοῦμι, טליתא cumi, קרוּ מֵרָא puella surge, Hebraicè dicendum erat, הַבָּעֶרֶת, vt Babylonicè נַחַתְּךָ.

Beth-esdá, בית אַשְׁדָּא, Ioh. 5. quod librarij errore malè scribitur Bethsaïda, qui piscinam Bethesdā (nam Græca exemplaria habent βηθεσδά) cum oppido Bethsaïda confudit. Est autem Bethesdā, domus effusionis ab verbo Syriaco effudit, à sanguine victimarum effuso: hinc Græcè dicitur ἡρόθετική, quasi Victimariam dixeris. Bethsaïda autem est בית צִידָא, domus punctionis, ob crebra stagna & lacus.

Gabbatha, Iohan. גַּבְתָּה, Hebræis quoque vñita.

visitatum esse ait Munsterus, quod nos negamus, cùm merè Syriacum sit. בְּאֵין סַלְעָנִים שְׁרָה הַרְבָּה lapidibus sternere. propterea elegantissime redditur ab Euangelista λιθόστρωτος, quod est lapidibus stratum, vel tessellatum. Cuiusmodi multa paumenta in Hispania visuntur.

Aqel demá, Act. I. חַקֵּל רַמּוֹא, ager sanguinis, qui Hebraicè diceretur שְׁרָה הַרְבָּה sadéh haddám.

Tabithá, Act. 9. טְבִיבַתָּא, Græcè ἡ Μόρκας, Latinè Dama, Hebraicè הַצְבִּיָּה hazzeuiah, ut habes in Cantico.

Beelzebub, בָּעֵל זֶבָּב, Hebraicè Baal, id est magister musca: ut Nicander μύλαγρον vocat quandam serpentem.

C A P V T X I I .

De Dimitte nobis, & alijs.

MUltæ sunt præterea in nouo Testamento locutiones Syriacæ, quæ cùm vel ab Apostolis vel interpretibus mutatae non fuerint, obscuram sèpe sententiam efficiunt. Nos aliquot selegimus, quò magis huius linguae studium ijs, quibus per ætatem & ingenium licet & libet, commendaremus.

Extat in Dominica precatione illa nobilis phrasis, καὶ ἀφεσ ἡμῖν τὰ ὄφειλά μας ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὄφειλέταις ἡμῶν. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus

toribus nostris. Dimittere, vel, ut quidam Latinus loquuntur, remittere debita Syriaca locutione dictum est, quod est, delicta condonare. Ut debitores pro peccantibus dicuntur. Quis enim non videt, nec Græcos, nec Latinos hoc modo loqui? Quintam Hebræi ipsi similem locutionem non habent. Quod aliquod exemplis explanandum est. Parcere quidē & ignoscere Hebraicè dicitur, סלח, vel בשא עון, hoc est, perferre delictum: Syriacè vero שבק, id est dimittere vel remittere. Porro qui peccat Hebraicè אונח hattá appellatur, Syriacè חיב haiiab debtor, obnoxius. Et peccatum Hebraicè אונח, Syriacè חרבא, hoba, debitus. In precatione Salomonis 3. Re. 9. legimus, וסלחת לעמך ישראל.

Et ignoscet populo tuo Israël.

Id à Chaldæo paraphraste sic redditur, רוחבך לחרובי עמך ישראל. *Et dimittes debita populi tui Israël.* idque ter aut quater ibi repetitur. Filij Iacob, Gen. vlt. Iosephum in Ægypto supplices alloquuntur, שא נא פשע אחיך, parce nunc delicto fratrum tuorum. Id Chaldaicè versum est, שבק בעז לחרובי אחך, Remitte nunc debita fratrum tuorum.

Cæterū facinorosos vocari debitores, tam usitatum est, ut vel mediocriter doctus id facile intelligat, ut Psal. 1. *Et in via peccatorum non stetit,* Syriacè ובדרכ חיבין לא קם, *Et in via*

in via debitorum non mansit. Hoc videns Lucas, qui Græcè doctus erat, scripsit ἀμαρτίας, peccata, cùm Matthæus habeat ὄφειλήματα. Debitores autem, quod Græcè exprimere non poterat, reliquit. Quid enim, quæso, aliud est peccatum, quām debitum quoddam, quonos obstringimus, rationem aliquando, nisi poenitentiæ lachrymis tabulas inducamus, reddituri?

Mortuos vocare *dormientes* ob spem resurrectionis, pium est, sed Syriacē tantūm linguae proprium : quanquam Hebræi dicant, *Et dormiuit cum patribus suis*, mortuos tamen nunquam nominant *dormienteis*. legimus in Thalmud,

ברה רָב דִּימֵי אַתִּילֶד לְה יְבוֹקָא וּבָגָז
תְּלִתְיָן יוֹמִין שְׁכִיבָה : *Filio Rab Demi natus est infans, & intra dies triginta dormiuit.* Tum de quodam mago sic scriptū est, *הַהֶּדָּא אַמְגָרְשָׁא רְהֹוָה מִחְטָט שְׁכִיבָה Ille magus, qui dormientes spoliabat.* Solus Homerus, poëtarum, vt Plato ait, Deus diuinitus hoc sensit, cum Iliad. ξ. de virga illa mirifica Mercurij loquens, *mortuos nominat ὑπνώσας*.

Εἰλετο δὲ ῥάβδοι, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
Ων ἐθέλει. τοὺς δ' αὐτεἶς ὑπνώσας εγείρει.

Id Aeneid.4. Virgilius vertit,

*Tum virgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallenteus, alias sub tristia tartara mittit.*

Dormientes pro mortuis.

Dat somnos, adimitq; & lumina morte resignat.

Quod Homerus mirificè dixerat οὐτινών τε σεγείπειν, quod est dormientes excitare, id obscurè & minus aptè vertit Virgilius, *somnos adimere*. Multè enim sunt phraes Homericæ Syriacis valdè consentaneæ ac consonæ. Quod, Christo propitio, aliquando à nobis explanabitur. Christiani eam locutionem imitati cippos libitinarios & sepulcreta sua Græco verbo κοιμητήρια, cœmeteria, vocitant, quod Latinè vertas licet *dormitoria*.

*Anto. Ne-
brisensis
Quinqua-
genæ c. 12.*

Deum nomine *celi* intelligere Syriacum est. Hinc est illud Matth. 21. *Baptismus Io-
hannis* Unde erat, à *cælo*, an ab hominibus?
בָשְׁמֵיָא.

In salutatione angelii legitur, κεχαριτωμένη σὺ εἰ γυναιξί. Quod verbum ipse Euangelista fabricatus est, cùm apud Græcum authorem nullum extet. Nec enim ullum erat verbum, quod responderet Syriaco participio *רְחִימַתָּא* Rachimtā, quod eam significat, quæ gratiosissima atque acceptissima est. Sed iam dicendi finem faciemus, si omniū Apostolorum nomina cum suis etymis explicauerimus.

C A P V T X I I I .

*De Messia, Maria, & omnium Apostolo-
rum nominibus.*

*Messias &
Christus.*

Cvr Iesus vocetur *Christus*, & *Messias*, omnes intelligunt. *מֶשֶׁה* masah enim tam

tam Hebraicè quām Syriacè est vngere. Hinc
 מֶשִׁיחָ Masiah υντος, Græcè Χριστός. Sed mi-
 rantur multi, cur Euāgelistæ scribant μεσίας,
 non μασίας, cùm Hebraicè pronuncietur
 Masiáh. Paulus Ricius vir alioqui diligens
 scribit Moſias, sed ridicula & indocta supersti-
 tione. Christus enim Syriacè dicitur מֶשִׁיחָ Mesihá, sed illa aspiratio Græcè exprimi non
 potest. rectè ergo Euangelistæ μεσίας scri-
 bunt, vt Latini melius scribebent Mesias.
 Græcè interpretati sunt Apostoli χριστὸν, vn-
 de nos Christiani nominamur. Porro Iudæi
 cùm suum Messiam tardigradum Græcè ap-
 pellare vellent, non χριστὸν dicebant, ne cum
 Christianis vel nomine ipso consentire vide-
 rentur, sed ἡλειμμένον, hoc est, delibutum. Ve-
 rūm illud obseruandum, quemlibet regem &
 facerdotem χριστὸν vel מֶשִׁיחָ vocari posse, le-
 sum verò κατ' ἔξοχὸν propriè τὸν χριστὸν, &
 מֶשִׁיחָ appellari.

Mariám compositum nōmen esse quidam MARIA.
 putant, & mare salsum, vel stellam maris inter-
 pretantur: sed ridiculè primū, tum contra
 Hebraicæ lingue analogiam. Cùm enim scri-
 batur מִרְיָם miriam, & bisyllabum sit, omnes
 Hebraicè docti fatebuntur heemanticum esse
 ac simplex. Cùm enim præter Mem, tres the-
 matische appareant, necessario Mem cum hi-
 rec heemanticum est. Thema itaque est רֵם ram,

ram, eminuit, in quo media quiescit, quæ in deriuato mouetur, ut à קִפְעָה fit קִיפָּה, & Syriacè קִיפָּה. *Mariam* ergo, sic enim dicitur Syriacè, ut suprà docuimus, est *excellens, sublimis* atque *eminens*: quod etymon optimè tam è linguae ratione, quam ex merito per gratiam sanctissimæ Virginis conuenit.

Petrus Ce-
phæ.

Simō Apostolorū princeps Syriaco nomine à Christo בֶּנְיַם Cephā appellatus est: quod Euangelistæ πέτρον rectè interpretantur. Latinè autem non tam benè nec propriè redditur *Petrus*. Quod facile me viris prudentibus probaturum confido, atque interim scrupulum illum exempturum, qui hactenus multos torsit: *Tu es petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Cùm enim constet Christum Syriacè fuisse locutum, ex ea lingua rationem petere debemus. Nam cùm cognomine aliquo Simonis Ecclesiæ principis futuri, in eoque pastorum aliorum soliditatem atque cōstantiam exprimere vellet, indidit ei Syriacum nomen Cephā: quod si Latinè reddatur, significat *durum lapidem, vel cañem* cui respondet Hebraicum יְלָשׁ. Cuius rei vim in parabola pīj hominis qui auditum verbum conseruat, atque opere perficit, Christus exhibuit. Porrò id proprium nomen non est, sed cognomen à tralatione sumptum. Euangelistæ quidem, qui Græcè scripserunt, Cephā elegan-

elegantissimè atque aptissimè interpretantur πέτρον, quod *lapidem saxumue* significat. At Latini tam commodè reddere non potuerunt, ne nescisse dicam, quām Syri & Græci. Nam lingua Syrorum Κεφαλη *lapidem* sonat, & nomen Apostoli refert, idque sine vlla literarum varietate. Quin etiam Græcè πέτρος tam pro *lapide* accipitur, quām pro Apostolo. Latini hanc felicitatem assequi non potuerunt. Cūm enim Petrum dicunt, hominē tantum intelligunt, *lapidem* non item. Nisi voluissent dicere, *Lapis*, vel *Petra*, quæ cūm homini, tum ipsi rei aptè quadrassent. Hinc facile solui potest quæstio illa, *Tu es Petrus,* & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: vel si Syriacè pronuncietur hoc modo,

אגאת כפרא רעל כפרא הרין אבנריית צברורי:

Ant cephá veál chephá hadén ebnè iath
çibburí (hoc enim modo locutum fuisse
Christum omnes Syriacæ linguæ docti con-
cedent) id est, *Tu es lapis*, & *super hoc lapide*
(super te, tuaque fide, & ceterorū pastorum)
&dificabo Ecclesiam meam. Illi enim Christi o-
uium cura commissa est: ipse primus Euangeli-
um annunciare cœpit, & primus in carce-
rem detrusus, verberibúsque propter Christi
nominis confessionem multatus est. Hic e-
nim Ecclesia non substructiones atque ædifi-
cia, sed Christi fidelium multitudinem refert:

E s

quam,

quam, instar cautis solidissimæ, Simon Cepha instituit, confirmauit, atque in fide Christi constabiliuit. Hæc facile rudes contemnent, quorum iudicium nihil moramur.

Andreas.

Andreas Græcum est, vt Philippus: ille virilis & fortis, hic bellicosus, qui equis delectetur, reddi solet.

Jacobus.

Jacobus Hebraicum nomen est, Græcè ἴωστελιτης, Latinè supplantator.

Zebedæus, זבדי, liberalis & munificus.

Iohannes, יוחנן, gratiosus & misericors.

*Bartholo-
mæus.*

*Bartholomæus non est filius Ptolemæi, sed filius Thalmái, quod nomen in Biblijs legitur multis antè seculis, quam Ptolemæus nullus natus esset. Talem Hebraicè *ulcus* est.*

Mariæhus, donum dei, Græcè Dositheus, vel Theodorus.

Thomas, Syriacè תומא, Græcè, vt Evangelista interpretatur, θίδυμος, Latinè Geminus.

*Nonnus in
Paraphrasi
Evang. Io-
annisi.*

*Vt mirer, quid Nonno in mentem veniret, vt Thomam binominem faceret. Cum idem nomen sit Thomas, θίδυμος, & Geminus, vt *Messias*, *Christus*, & *Vnctus*. sed linguarum ignoratio magnis etiam viris errandi ansam præbet.*

Alphæus, אלבֵּי, est doctus, vel doctor.

Thadæus, תַּדְיָה non à confessione, vt quidam putant, alioqui diceretur Thodæus: sed

sed à זה voce Syriaca, quæ *mammam* vel *pappillam* significat. Est enim Thadæus à *Mamma*, vt Lebbæus לְבָיָא à *corde* dictus. D. Hieronymus elegantissimè *Corculum* vertit. Osian-
der à *Leone* ductum credit, sed errat. Syriacè
enim *Leo* non לְבָיָא, sed אַרְבִּיה dicitur.

Simon Cananæus perperam scribitur à Latinis, cùm scribendum proculdubio sit *Cananæus*, vel *Cannita*, vt Græcè quoque καννίτης. Nisi Euangelistis credere nolumus, qui ζηλωτὴν zelotem vel emulatorem interpretantur, Porrò zelator Hebraicè & Syriacè dicitur Καννά : scribendum ergo Latinè *Cananæus*, vel *Cannita*, Græcè καννίτης. Nam *Cananæorum* nomen, quod crebrum est in Scripturis, librarijs parum doctis imposuit.

Iudas Iscariota, Christi proditor, vnde id nominis nactus sit, nemo hactenus explicavit. Nam qui à יְהוּדָה sacar, mercede deducunt, Hebraicè nesciunt. Quid enim faciemus I
ουδα, quæ ad nomen necessario pertinent? Ea res diu me exercuit, cùm rationem nullam saltem verisimilem inuenirem, & scirem hac ætate, qua literæ omnes bonæ florent, nihil temerè alseuerandum, nisi quis γέρων & ἡ ἀνοικτὸφλισκάρεια cupiat. Sed confido me veram huius nominis rationem inuestigasse, quam alijs quoque ut probem, operam dabo.

Iudas Iscariota, à patria sic dictus.

Cùm enim docti omnes, & in sacris literis exerci-

exercitati, Apostolos omnes Iudeos fuisse cōsentiant, quod multis argumentis euincere possemus, eius nominis analogiā ex Hebreōrum libris petamus oportet. Omnes itaque vel à familia, si nobiles fuerint, vel ab aliquo euentu, aut postremò à patria, præsertim ignobiles, cognomen sumunt. Nos asserimus Iudam proditorem à patria sua Iscariotam appellatum. Quoniam constat ex libro Iosue, cap. 15. & alijs multis locis, Carioth oppidum esse in Tribu Iuda, quod Hebraicè scribitur קְרִיוֹת : & scimus omnes qui à patria describūtur, vocari eius loci viros vel filios, sed præsertim viros. Quod Ezræ 1. passim legitur. Filij Beth-lehem centum & Vigintitres. Viri Netophá quinquaginta sex. Viri Anathoth centum Viginti octo. lege id caput, & Nehemiam cum Paralipomenis. Si enim velis vocare Romanum, dices איש רומי Is romé, virum Romæ: si Ierosolymitanum, איש ירושלים Is Ierusaláim, virū Ierusalem. In Pirque aboth habes, אַבְתִּיאגָבָס איש סָבוּ Antigonos if socó, Antigonus vir soco. i. Socæus. Sic, יְוָסֵי בֶן יְהֹזֵדֶר יְהֹזֵדֶר איש צְרָדָה, Iose ben Ioézer is Seréda, Ioses filius Ioezer vir Sereda, i. Seredæus: quæ Ieroboami patria fuit. Alia innumera afferre potuissim, sed ex his, quod volumus, prudētes intelligēt. Dicimus itaque nomen proditoris fuisse, קְרִיוֹת איש יהудה Iscarioth, id est,

est, *Iudas vir Carioth*, vel *Cariotensis*. Vbi sunt ergo isti, qui Iudam Gallū natione fuisse non tam malignè, quā indoctè contendunt? Cæterū Euangelistæ, qui libenter nomina Hebraica & Syriaca retinēt, cū præsertim vulgò ab omnibus *Iscarioth* appellaretur, scripserunt *ἰσκαριώτης*, adiecta Græca forma, quod fecerunt in omnibus proprijs nominibus.

CAPVT XIV.

De Pane quotidiano, in oratione Dominica.

Hic præfationi nostrę eam Coronidem addere statuimus, qua piorum animi delectari possint, nempe eam precationē, quā discipulis suis Christus ac proinde Christianis omnibus Syriacè tradidit. Nos bona fide singulis etiam verbis accuratissimè collatis, Syriacè scriptam pijs ac doctis asserimus. Cæterum, quoniam verbum vnum, quod tanquā scopulum omnes, præter vnum diuum Hieronymum, præteruecti sunt, diu ac multū nos sollicitos habuit, cùm quid esset *panis ille ἐπιούσιος*, non reperiremus: ac ne alium quidem vllum, qui eius originem aperiret, haberemus. Sed hīc illa clausula vtar, ne quis me, quod semel Ecclesia recepit, conuellere existimet: cùm pro virili parte, quanquam parui parua conamur, Christi Ecclesiam ornatam atque auctam cupiā: cùm præsertim hēc doctis, non plebi proponamus: &, quod maximum

mum ducimus, Hieronymum sequamur, & postremò non tanquam dogma obtrudamus, sed Theologorum iudicio relinquamus perpendendum.

Videmus itaque omnes ferè vertere *quotidianum*, quod linguae Græcæ ratio non patitur. Id eò libentius dicimus doctissimo hoc atque acutissimo seculo, ut omnes intelligent me nihil de meo assuere aut confingere posse. Nego enim ἐπιούσιον in Græco authore vlo significare *quotidianum*, ac ne legi quidem apud vllum scriptorem nisi sacrum. Quod si falsum est, conuincar à tot viris eruditissimis manifesti mēdacijs. Verùm ea est veritatis vis, ut nullis possit expugnari calumnijs. Quidam interpretantur *substantialem* vel *supersubstantialem*, sed contra Græcæ lingue analogiam, quæ postularet ὑπερούσιον, & οὐσιώδην, vel saltem ἐπούσιον: nisi dicere libet ἐπιουράνιος, & ἐπίμερος, ἀντὶ τῆς ἐπουράνιος & ἐφήμερος: quæ nemo Græcè sciens risu nō excipiet. Hæc qui Græcas literas non attigerunt, facile contemnent. Sed nos cum doctis agimus, qui id verissimum esse fatebuntur. Solus D. Hieronymus, quem sequimur, huius loci difficultatem sentiens, ut qui Græcè doctissimus esset, & noui vocabuli, quod architectatus fuerat Matthæi interpres, rationem quærens: Euangeliū Hebraicū, quod penes Nazaræos

Ber-

Berrhææ asseruabatur, consuluit: in quo scriptum reperit מחר mahár, quod *cras* significat, & cum articulo *craſtinum*, hoc modo, לחרן, **רמחר הב לן יומיבא** *Panem nostrum craſtinum da nobis hodie*. Porrò cùm Matthæi interpres, quem multi Iohannem Euangelistam fuisse aiunt, nullum vnum Græcum nomen vide-ret, quod responderet Syriaco רמחר Dim-hár (Græci enim, quod *craſtinum* referat, verbum nullum habent, sed *cras* αὔριον dicunt.) Cùm igitur hoc videret interpres, & sciret τὴν ἐπιστολην pro postridie ab omnibus accipi, nomen nouum, aptum tamen & significans, seruata analogia, formauit ἐπιστολος, & reddidit verba illa Syriaca, τὸν ἀρτον ἡμῶν, τὸν ἐπιστολον δός ἡμῖν σύμμερον. Nomina enim, que à partici-pijs deducuntur, à fœminino fiunt, vt οὐσία, & οὐσιώδης ab οὐσίᾳ, non ab ᾧ, neque ὦ.

Quanuis igitur demus ab οὐσίᾳ dici posse ἐπιστολος, vt ἐπίστολος ab ὄρχω, significatus ipse verbi Syriaci, quo Christus vius est, repug-nat. Porrò Græcos scripture interpretes noua multa excudisse vocabula, nemo, qui eorum scripta euoluerit, inficiabitur. Ea enim est vis. Hebraici & Syriaci sermonis, vt linguæ Græcæ libertas atque felicitas, in opiam suam ag-noscere, & noua fingere nomina cogatur. Quod fecisse ostēdimus Lucam in *κεχαριτω-μέν*. Quinetiam Septuaginta pleraque inno-uarunt,

de qua vo-
ce sup. cap.
12. extre-
mo.

uarunt, vt illa, ἐρωτίζειν, ἀκούοντες, & ὅπτησέντες,
quæ si Latinè uno verbo reddas, dicendum
erit, *inauricularē, audificare, & manicare*: quæ
durissima essent, cùm vſitatiōra sint, *præbere*
aureis, nunciare, & manē surgere: non minus
duriter illa Græcas aureis feriunt. Alia multa
afferre possem, quæ domi illorum nata sunt.
Ceterū quomodo intelligendum sit, *Panem nostrum crastinum da nobis hodie*, Theolo-
gis expendendum relinquemus: nos certè
sententiam ex antiheto elegantissimam esse
cernimus. Verūm nostro officio satisfactum
esse credimus: si quod intelligere potuimus è
ratione linguarum, quarum si cognitionem
aliquam nobis tribuamus, iure id nostro face-
re videamur, cùm in ijs totam penè ætatem
contriuerimus, id candidè in medium profe-
rainus. Tum magnorum erit Theologorum,
sententiam, quæ certè impia non est, cùm au-
thorem habeat Hieronymum, exponere.

Vt enim in Ecclesiæ incunabulis alij, teste
Paulo 1. Corinth. 14. loquebantur linguis, alij
prophetabant atque interpretabantur, quod mu-
nus longè est præclatius atque utilius: nec alij
alijs inuidebant. Sic cum multis prophetandi
& interpretandi sacras literas scientiam con-
cedamus, nemo nostris studijs, quæ ad pere-
grinarum linguarum illustrationem, & sacra-
rum literarum aliquod emolumentum spe-
ctant,

Etant, obloqui aut obstrepere debet. Si quis tamen sententiam nostram audire cupiat, hoc modo intelligi non impiè nec incommodè posse existimo.

Iusserat Christus ne quis de crastinis esse sollicitus , cum cuique diei sufficiat malitia sua: tum quòd ea cura animos maximè à pietatis cogitatione auocet atque abducat. Cùm enim constet avaritiam omnium ferè vitiorum procreatrixem atque altricem esse : si quis crastina curare non stultè, sed piè desierit, is profectò paruo contentus, cupiditatibus omnibus ablegatis, totum se pietatis culturæ dedet : quod ardentissimè suis optat Christus. Verùm quoniam humana imbecillitas sibi semper timet, & deteriora auguratur, præcipit Christus ut patrem rogemus , qui nostræ infirmitati prospiciat, nobisque pridie præbeat, quantum sufficere possit postridie. *Panis* enim nomine, cibus omnis necessarius Hebraicè significatur.

Id mirificè cum veteris Testamenti figura consentit. Ut enim Exod. 16. Deus Israëliticum populum in solitudine *Manna* septimo die colligere vetus: sed ne fame periret, sexto die , qui dicitur *παρασκευή*, vel *præparatio*, duplam mensuram, quæ ad biduum satis esset, sumere permisit. Ut etiam Leui. 25. septimo anno, quod est sabbatum sabbathon Dei,

agros seri, & vineas putari, ac denique terram
coli vetuit: sexto tamen anno tantam rerum
vbertatem pollicitus est, vt toto triennio affa-
tim ali omnes possent. Ut postremo post sep-
timam annorum hebdomadem, cum Iobi-
læus celebratur, quiescere omnes iussit, ter-
ramque coli, ac fructus sua sponte nascentes
legi interdixit. Tum eos omnes, qui ob æs
alienum nexi ante Iobilæum fuerant, libe-
rari: pauperes & obæratos, qui sua bona
vendiderant, in antiquas possessiones redire
imperauit.

Sic fideles suos optat Christus, dum mor-
tale corpus circumferunt, quasi sabbatū quie-
tis, & Iobilæum libertatis assiduè expectent,
in parasceue perpetua esse: ut postridie singu-
lorum dierum quiescendum esse sperent: ne
rerum futurarum cura à pietatis continentia
meditatione auocentur. Quod etiam Pytha-
goras suo symbolo præcepit, τὰ σκευη συνδέ-
μένα ἔχειν: nempe ut semper sarcinulas com-
positas habeamus. Rogemus igitur omnes quo-
tidie Patrem, ut nostræ imbecillitatis miser-
tus, panem nostrum crastinum det nobis hodie:
aliisque omnia Dei opt. max. prouidentiae
committentes, eum solum speremus, qui
Christi filij sui meritis post diuturnam serui-
tutem, ærumnosamque paupertatem, iam
iamque aduentante Iobilæo, liberali nos asse-
rat

NOVI TESTAM. 75
rat causa manu, atque in antiquam cælestis Ie-
rusalem mittat possessionem.

F I N I S.

Precatio Dominica, quam Christus suos do-
cuit, lingua Syriaca fideliter expressa.

צלהותא דאלת' בה ישוע משיחא מרים לתלמי
רווי ולבל משיחאי:

אברון רבשמייא ותקדש שמר היהי מלכorth
התעבר רעווחך היכמא בשמייא בז' באראעה לחמן
רמוחר הוב לבן יומנא ושבק לבן יה חובייבן
היכמא דאף אבן בשבק לחובייבן ולא תUIL
יתן בסיסווגא אלא פרק יהן מין כיישא ארי דיריד
הייא מלכורתא וגבורתא ווקרא לעלמיין אמן:

Abunán debismaiiá iithcaddés semách the-
thé malchuthách iithaabéd reuthach hech-
má bismaiiá qen beará lahmán dimhár háb
lán iomána vs búc lan iath hobenán hechmá
deuph anán nis búc lehaiabená, vela theaiiél
iathan benisioná, ellá pherúc iathan min bisá
are didách hi malchuthá vgburthá vicará
lealmín. Amen.

Salutatio Angelica Syriacè.

שלם לך מורי רחימתא יהוה עמר ברוכתא
את בנבשי ארי את ילדתית פרוקא רגשתחן:

Selám lec Mariám rehimthá, Adonái im-
méch, berichthá at binsé, aré at ielídh iath
pharocá denaphsathán.

תָהַלְהָ לְאֵלִ חַיִּים

ANTONII
NEBRISSENSIS
QVINQVAGENA,

SE V

QVINQVAGINTA

S. Scripturæ locorum explanatio ; ordi-
ne Alphabetico.

C A P V T I.

Arceutina & thina ligna quæ sunt.

N Secundo Paralipomenon volu-
mine Cap. 2. vulgo legitur, sed &
ligna cedrina & arcentina & pinea
mitte mihi. antiqui codices habent,
sed & ligna cedrina, & cupressina, & archeutina,
& pinea mitte mihi, sed ei quod est pinea in
hebræo nihil respondet. Pro eo vero quod
in omnib. prope libris latinis legitur archen-
tina: suspicamur debere scribi archeutina, sed
neutrum quid sit enarratores dicūt. Quicun-
que tamen ille fuit qui dictiones sacræ scrip-
turæ in ordinem alphabetarium redegit: vi-
detur habuisse codicem in quo pro archeutina:
thina tantum legeretur, sed ex eo nihilo
plus intelligas: quam quod ligni genus illud
sit. Nos vero lectionem veram esse afflue-
ramus archeutina: id quod in codicibus anti-
quis & recentioribus legitur: vna tantum

litera aspirata ex penultima in tertiam à fine syllabam reiecta : cùm alioqui archentina sit nihil verbum. Sed an *thina* in eo loco possit legi, postea disputabitur. Nunc verò *arceuthina* materia quæ sit inuestigemus: & an templorum structuris conueniat: A' p̄nēlos Græcè, Latinè interpretatur *iuniperus*. Inde est *archeutilus. a. um* ea forma qua à cedro cedrinus: à cypresso cypressinus inflectitur. Atqui *iuniperi* materia quemadmodum & *cedri* propterea quod cariem non sentit, nec teredini obnoxia est: templorum ædificijs accommodari consuevit. Auctor est Theophrastus. Vitruvius in libris de Architectura. & Plinius lib. 16. naturalis historiæ: qui narrat duo fuisse templa clarissima: alterum Uticæ in Afphrica sacrum Apollini: vbi cedrorum trabes suo tempore durabant: (ita ut positæ fuerent à prima vrbis origine annis mille circiter ducentis.) Alterum in Hispania sacrum Diana à Zacinthro adiectæ cum conductoribus anno ducentesimo ante excidium Troiæ: cui pepercit Hannibal religione inductus, *iuniperi* trabibus adhuc sua ætate durantibus. Iam vero inter excidium Troiæ & Plinij ætatem non multo pauciores quam mille quadringenti anni intercedunt: quibus si ad das ducentos fiunt sexcenti supra mille annos. Itaque non sine causa hæc duo potissimum

mum genera materię petit Salomon ab Hiramo Tyriorum rege ad templi quod Domino edificaturus erat cōstructionem. Sed peculia riter Theophrastus lib. 1. de stirpibus scribit *utiliorem esse iuniperum ad rem aedificatoriam, tum subdialem, tum obruendam sub terra.* durat enim, ut dicit, immunis putredine. Sed cùm Hieronymus rectè sit interpretatus **ברושים** arazim in *cedrina*: rectè quoque **algumim** siue al mugim: nam vtrumque legitur ex illorum consuetudine: qui plerumque literas & syllabas inuertunt. Quod si rectè interpretatus est hoc in loco: perperam in. 3. Reg. c. 10. trāstulit. Sed & classis inquit hiram attulit ex ophir ligna thyina multa nimis: fecitque rex de lignis thyinis fulcra domus domini, & paulo post. Non sunt allata huiuscemodi ligna thyina neque vi sa usque in presentem diem. Huius quoque materię meminit Ioannes in Apocalypsi capit. 18. *Omne, inquit, lignum thyinum & omnia vas a eboris, &c.* Aut igitur in alterutro loco mendum est librariorum, aut in Paralipomenis speciem pro genere posuit: in tertio Regum ipsum tantum genus lignorum. Sunt autem ligna thyina, quæ odorem optimū spirant, qualis est cedrus, cypressus: & de quo nunc agitur *iuniperus*, qua nulla est arbor odoratior:

dicta *Thyina* à θύω verbo græco , quod est *odorem emitto*. Est tamen quædam ratio quæ nobis persuadere possit *algumim* non esse ἄρχευτον hoc est *iuniperum* , quod pro *iunipero* Hebræi vocabulum habent proprium. s. rothem. vt in 3. Regum volumine cap. 19. Cum venisset inquit *Helias* & sedisset subter vnam *iuniperum*. & paulo post. Et dormiuit in umbra *iuniperi*. quibus in locis רוחם rothem legitur. Eodem nomine fuit vna ex duabus & quadraginta mansionibus : de quibus in libro Numerorum cap. 33. de *Aferoth* inquit *Venerunt in rethma: profectique de rethma, castra metati sunt in Rhemonphates*. Nam רוחם rothem & רוחה rithma ex eadem origine idem significant: hoc est *iuniperum*: solaque habitudine differunt. Hieronymus in epistola ad Fabiolam de quindecima mansione: *Rethma inquit transfertur in iuniperum hoc est ἄρχευτον*. Idem quoque author in translatione iuxta hebraicam veritatem in psalmo . 119. pro eo quod nos ex editione Luciani martyris habemus. *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs: ipse cum carbonibus iuniperorum interpretatus est: pro eo quod in Hebræo רוחים Rethamim habetur. Sed quod rethamim ab eo quod est rothem siue rethma inclinetur: nemo mirari debet: cum Hebræi huiusmodi inflexionibus plerunque vtantur.*

SPOED

CAP.

Artemon quid.

Lucas in Apostolica historia describens tempestatem illam qua Paulus Apostolus fuit in mari deprehensus: *Leuato* inquit *artemone secundum auræ flatum tendebat ad litus*. *Artemonem* omnes interpretantur, veli quoddam genus esse: idque videtur ordinis contextus insinuare: sed nullo authore probant. Vitruvius certe in libro de architectura. 10. trocleam esse dicit ad subleuanda onera excogitatam. Immo vero machinam quæ tres habeat trocleas; quod latinum esse vocabulum his verbis ostendit. *In radice inquit machinæ collocatur tertia troclea. eam græci ἐπάγοντες nostri artemonem appellant.* Isidorus distinctionem esse græcam male putat: cum per. th. aspiratum debere scribi præcipit. Nulla enim dictio latina per ih scribi potest: sed neque per aliquam aliam consonantem aspiratam. Nec obstat quod Lucas in græco eo vocabulo vtitur: Nam & græci multa vocabula cum ipsis rebus à Romanis acceperunt: neque id tantum nominibus proprijs, sed etiam appellatiuis. quod licet videre in Dioscoride: Galeno: Paulo Ægineta: Plutarcho: Strabone: alijsque Romanarum rerum scriptoribus. Quid quod illi qui cum Paulo vehebantur, magna ex parte Romani erant: atque etiam nauis

nauis ipsa forte Romana ut credibile sit illos Romanè fuisse locutos: & Lucam vocabulo Romano vsum. Meminit *Artemonis Iabolenus* libro vltimo Digestorum in titulo qui est de verborum signific. l. malum. *Malum* inquit nauis esse partem: *artemonem non esse, Labeo ait.*

C A P V T I I I .

Azotus pro asdod.

MIrantur Hebræi neque possunt reperi-re quenquā, qui possit causam reddere, cur septuaginta primūm interpretes: atque de inceps illi qui sacram scripturam interpretati sunt; quasdam literas in alias quæ videban-tur multum dispares, immutarint: vt quod apud illos legitur אַשְׁדּוֹן asdod per sd. literas, quæ est ciuitas Palæstinæ nobilissima: cuiusque sacra scripture toties meminit: quid venit in mentem non modo ipsis interpretibus, verum etiam secularium literarum scrip-toribus, vt pro *asdod azoton*, hoc est sd in z mutarent. Atque è contrario pro eo quod illi habent אֶזְרָא Ezra, quo nomine fuit no-minatissimus ille scriba legis, per z literam, ipsi *Esdras* per sd interpretentur. aut quid simile habent sd cum z, aut z cum sd: vt alter-utræ pro alteris ponerentur. Atqui si redux-erimus ad memoriam, quod in libello de po-testate literarum scripsimus, omnis causa du-bitandi

bitandi fuerit sublata . Dicebamus ex Græciorum authoritate, quibus z litera cum Hebræis communis est: hanc literam compositam esse ex sd: atque in pronunciatione tantum pollere. Quem vero sonum litera per se habeat, illic ostendimus. neque enim is est, quem tempestatis nostræ homines græci & latini putant, & qui à vulgo profertur, sed aliud multum dissimilis ad z literæ sonum proxime accedens. Quid igitur mendosi, si eiusdem potestatis literæ aliquæ in alias mutatæ sunt? Quamquam id non potuisse nec debuisse fieri in eodem opere est à nobis disputatum, cum de x litera differebamus: quod apud Hebræos quoties duæ consonantes inter duas vocales obuenerint, prior ad præcedentem, ad sequentem posterior pertinet. quare priori apicem seba supponunt, vt illud ipsum ostendant. Atqui si *azotus* per z scribatur, manifestum est totam illius vim sequenti vocali incumbere: cum apud Hebræos diuisa sit. & si rursus *Ezras* per sd scribatur ex ordine consonantium apud græcos & latinos, sd ad syllabam sequentem pertinebunt.

C A P V T I III.

Aurichalcum.

IN Apocalypsi Ioānis Ca. i. legitur. *Et pedes eius similes Aurichalco sicut in camino ardenti.* Sed antequam de aurichalco siue orichal-

co,

cho, differatur de translationis puritate disputandum est. Nam in græco non ὄρειχαλκον sed χαλκολιβάρος habetur, quod verbum ex verbo latinè valet æreum siue masculum thus. Sic enim apud græcos χάλκεον pro masculo & forti accipitur, quemadmodum apud latinos æreus siue æneus siue aheneus, ut apud Horatium in 3.ca.

Inclusam Danaen turris ahenea.

Et apud eundem in pri. Epi.

Hic murus aheneus esto:

Nil concire sibi, nulla pallescere culpa.

Quod vero *thus* sit potius intelligendum quā orichalcum satis ostendit quod subditur: *sicut in camino ardenti*, ac si dicat quasi *thus* in igne. *Thus* autem accipere debemus non hoc nostrum adulterinum quod spirat surdum nefcio quid turbidumque: sed quod affertur nunc in Hispaniam ex Arabia, Sabæa atque Carmania. Id enim igni impositum cum sua uiolentia puras atque fumo defæctas corripit flamas. Hinc apud Orpheum in hymnis frequens est titulus *chalcolibanos* in Apollinem, in Latonam aliosque deos. i. malcum *thus* siue masculi thuris sacrificium, quē admodum apud Verg. in Bucolicis legimus.

Verbenasq; adole pingues, & mascula thura.
Cur vero interpres ex χαλκολιβάρῳ orichalcum verterit: illam suspicor fuisse causam:
quod

quod cum λίθαντος duo significet, lachrymam ex virga thurea, & montem Phœnices atque Decapolitanæ regionis communem, ex χαλκῷ quod est æs & ὄπος mons, orichalcum est interpretatus: ac si diceret æs montanum. Nam quod vulgo dicitur aurichalcum nulla ratione defendi potest: tum ex illo principio omniū consensu recepto, non solere fieri compositionem ex latino & græco: tum etiam auctoritate & ratione. Ratio autem illa nimirum est quod in carmine semper reperitur prima brevis. Vergilius. 12. Æneid.

Alboque orichalco

Circumdat loricam.

Horatius quoque in poetica,

*Tibia non ut nunc orichalco iuncta tubæque
Æmula.*

Aurichalcum vero non posse dici, Sextus Festrus Pompeius auctor est. Aurichalcum inquit quidam putauerunt compositum ab ære & auro. Sane vero orichalcum dicitur quod in montosis locis inuenitur. mons etenim græce ὄπος appellatur. Quam rationem secutus interpres orichalcum sive aurichalcum posuit pro masculo thure respiciens alteram videlicet libani significationem, hoc est montis Syriæ Palæstinae. Post huius obseruationis meæ adnotacionem, cum ad curiam regiam proficerer diueriti paululum ab itinere ut Ioannem Fonsecam

cam Pallantinum episcopum obiter salutarem, qui eo tempore Pallantiæ morabatur. Cumque more meo illius vrbis bibliothecas excuterem, lustraremque cœnobium diu Pauli, quod à fratribus dominicis habitatur, incidi in vetustatis adorandæ commentarios super Apocalypsim Ioannis, ab incerto quodam auctore scriptos; in quibus huiusmodi erat lectio: *Et pedes eius similes aurichalcolibani.* Quæ verba in ipsius auctoris expositione iterum atque iterum repetuntur. Interpretaturque libanum in albedinem, cùm à sensu literali discedit. Sed bone I s v quanta est veritatis vis: quæ quanquam undique labefactetur, semper tamen relinquit sui vestigia, & quasi ansas quasdam, per quas ad illius inquisitionem demonstracionemque perueniri possit. Nam quis ex lectione illa non videt ab interprete locum illum sic principiò fuisse conuersum. *Et pedes eius similes chalcolibano,* id est, masculo thuri, deinde ab ignorantia librariorum adiectum fuisse auri & detractum libano, siue libani: quod habet lectio codicis vetusti, tametsi vitiouse scripta pro libano. Nisi quis malit imperitiæ arguere interpretem: qui cùm libanus duas, ut diximus, habeat significaciones, hoc est thuris lachrymarum, & montem palestinæ: relicto sensu quem auctor intelligi.

intelligebat: alterum mālē cohārentem elegerit in hunc modum vertens. *Et pedes eius similes chalco, id est, æri libani, id est, ex monte illo Palestinæ conflato.* Atqui Græci in ijs commentationibus quas nobis videre contigit omnes exponunt χαλκολίβανον pro ἀρσενιλίβάνῳ, siue ἀργενολίβάνῳ, id est, pro masculo thure.

C A P V T . V.

Bethsaida pro Bethesda. •

PRO eo quod in Ioanne cap. 5. nos habemus. *Est autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida : in Græco Euangelista sic scripsit. Est autem Hierosolymis in probatica : aut quemadmodum codex Pallantinus, & alij habent super probatica, tunc interpungendo lequitur : piscina quæ cognominatur hebraice bethesda, vt sint apud latinos tria errata. Primum quod in præpositio est detracta. Alterum quod probatica & piscina perinde videntur esse coniuncta ac si esset adiectiuum cum suo substantiuo: cū sint, vt diximus, interpungēda. Terrium quod pro Bethesda legitur Bethsaida. Est autem Euangelistæ sensus, quod Hierosolymis in probatica, (hoc est in septo siue ouili siue pecuario, in quo pecudes cogebantur ut inde distraherentur siue ad sacrificiū siue ad lanienā) est piscina, quæ cognominatur hebraice*

braice בֵּית אָשָׁד beth-esda. Itaq; probatica substantiuè accipitur ab eo quod est *probatus*. a. vñ. quod πόβατον est ouis: vt sit *hec probatica*. e. mansio ouium: quemadmodum dicimus basilicam & regiam domum regis citra nominis substantiu expressionem. *Bethesda* vero interpretatur domus effusionis: quoniam in eam piscinam confluebant aquæ siue pluuiiales siue ductiles. נַדְעָה Eſda namque & אַשְׁדּוֹד Asdod: quo nomine prius fuit dicta quæ postea sit cognominata *Azotus* ciuitas nobilissima Palæstinæ: interpretatur *effusio*. Sunt autem, vt Eusebius Cæfariensis atque diuus Hieronymus scribunt: in ea domo duo lacus: quorū vñus hibernis pluuijs adimpleri solet: aliter mirum in modum rubens quasi cruentis aquis antiqui in se operis signa testatur. Nam vt inquiunt hostias in eo lauari solitas tradunt. Atqui in 2. Paralip. libro capit. 4. vbi de templi ædificatione agitur: non in lacu, sed in conchis æneis lauari consueuisse hostias traditur. *Fecit inquit Salomon conchas decem, & posuit quinque à dextris & quinque à sinistris, ut lauarent in eis omnia quæ in holocaustum oblatur erant.* Sed credibile est post templi euersionē non in conchis illis quæ à prefecto regis Assyriorum siue alterutro ex illis erant iam Babylonem translatæ: sed in piscina illa lauari solitas esse hostias.

stias. Neque enim in eo nūc laboramus, an in piscina lauari consuetum fuerit hostias immolandas, sed vt vindicetur restituaturque in pristinam atque proinde veram scriptionem locus ab incuria librariorum vitiatus, qui nominis vicinitate decepti, pro Bethesda scriptarūt Bethsaïda. Cū sit בֵּית צִירָא Bethsaïda Galilææ ciuitas prope Genesareth stagnum, Petri, Andreæ, & Philippi apostolorum patria: interpreteturque *domus venationis*. Bethesda vero vt diximus, *domus effusionis*, aquarum videlicet eo influentium. Quare illi qui piscinam Bethsaïdam domum venationis interpretantur, dupliciter peccant: & quod vitiatam lectionem non agnoscent: & quod alieni nominis interpretationem sensui accommodat quem ipsi fingunt: non qui lectioni debetur.

C A P V T VI.

Bethdagon.

IN primo Reg. volumine.c.5. legimus his verbis. *Tulerunt Philistijm arcā Dei: & intulerunt eam in templū Dagon, & statuerunt eā iuxta Dagon*, & quæ sequuntur. Cecidit autem Bethdagon in sorte tribus Iuda, vt colligitur ex libro Iosue. Fuitque in collimitio duarum tribuum, Isaschar videlicet & Zabulon: vt in eodem volume habetur. In primo præterea Machabæorū. *Intrauerunt inquit in Bethdagon idolum suū vt ibi se liberarent. & sequitur. Temp*

G

plum

plum dagon & omnes qui fugerant ad illud, Iona-
than succedit igni. Qui hunc locum enarraue-
re: nihil aliud dicunt quā דָגָן dagon ex lingua
Syriaca interpretari pīscem. & בֵית דָגוֹן beth-
dagon esse domum siue templum pīscis: sed quis sit
deorū apud indigenas ignorant. Sed nos dici-
mus Dagon esse quæ sit alio nomine *Dercetus*.
Strabo, Plinius & Macrobius tum Α'θάραν, tū
Α'τεργάτιν eādem vocant. Quantumque cō-
iectura possumus assequi eadem est cognominata *Astarte*. de qua in 3. Regum volumine
Cap. 11. Colebat (inquit) Salomon Astarten-
deam Sidoniorum. Sed de *Astarte* alias. Nunc
de *Derceto*. Narrat Diodorus Siculus in 3. Bi-
bliothece libro: fuisse non longe ab Ascalo-
ne vrbe Syriae clarissima, stagnum pīscibus
refertum: atque iuxta illud insigne templum
Dercetus facie hominis ac reliqua corporis
parte pīscis effigie. Cuius figuræ causam hanc
fuisse dicunt. Venerem vt adolescenti sacrifici-
canti sibi gratificaretur, in iesiē animum De-
certo, vt illius voto ac precibus acquiesceret.
Atque deinde ex eorum cōgressu natam esse
puellam, quæ postea sit cognominata *Semi-
ramis*, quæ fuit coniux Nini assyriorum regis
nominatissima: Nympham vero & pudore
admisit concubitus, iuuenem abegisse, &
infantem in loca deuia atque aspera exponen-
dam curasse: se vero in stagnum illud dedisse
præci-

præcipitem: atque ita in piscesem (quali figura diximus) transformatam . Vnde & Syrii piscibus non vescuntur quin potius illos quasi deos colunt . Templum vero quod illi deæ dicatum est, cuiusque Diodorus meminit, id est, quod in sacris litteris appellatur *Bethdagon*. de quo Eusebius atque Hieronymus in lib. de Topographia sacræ scripturæ, dicunt fuisse prope Ascalonem inter Iamnam & Lida quæ postea sit cognominata *Diospolis*, nō longe ab Azoto . Nam hæ quattuor urbes Palæstinæ intra Iudeæ ambitum quadraginta millium passuum continentur . Quod cum ex multis alijs sacræ scripturæ locis : tum ex primo Machabæorum libro manifeste colligi potest . Succedit (inquit) Ionathas Azotum, & mouit inde castra & applicuit ea ad Ascalonem . Transmutationis autem *Dercetus* in piscesem, & illius filiæ *Semiramidis* in columbam, Ouidius in 4. Metamorphoseos meminit.

*Incipit & dubitat de te Babyloniam narret
Derceti: quā versam squāmis velantibus artus,
Stagna palestini credunt mutasse figuram:
Aut magis ut sumptis illius filia pennis,
Extremos altis in turribus egerit annos.*

C A P V T VII.

A Bimatu & infra. Marthæi 2.

Jacobi Constantij Fanensis error reprehensus.

G 2

Cum

CVM ex mea consuetudine bibliopolia,
 quæ Salmanticę cōplura sunt, excuterē,
 forte fortuna incidi in obseruationes quasdā
 Iacobi Constantij viri plane literatissimi: sed
 quem antea nomine tantum nouerā. Fuerunt
 autē obseruationes illae numero cētum: quas
 idcirco voluit grēce hecatostyn potius quam
 centuriam latine cognominare. harum duæ
 priores, ac totidem posteriores pertinent ad
 quosdam locos diuinæ scripturæ. Sed cū re-
 liquæ omnes multū eruditioñis rerū sæcula-
 riū contineant; atque vt ingenuè fatetur, om-
 nes illas mihi facile persuaferit; in quatuor
 tantum quas dixi, hominis prudentiam des-
 ceraui: qui in ipso statim initio, ac deinde in
 operis clausula, ybi ex artis rhetorice præcepto
 consuetū est optima quęque disponi, frigidio-
 ra & pene puerilia collocarit: vt quod in pri-
 ma obseruatione quasi in re magna ac perdif-
 ficiili cōmoratur ostendēs eos aberrare, qui in
 Matthæi Euangelio c.2. legunt quod *Herodes*
occidit omnes pueros ab imatu & infra: putantes
 non *bimatu* sed *imatu* esse legendum: ita vt b.
 litera non ad præpositionē præcedentē sed ad
 dictionē sequentē pertineat: quod nec pueri
 quidē ignorant qui nondum ære lauantur.
 Aut ostendat mihi Constantius oportet quis
 hoc vñquam dixerit, aut si harum rerū tā cu-
 riosus est; illud potius ex Lauren. Valla debuit
 adno.

adnotare in verbis illis non infra sed intra debere legi: propterea quod infra conditionem & locum designat, ut infra omnes homines, infra te^ctum: intra vero numerum & spatium, ut intra octo dies, intra vrbis muros.

C A P V T V I I I .

Cameleopardalis.

IN secunda lege hoc est Deuteron. cap. 14. Inter animalia quorū esus Hebreis permititur Camelopardalim numerat, *hoc est animal inquit quod comedere debetis, bouem, ouem, capram,* & subdit Camelopardalim. Sed cum inter animalia immunda camelus & pardus reponantur etiam ex genere: tum etiā nominatim *camelopardalis* quasi munda quadrupes esitanda illis proponitur, cum pr̄sertim paulo post dicturi simus quod cornua gestet: bifidā vngulā habeat, atque ex consequenti altera parte detata sit ruminetque & sæuo pinguescat: quæ omnia adesse debent quadrupedi quæ sit hebreis vescēda. Quod vero dicitur *Camelopardalis* nō ita accipiendū est quod ex cōmīstione duorū animaliū diuersi generis sit propagata ut quidam male interpretantur illud Horatij ex 2. epistolarum volumine.

Diversum confusa genus Panthera camelo:
Sed quod capite camelum, varietate colorum pardum siue pantheram pr̄seferat. Plinius l. 7. c. 18. *Cameloriū inquit similitudo in duo trans-*

*G 3**fertur*

fertur animalia. Nabim Aethiopes vocant collo similem equo; pedibus & cruribus boui, came lo capite, albis maculis rutilum colorem distinguenteribus: unde camelopardalis dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primum visa Romæ. Ex eo subinde cernitur aspectum magis quam feritate conspicua, quare & ovis feræ nomen inuenit, hæc Plinius. Varro quoque de lingua latina. Camelus (inquit) suo nomine Syriaco in latinum venit ut Alexandria camelopardalis nuper adducta: quæ erat figura ut camelus; maculis ut panthera, hoc est, pardalis; quam enim nos pantheram Græci pardalim vocant. Panther vero apud Aristotelem aliud est à panthera sive pardali. Panther namque (Theodoro interprete) hoc est, lupus canarius, cæcos parit catulos luparum ritu numero cū plurimum quatuor. Galenus quoque; quidam (inquit) adeo bestiales sunt, ut leonum & pantherarum, item canum & pantherum & vulpium carnibus vescantur. Pardus vero quod sit animal, aliubi dicetur. Nunc ad Camelopardalim redeamus. Heliodorus libro Aethiopicon. 10. scribit æthiopum regi ab Auxomitarum legatis hæc feram dono datam. Postremo (inquit) accesse Auxomitarum legati: & cum alia munera obtulerunt, tum in primis animantem quampiam inusitata specie, naturaque, cuius ad magnitudinem camelis proceritas, color pellisque pantheris maculis

maculis veluti florentibus variegata , postremæ
infra aluum partes humili subsidebant sicuti in leo-
nibus videmus : humeri pedesque priores atque
item pectus præter cæterorum membrorum ratio-
nem procera: tenuis ceruix & quæ de reliqua cor-
poris mole in clorium collum se extenderet. Ca-
melo caput simile, maior ipso pene duplo , quam
Libyssæ struthi. Substrictosque velut oculos tor-
ue motans connivebat, incessus autem longè ani-
mantium cæterarum terrestrium, vel aquatilium
dissimilis. Neque enim vicissitudinem crura simul,
sed dextra pariter dehinc sinistra veraque agi-
tabat: cumque his suspensa proferebat latera tra-
etu motuque tam facilis, ut eam quo vellet tenui
capistro vertice deuinctor, veluti fortissimo vin-
culo magister perduceret. Hæc (ut est conspecta
animans) omnem continuò multitudinem obstu-
pefecit, speciesque nomen inuenit ex ijs, quæ
præcipua in corpore sit, ut ex tempore eam po-
pulus Camelopardalim appellaret. Dion quo-
que & ipse autor Græcus. 43. Romanæ hi-
storiæ libro consentanea verbis Plinij scri-
bit. Camelopardalim (inquit) primus Cæsar Ro-
manam adduxit & populo ostendit. Id animal cæ-
tera camelus, crura autem inæqualia habet, poste-
riora prioribus magis brevia, ut à clunibus attolli
sensim quasi ascendentisimile incipiat, corpusque
relicum sublime admodum cruribus prioribus
sustentatur: sed ceruix in altitudinem pene pecu-

liarem se tollit: colore ipso maculoso seu panthe-
ra: quo fit ut amborum promiscuo vocabulo cen-
seatur. Solinus præterea ubi de Æthiopib. ea-
dem propemodū quæ Plinius de camelopardali
tradit. Iulius Capitolinus in Gordiano-
rum vita scribit Philippum Cœsarem qui pri-
mus omniū Christianus fuit imperator, in lu-
dis sacerdotalibus cum millesimum ab urbe cō-
dita annum celebrauit, decem camelopardalos
populo spectandos exhibuisse. Idē quoq; tra-
dit Gordianum seniorem inter cætera que in
Quæstura sua populo rapienda concessit cen-
tū oues feras exhibuisse. Cornua vero hanc
belluam habere, quod Plinius, Varro, He-
liodorus, Dion atque alij siluerūt, animaduer-
tit Angelus Politianus in *Girafa*, sic enim
vulgaris camelopardalim appellat, quam Sul-
tanus, id est, Ægypti rex misit dono Lauren-
tio Medicæ Florentinorum principi. Quod si
cornua gestat, bifidaque est ut Plinius scribit,
merito ex genere mundarum quadrupedum
Moses Hebraëis mandendam esse permittit.

C A P V T I X.

Castores.

NAUIGATURUS Paulus apostolus ex insula
Melite in Siciliā: id quod in Apostolorū
actibus c. 28. legitur, conscendit nauē Alex-
andrinam cui erat insigne *Castorum* siue *Louis*
fliorum. nam vtraque litera inuenitur, & vtra-
que

que respōdet ei quod in græco legitur παρά-
σίμω διοσκόροις. Quod vero Hugo Cardinalis
legit castrorū mendū est manifestariū ab in-
scitia librariorū profectum : qui pro Castorū
r interiecta castrorū scriptitarunt. Quare illius
friuolas expositiones omittamus. Fuerūt au-
tē Dioscori Castor & Pollux, dicti à Ζεύς Διὸς
quod est Iuppiter iouis: & κόπος puer siue filius.
de quorū nomine Mensis quoque apud Grē-
cos est cognominatus , qui est fere apud nos
Iunius. de quo in lib. Machab. 2.c. 11. anno in-
qūit centesimo quadragesimo octauo mēsis Diōs-
coron die 24. Rectaigitur interpretatio & quæ
sit verbum ex verbo , quamque venerabilis
Beda agnoscit legitque , est Iouis filiorum.
Sed cū Dioscori duo sint, hoc est Castor & Pol-
lux , videamus an recte sit interpretatus qui
δοκινόψις vertit in Castores. Videtur autem ex
cōsuetudine loquendi sumpsisse interpres, vt
utriusque dei nomen sub vno cōplete retetur.
Nam templum quod fuit Romę ex cōsortio
Castori & Polluci dedicatū , vnius tantū Casto-
ris dicebatur. Vnde facetè M. Bibulus C. Cē-
sar is in Ædilitate collega euenisce sibi dixit,
quod Polluci. Ut enim geminis fratribus ædes
in foro constituta tantum Castoris vocaretur;
ita suam Cæsar isque munificentia vnius Cæ-
sar is dici. Refert præterea Seneca in 1.libro
Natural. quæstionum : quod si in media tempe-

state apparent, quasi stellæ velo insidentes, adiuari se tunc periclitantes existiment Castoris & Pollucis numina credentes. Atqui Plinius illas non Castorem & Pollucem, sed uno nomine *Castores* vocat libro 2. Naturalis histor. cap. de *Castoribus*. Has hodie in tempestate deprehensi nautæ sancti *Thermi* lampadas vocant: quas cum viderint pro certo habent fragi è vestigio tempestatem. Beda hunc locum exponens; *Gemini* inquit *Castores* sunt *Castor* & *Pollux*; quos ideo gentiles in mari deos vocant: quia in tempestate si solæ apparuerint in nauि vel in antennis periculosi, si vero geminæ prosperi cursus sunt nuncia. Ego vero quemadmodum de geminis *Castoribus* simul apparentibus Bedæ astipulor: ita de solitarijs dissentio. tunc enim non *Castor* neque *Pollux*: sed *Helena* vocatur. De qua Plinius libro 2. *Diram illam ac minacem appellatam Helenam ferunt*. Et *Papinius* in 7. *Thebaidis*.

*Non aliter, cæco nocturni turbine cori
Scit peritura ratis, cum iam damnata sororis
Igne Teraphnæi fugerunt carbasa fratres.*

Insigne igitur nauis Alexandrinæ erant *Castores* siue filij Louis: in quorum tutela nautæ esse putabantur, quemadmodum apud *Virgilium* in 5. *Æneid*. sunt *Centaurus*, *Scylla*, *Pistris*, *Chimera*.

CAP.

Charadrius quid.

IN Leuitico cap. 11. & in Deuteronomio ca. 14. prohibet Deus per Mosen Hebræos vesci auibus immundis, inter quas numerat *charadrjum*. Sed quæ auis, aut qualis *charadrius* sit, non Hebræi quos consului, non illorum locorum enarratores, non illi qui vocabula in ordinem Alphabetarium redegerunt, mihi satisfaciunt. Aristoteles libro de historia animal. 8. inter aues lacustres siue marinas illum nominat: *gavia*, inquit, *alba* & *fulica* *mergus* & *charadrius rupex* iuxta mare vicitant. Idem lib. 9. Colunt, inquit, & aliæ aues *fragosa*, & *saxa*, & *cauernas*: ut quem à præruptis torrentium alueis *charadrium* appellamus. Praua hæc auis, & colore, & voce, noctu apparet, luce auffigit. Theodorus Gaza *hiaticolam* interpretatur, quod in hiatibus & speluncis habitet; nā *χαράδρα* tum torrens, tum alueus, tum vallis, tum spelunca ex Græco vertitur. Alio in loco *χαράδριον* in *rupicem* transtyliit, quod in rupium cauernis habitet.

CAPVT XI.

Cynus pro Chino.

IN Daniele Propheta cap. 13. ubi historia Sufannæ ex translatione Theodotionis inserta scribitur, omnes codices vulgo habent: *Si vidisti eam, dic sub qua arbore videris. Qui ait, sub*

sub cyno, pro eo quod esse debuit *sub schino*. Iacobus Constantius contra Nicolaum Lyram, corruptam lectionem defendit: assueratque non *schinum*, sed *cinum* eo in loco debere legi: inuehiturq; acerrimè in Nicolaum, quod eo in loco legat *schino*, quam interpretatur *lentiscum*: contenditque debere legi, *cino*, quam ipse somniat esse ex lauri generibus vnu. Executiamus igitur, dijudicemusque, vter illorum stet à causa potiori: constituatur inter eos causa, citentur partis vtriusque testes. Constantius afferit in testimonium contra veritatem locos deprauatos duos. Alterum ex calce quindecimi voluminis Pliniani: vbi numerantur lauri genera tredecim. Accessere inquit genera: Cuius hanc sylvestrem laurum aliqui intelligunt. vbi pro eo quod est cuius ipse contendit debere legi, *cinus*: quod non Hermolaus eo in loco adnotauit: non Theophrastus scripsit: non Cato in libris de re rustica, qui tria tantum genera lauri numerat. Non aliis quispiam, qui dicat *cinum* esse lauri speciem aut arboris per se genus. Alterū afferit ex Ouidio testimoniū, qui libro Metamorphoseos. 10. inter arbores quæ Orpheo astiterunt, enumerat *cinum*. Sic enim ipse legit,

Et bicolor myrthus & bacchis cerula cinus.

Cum omnes libri tā inemendati quā emendati habeant *scincus*. Sed cōtra duos testes deprauatos

Uua

uatos atque aduersarij malignitate corruptos,
vnum Hieronymum , atque ipsam veritatem
quę valet pro mille testibus producimus. Scri-
bit enim in ipsius Danielis procēmio & in ca-
talogo Ecclesiasticoꝫ scriptorū, Africanum
qui vt sacræ scripture falsitatem conuinceret,
multa contra Origenem argumenta cōgessit,
inter cætera opposuisse Susannæ historiam
ab aliquo grēculo nugatore confictam: idque
ex verborum etymologia probasse: quod vbi
legitur apud nos sub *schino*; quod sequitur sta-
tim, *angelus Dei scindet te medium*, totū illud ex
grēco sermone descēdere. σχῖνος enim latine
est lentiscus. σχίζω vero interpretatur scindo.
& subdit Hieronymus, cuius rei nos intelligen-
tiam nostris hanc possumus dare: à lentisco in len-
tem te comminuat angelus: aut lente pereas, aut
lentus id est flexibilis ducaris ad mortem. Emen-
demus obiter locum superiori coniunctum,
vbi pro *prino* legitur *pruno*. Est autem τριπόν
grēce quæ sit latinis *ilex*. ad quod nomen al-
ludens Daniel subiungit. *Manet enim angelus*
Dei gladium habens, vt fecet te medium. πρίσις
enim grēce seco interpretatur. Vnde subdit
Hieronymus, de arbore ilice Danielem dixi-
se, *ilico pereas*. A τριπόν igitur τριπόναι fecit sicut à
σχίζω σχίσαι. Non debuit itaque Constātius
ea quorum ignoratione tenebatur, attingere:
nec violare naturæ legem, de qua Persius.

Publi-

*Publica lex hominum, naturaq; continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inscitia debilis actus.*

C A P V T X I I .

Cæmiterium non Cimiterion.

VSurpatur crebro in sacris literis dormire pro eo quod est mortem obire siue mori. Quale est illud ex euangelio. *Non est mortua puella sed dormit.* Illud quoque. *Lazarus amicus noster dormit.* Sumptum est autem verbum ex eo quod quemadmodum is qui dormit quandoque expurgiscetur: ita ex eo, quod in religione nostra credimus & speramus: qui diem suum obiere, aliquando ex mortuis resurgent. Significantius itaque nostri mortuos dormire dicunt: quam Latinæ elegantiae studiosi, mortem oppetere, siue diem obire, siue agere aut efflare animam, siue mori, siue perire, siue interire. Hinc factum est, ut locus in quo mortui sepeliuntur: quod latinè tum sepulchretum: tum conditorium appellatur, à Græcis πολυάρδριον ut est, in Ezechiele, dicitur in nostra religione κοιμητήριον Græcè: Latinè dormitorium, non cimiterium, ut homines indocti somniant, dictum quasi cinis terium: quia ibi defunctorum cinis teritur. Neque à cimis, quod ipsi interpretantur dulce & sternistatio: sed potius per ce diphthongon cæmiterium dictum: à κοιμάσαι quod est dormio: ut sit quemadmodum

dum diximus, cæmiterium, dormitorium.

C A P V T X I I I .

Collirida.

LIbro Regum secundo. cap. 6. *Partitus est inquit tam viro quam mulieri singulis colliridam panis vnam.* & in Leuitico cap. 6. *Collidas olei admixtione conspersas offerent.* Sed quid collirida sit plane nescitur. nam cū græcum nomen videatur, græci non agnoscant esse suum. Latini diuinant, cum dicunt esse triangulum siue tortam panis. Nos pro eo quod legitur collirida suspicamur vna litera immutata debere legi *collicida*. Est namque apud Græcos κόλλιξ, ικος, *panis subcinericius*: hoc est non in furno sed in foco super lapide concalafacto deinde cineribus super ingestis decoctus: quo genere coquendi panes, etiam nunc quidam ex Cantabris & Asturibus vuntur; putanturque huiusmodi panes ad augendas vires plurimum conducere. Ab eo igitur quod est κόλλιξ, Aristophanes Comicus nomen finxit κόλλικοφδύγγ: id est *collicis voratoris*. Hinc etiam in forma diminutiua *colliphium*, & *collicium* dicta. Iuuenal.

Lucentur pauci: comedunt colliphia pauci.
Martialis.

Et colliphia cum decem comedit.

Plautus quoque *colliphia* inquit mihi. A *collicio* iterum fit *collicida*: quod significat etiam *panem*

panem subcinericum. Itaque apud authores sacrarum literarum vbi crebra fit mentio huiusmodi panis, indifferenter alterum pro altero ponitur. vnde pro eo quod in 4. Regum cap. 19. Hieronymo interprete legimus *Respexit Helias, Ecce ad caput suum subcinericius panis & vas aquæ.* Ambrosius in epistola ad Vercellenses. *Helias inquit quem Dominus erudebat ad virtutis profectionem, ad caput suum collicidam & vas aquæ repperit.* Idem quoque Hieronymus in quadam epistola ad Eustochium pro eo quod interpretans dixit *subcinericius panis,* *Respexit inquit Helias & ecce ad caput eius panis collicide.* sic enim legendum est, aut ostendat mihi vbi apud Græcos & Latinos collirida reperiatur, aut quid significet.

C A P V T X I I I .

Daphne quid in libro Numerorum.

Quod in libro Numerorum cap. 34. legitur de *sephama* *descendent termini* in *Reblata contra fontem Daphnen*, nemo ex ijs qui hunc locum enarrauerunt, quid sit daphne, aut cur ab interprete adiectum exposuit. Nicolaus Lira ociose dictum putat: dicitque in libris castigatis non haberi daphnen: cum eiusdem libri potius inemēdati sint, vbi daphne non habetur. Hieronymus certe in Ezechielem cap. 4. exponens obiter locum illum de *sephama* inquit id est de *apamia* *descendent termini*

termini in Reblatha, quæ nunc Syriae notatur Antiochia. & subdit: *Vt scias (inquit) reblam siue rebatham hanc significare urbem dicit contra fontem quem perspicuum est significare daphnen: de quo fonte lucus aquis abundantissimis fruitur.* Quod si Hieronymo non credis, at ipsi sacræ lectioni credas necesse est, quæ in secundo Machabæorum volumine c. 3. hæc verba continet. *Onias, inquit, Sacerdos continebat se in loco tuto Antiochiae secus daphnen: Nam cū sint plures Antiochiae; una est ad Cragum flumen in Cilicia, altera iuxta Meandrum amnem in Caria, tertia Pisidiæ in Cappadocia, de qua Lucas in Apostolica historia c. 13. ad quarum differentiam hæc cognominata est Antiochia ad daphnen; quæ etiam aliarū cōparatione Antiochia magna dicitur, & Antiochia quoque ad Orontem, quia ab Oronte fluuiio secatur media. Ad daphnen siue ἐπὶ δάφνῃ cognominata est, vt sunt auctores, Eusebius in locis sacræ scripturæ, Hieronymus in Ezechiel. à luco quem Cn. Pöpeius lauris & cupressis cōstitutum dedicauit. Continebatur autē lucus ille ambitu octoginta stadiorū: quo in loco Antiocheniū cōuentus agitabatur, vt auctor est Strabo. *Cupressorum daphnensium meminit Iustinianus Imperator li. 11. Cod. ti. de cupressis ex luco daphnēsi. Capitolinus quoq; in Veri cæsaris vita. Verus inquit Cæsar posteaquam in**

Syriam venit in delitijs apud Antiochiam ad daphnen vixit. Amianus præterea tunc ait apud daphnen amœnum illud & ambitiosum Antiochiae suburbanum. Meminerunt præterea eiusdem luci Volcatius & Lampridius. Fuit quoque Antiochiæ porta qua ibatur ad daphnen: de qua Hieronymus in vita beati Ignatij. Reliquæ inquit corporis eius Antiochiae iacent extra portam daphniticam in cœmiterio. Quod vero Eusebius & Hieronymus dicunt cognominatam ad daphnen hoc est ad laurum siue lauretum propter lauros & cupressos à Pompeio dedicatas in eo loco: ad superiora potius tempora referendum est. Constat nāque urbem illam fuisse conditam vel potius instauratam à Seleuco rege Syriæ, indito etiā illi nomine ex patre suo Antiocho qui fuit ex ducibus Philippi Regis Macedonum auctore Togo libro. 15. & quod ad daphnen sit cognominata indigenæ causam afferūt: quod daphnen quam poetæ fluminis patrij appellant ipsi suam atque Ladonis sui filiam fuisse dicunt. Philostratus lib. 1. *Apollonius* inquit Antiochiam quæ magna cognominatur: & Apollinis Daphnei templum intravit: cui Arcadiæ fabulam Assyriæ tribuerunt Daphnen Ladonis filiam illic natam fluminis afferentes. Et fuit quidam apud ipsos fluuius quem Ladonem appellant & maxime omnium arborum laurum colunt ob

memo-

memoriam virginis Daphnes. Arrianus præterea à Daphne Ladonis fluminis filia dictam Antiochiam ad Daphnen putat: quibus in memorato loco Hieronymus astipulatur dicēs. *Hic locus à magno Pompeio: qui primus Romano imperio subiecit Iudeam consitus est & ab eo iuxta fabulam poetarum Daphnes nomen accepit ob lauros & cypariſſos: que arbores in ipſo frequenteriſimae ſunt.* Ex quibus infertur non fruſtra ab interprete fuisse adiectum *Daphne* id quod Nicolaus putauit: ſed dictum per figuram prolepsim non modo poetis ſed etiam literarum ſacrarum auctoribus vſitatissimā. Quod vero ille dicit hunc locum eſſe qui apud Mattheum c. 15. ſit magedan: & apud Marc. c. 8. Dalmanutha: & quod inde oriatur Iordanes: totum hoc commentitium eſt & pro libidine ſua confictum: Id quod ſuo in loco diſputabitur.

C A P V T X V .

Debora non delbora.

DV̄ reperiuntur in ſacra ſcriptura fœminæ cognomines: utraque vocata eſt *Debora*. Altera Rebeccæ vxoris Isaac nutrix, de qua Genes. c. 35. *Eodem inquit tempore mortua eſt Debora nutrix Rebeccæ, & sepulta eſt ad radices Bethel ſubter queru.* Altera prophetis vxor Lapidoth quæ post Aioth iudicauit populum Israel cum Barach: de qua in Iudicum

H 2

libro

libro multa scribuntur. Sed in libris recentioribus utrobique l. interiecta Delbora legitur, quod nulla ratione defendi potest. Tum quod apud Hebreos in hac particula l nusquam est: quibus astipulantur omnes codices greci, aut qui ex translatione græca ad nos venerūt, atque etiam antiqui omnes libri Latinis, Lōgobardis, Gothicisque inter Poenos scripti. **דָבְרֹתָה** debora, in apem interpretantur: cum *Delbora* per l literam interiectam nihil tale, sed neque aliud quicquam apud Hebræos significet. Est & alia ratio, cui nemo inuenire potest quid respondere queat. Remigius in Hebraicorū nominum interpretatione, in quibus disponentis alphabetarium ordinem exactissime prosequitur: post particulam *debon gad* uestigio subiungit *debora*. tum subdit *decla*. hoc est post nomina habentia b post e, apponit habētia c post e, vt nullus relinquatur locus ei quod *delbora* per l literā, quod est quēadmodum diximus, nihili verbū. Quare dispungendum est l ex hac particula, velint nolint, qui vitiosa lectione tantopere delectantur.

C A P V T X V I.

Dextera.

S Alomon Prouerbior. c. 3. enumerans p̄mia quæ comitantur sapientiā, *Longitudo inquit, dierum in dextera eius, & in sinistra il-*
lius,

lius diuitiae & gloria. In quibus verbis præter illum sensum qui est in promptu , subest recondita quædam per digitos computandi ratio , qua omnis antiquitas vtebatur . Quamuis enim per longitudinem dierum intelligatur interminabilis vitæ iucunda possessio , respicit tamen ad illud quod qui pertingebat annum vitæ centesimū incipiebat in dextra manu cōputare , cū in sinistra superiores numerasset . Ut de Nestore , qui apud Ouidiū dixerat ;

Vixi annos bis centū , nunc tertia viuitur etas .

Iuuenal is ait .

Rex Rilius magno si quicquam credis Homero ,

Exemplum vitæ fuit à cornice secundæ ,

Fælix nimirū qui per tot secula mortem

Distulit , atque suos iam dextera cōputat annos .

Qui per digitos computandi modus cū apud authores frequens sit , neque adhuc ars ipsa vulgata est , pauca nobis ex Isidoro atque Beda mutuanda sunt , atq; graphice demonstrandū qua digitorum figura apud maiores nostros numeri designabantur . *Minimus* itaque digitus mediæ volē appressus vnu mōstrat . *Medicus* hoc est minimo proximus in eadē vola affixus *duo* . *Medius* qui infamis & impudicus appellatur , eidē volē impressus *tria* . *Minimus* sublatus reliquis duobus affixus , *quatnor* . *Medicus* sublat⁹ quoq; medio impresso , *quinq;* . *Medicus* appressus medio & minimo sublatis , *sex* . *Minimus*

nimus brachiali hoc est radici manus applicatus, *septem*. Medicus eidem etiam radici applicatus, *nouem*. Quemadmodum vero per tres digitos superiores, numerum citra denarium ostendimus: ita duobus reliquis hoc est pollice atque indice decuplationes simplicium numerorum designabimus. *Indicis* igitur summitas nodo pollicis medio admota, *decem* monstrat. *Pollex* in partem manus domesticam inflexus, *viginti*. *Pollicis* atque indicis summitates coniunctæ, *triginta*. *Pollicis* medius nodus medio indicis condylo impressus, *quadraginta*. *Index* super summitatem pollicis circunductus, *sexaginta*. *Pollex* atque index diuaricati atque distenti, *septuaginta*. *Pollex* indici ac medio insertus *octoginta*. *Indicis* apex radici pollicis admotus, *nonaginta*. Atque ita possumus tam numeros simplices quam compositos citra centum monstrare alios alijs non impedientibus. Transferentes deinde supputationem in manum dexteram, *centum* designabimus, vbi fuerant *decem* in sinistra. *Ducenta* vbi *viginti*. *Trecenta* vbi *triginta*. *Quadrageinta* vbi *quadraginta*. *Quingenta* vbi *quinquaginta*. *Sexcenta* vbi *sexaginta*. *Septingenta* vbi *septuaginta*. *Octingenta* vbi *octoginta*. *Nongenta* vbi *nonaginta*. Deinde *mille* vbi monstrabatur in sinistra *vnum*: *bis mille* vbi *duo*: *ter mille* vbi *tria*. & ita deinceps usque

vsque ad *nouem millia*. Ulteriores numeri circumferendo manus per alias corporis partes, effingebantur. Ex hac graphica numerorum descriptione, possumus enodare complures authorum locos: qui videbantur inextricabiles. ut quod paulo ante Iuuinalis de Nestore dicebat:

Sua dextra computat annos.

Quodque Salomon innuebat: *Longitudo dierum in dextra eius*. Quodque Plinius scribit: antiquissimi deorum Iani effigiem ita consueuisse pingi, aut ex aliqua materia excudi, quasi digitis significaret *tercentum sexaginta quinque*, qui numerus est dierum totius anni: quod Ianus idem deus habitus est qui sit Sol: cuius annum cursum totidem dies conficiunt. Quodque in Apologia secunda pro Magia scribit Apuleius. *Si triginta inquit annos pro decem dixisses, posses videri pro computationis gestu errasse & quos circulare debueris digitos aperuisse &c.* Et quod Hieronymus primo in Iouinianum libro ex Euangelio scribit dicens. *Centesimus & sexagesimus & trigesimus fructus quanquam de una terra & una semente nascatur, tamen multum differunt numero.* Triginta referuntur ad nuptias. nam & ipsa digitorum coniunctio quasi molli osculo se amplectens ac fæderans maritum pingit & coniugem. Diximus namque triginta pollicis ac indicis summa-

mitatibus in orbē circumductis designari, ut
sit pollex quasi maritus, index vxor, se inuicē
molli osculo foederantes. Et subdit Hierony-
mus. Sexaginta vero ad viduas, eo quod in angu-
stia & tribulatione sunt positi: unde & superiore
digito deprimuntur, quantoque maior est difficul-
tas expertæ quondam voluptatis illecebris absti-
nere, tanto maius & præmium. Nā diximus in-
dice super medianam pollicis vertebram sexa-
ginta formari. Tū idem Hieronymus subiungit.
Porro centesimus numerus diligenter quæso
lector attēde) de sinistra transfertur ad dextrā, &
ijsdem quidem digitis, sed non in eadem manu qui-
bus in leua nuptæ significantur & viduæ, circulū
faciens exprimit virginitatis coronam. Dixi-
mus nāque centum in dextra manu designari
eodem in loco vbi decem in sinistra, & ijsdem
in digitis quibus triginta & sexaginta. Fitque
ex circūductione illa orbis, quā Hieronymus
coronam interpretatur, quæ sit debita virgi-
nibus. Ambrosius præterea in sermone quodā
qui legitur in celebritatibus vnius confesso-
ris pontificis, ex cōsuetudine rituque Roma-
næ ecclesiæ: cuius initium est, Ad sancti patris
S. I. Maximi de Regverda nostri, ad hanc numerandi rationem alludēs:
Verba nivis in tristigrevi Quis huic mundo inquit, crucifixus & mortuus,
quicquid laborauit de hac vita ad illam transtu-
lit, & quasi bonus ratiocinator velut ad centu-
plum manum porrigens, semper de sinistra aliquid
trans-

Hic est sermo
S. I. Maximi
de Regverda nostri
Verba nivis in tristigrevi
Quis huic mundo inquit, crucifixus & mortuus,
quicquid laborauit de hac vita ad illam transtu-
lit, & quasi bonus ratiocinator velut ad centu-
plum manum porrigens, semper de sinistra aliquid
trans-

transmisit ad dextram. Sic quoque illud Iuuen-
nalis exponendum est, in quo plerique heret,
Sua inquit, dextra computat annos.

De Nestore videlicet loquens qui apud Ouidium dixerat,

Vixi annos bis centū, nunc tertia vinitur ætas.
Quia diximus, quod ultra centum numeri in
dextra manu formabantur. Sic etiā facile pos-
sumus intelligere illud ex Macrobio in Satur-
nalibus, quod de Iano scribit, qua manuū di-
gitorumque chironomia designare posset ter
centum illos & sexaginta quinque dies quibus an-
nuū spatium conficitur. Sic quod Cicero cō-
pluribūs in locis scribit: Ad digitos rem redire.
Sic denique quod ab initio diximus, Salomo-
nis illud: Longitudo dierum in dextra illius & in
sinistra eius dinitie & gloria.

C A P V T X V I I .

Drama, atis.

Qærunt à me quotidie multi non solū
 ex Sacerdotum turba, sed ex illorū nu-
 mero, qui se sciolos putat: quid sibi vult *dra-*
ma illud, quod in celebritate virginis Deipa-
 rię, ac proinde in festis aliarum virginū ecclē-
 sia Romana canit. *Ante thorum huius virginis*
frequentate nobis dulcia cantica dramatis. Scri-
 bendū nāque est non per ch, non per g, nō per
 duplex m, vt in quibusdā deprauatis codici-
 bus legitur, sed simpliciter *dramatis.* Atque ut

H 5

temel

semel me ab hac questione absoluā, volui hoc
in loco scribere aliquid, quo deinceps per-
contaturos remittam. Est itaque *drachma* per
ch, atque per primam declinationem inflexa
genus monetæ quod appendit fere nostri
temporis argenteum numimum siue denariū,
hoc est vnicæ partem octauam: nam quod
Hispani vocant *adareme*, dimidium est *drach-
mæ*. in quo significatu accipienda est *drachma*
illa quam in Euangeliō mulier amisit. Est &
dragma, atis per g, manipulus ab eo quod est
græce δράξ, αρὸς, id est *pugnus*. Vnde & δραγ-
ματεύω, id est, *manipulos colligo*, in quo sensu
legitur Psalm. 125. *Portantes manipulos suos:*
pro quo in græco δράγματα habetur. Est &
dramma per duplex m *cursus*: ab eo quod est
græce δραμεῖ currere, & δρασμὸς *cursus* siue *fu-
ga*. Sed *drama*, atis simpliciter scriptum, est re-
præsentatio fabularū, in quibus introducūtur
variae personæ, ut in Comœdijs & Tragoedijs,
& in poematis diuersorum generum. Vnde
& Seruius in Bucolicis illud dicit *dramaticum*
dicendi genus, in quo variae inducuntur personæ,
dictum à δρᾶω, quod est *ago* in ea significatio-
ne qua Iuuenalis ait.

Vxorem Comædus agit vel Dorida.

In quo sensu accipitur *drama* in versu quem
Ecclesia canit: *dulcia cantica dramatis*. Repræ-
sentat namque ecclesia Christi nuptias cum
matre

matre virgine , aut cum aliqua ex virginibus
 quas Euangelista vocat sapientes, aut cum de-
 fæcatissima aliqua fidelium anima , aut cum
 ipsa denique Ecclesia. in quibus quidem nu-
 ptijs canendum esse *epithalamium* , hoc est,
 carmen nuptiale admonemur: quale est illud
 Salomonis in Canticis Canticorum , in quo
 introducuntur personæ repræsentantes tum
 sponsam,tum sponsum,tum vtriusq; matrem,
 tum vtriusque comites . Quem deinceps
 imitati sunt Poetæ Latini & Græci, qui *epitha-
 lamia* quoque scriperunt in nuptijs deorum
 atque hominum. Primus qui *epithalamium*
 cecinit apud Græcos authores fuisse dicitur
 Apollo in nuptijs Thetidis & Pelei ; & deinceps
 alij quos & Latini sunt subsecuti Catul-
 lus , Ouidius, Claudio*nus* , Ausonius. Talia
 igitur carmina in spiritualibus nuptijs esse ca-
 nenda nobis monemur : qualia sunt illa ex
 Canticis Salomonis; *Dum esset Rex in accubitu
 suo: & Læua eius sub capite meo: & Nigra sum,
 sed formosa: & Iam hyems transiit & recessit:*
 quæ sunt verba sponsi & sponsæ, quæ personæ
 introducuntur ab authore ; & hoc est quod
 Origenes in expositione illius operis dicit:
*Epithalamium, inquit, Salomonis, quod in morē
 dramatis cempositum est, id est, actionis vel repræ-
 sentationis diuersarum personarum.*

C A-

Electrum.

QVærebat à me nuper religiosus, vita & moribus diuū Franciscū referens, qui & ipse cœnobij Murgitani præful erat: quid sibi vellet *electrum*, id quod in Ezech. propheta c. i. legitur. *Splendor* inquit in circuitu eius: & de medio eius quasi species electri. & rursus. ca. 8. Et à lumbis & sursum quasi aspectus splendoris ut visio electri. Eramus tunc in aula perquam reuerēdi atque proinde clemētissimi Domini Frācisci Ximenez Archiepiscopi Toletani & Hispaniarū Protomystæ, cui iampridē inuestigandæ antiquitatis sacrarum literarū cura vel præcipua incumbit, & conquirendorū voluminū ad eam rem non minor diligentia. Antea igitur quā quidpiam quæstioni responderem, videamus inquā, quando nos fortuna tali in loco iunxit vbi adeſt tāta copia eruēdi res abſtrusas atque difficiles, quid authores Hebræorū de *electro* ſentiant. Euoluimus itaque Hebræorū Lexica atq; glossemata: nihilque offēdimus præter mera ſomnia eſſe, vide licet animalis ſiue angeli cuiusdā nomē, ſiue lapidē preciosum. Alij cōſitentur ingēnue ſe nescire quid sit **לְמַעַן הַחַסְמָלָה**: id enim apud Hebreos noſtro *electro* respondet: inter quos eſt Rabbi Salomō vir non minus rerū quam verborū diligēs indagator. Nicolaus Lira putat

tat Hieron. immo cum Hieronymo septuaginta interpres non assecutos vim hhasmal, cum *electrum* interpretatur, quasi in eruditione linguarum non debeat preferri septuaginta, quos Hieronymus in hac parte sequitur, quibuscunque alijs, nedū Salomoni homini in re literaria nouitio, neque minus in significatu verborum quā in eruendis sensibus frequenter hallucināti. Itaque ego longe magis assentior septuaginta, qui vt inquit Augustinus in 2. de doctrina Christiana libro, tanta spiritus sancti præsentia interpretati esse dicuntur, vt os vnum tot hominum fuerit: magis Hieronymo triū linguarum peritissimo quā Nicolao cū suo Salomone, quā omnibus Hebraicē linguæ recentioribus magistris. Sed cū *eletri* apud Gr̄ecos & Latinos duo sint genera, alterū *naturale*, quod à Latinis *succinum*, à Germanis *glessum*, ab Hispanis dicitur *ambar*: Alterū *fætitium*, quod ex auro & argento constat, in vtro sensu apud Ezechielem accipi debet, disputādum nunc mihi est. Est autē *electrum* in priori significatu lachryma defluens ex arbore glessaria in insulis Germanicē Septentrionalibus quas *electridas* siue glessarias vocant: quæ deinde congelascens ad lapidis duriciem peruenit. Virgilius in Bucolicis.

Pingua corticibus sudent electra miricæ.

Et Ouidius. 2. Metamor,

Stille.

Stillataque sole rigescunt

De lachrymis electra nouis.

Plinius lib. 37. his verbis scripsit: *Phaetonis, inquit, fulmine iei si orores fletu mutatas in arbores populos lachrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus, & est electrum appellatum, quia Sol vocatus est elector sine electros: additque multa de errore Graecorum circa electri originem. Electrum factitium dicitur, quod ex auro & argento constat: ita tamen, ut quinta pars argenti auro misceatur: qualis est massa unde aurei Ioannini exciduntur: duplas Hispani appellant.* Plinius libro. 33. *Vbicunque pars quinta argenti portio est in auro, electrum vocatur.* Silius lib. 1. Punicorum.

Electri gemino pallent de semine venæ.

Martialis.

Vera minus flavo radiant electra metallo.

Vergilius.

Tum leues ocreas electro auroque recocto.

Accursius in *electri expositione*, plurimum aberrat, exponens enim illud Iureconsulti quod habetur de legatis tertio in lege Pediculus. *Vasis electricinis legatis nihil interest, quantum ea vasa de quibus queritur argenti atque electri habeant: sed utrum argentum electro, an electrum argento cedat.* illud quoque de legatis primo. *Si quis putat auri appellatione electrum*

vel

vel aurichalcum contineri. & illud ex Iustiniani Institutionibus in titulo de rerum diuisione. Si diuersæ materiæ sint & inde propria species facta, ut ex auro & argento electrum. Videatur autem electrum hoc metallicum, & ex eo appellatum, quod referat ac repræsentet succini colorem splendoremque, ut sit vero similimum factitium electrū, quod est posterius, à naturali quod est prius fuisse cognominatum. Seruius Grammaticus in illud Vergilij: *Est electrum inquit, triplex, unum ex arboribus quod succinum dicitur, aliud quod naturaliter inuenitur, tertium quod fit de tribus partibus aure & una argenti, quas partes si naturale resoluas inuenies.* Sed de vtro electro Propheta intellexerit, dubitari potest. Mihi vero credibilius sit de succino intellexisse, quam de metallico vel ex eo quod sit materia translucens & perspicua, & per quam similitudo illa poterat transparere: quod aureæ materiæ non contingit. Vel quod Hebrei suum haifmal ad genus quoddam lapidum reducunt. Vel quod Hieronymus quodam in loco insinuare videtur esse sapphirum.

C A P V T X I X.

Euro aquilo.

NArrat Lucas in actibus Apostolorum.c.
27. de laboriosissima illa nauigatione
Pauli circa Cretam, quod ingruit *Ventus Ty-
phonius,*

phonicus, qui vocatur *Euroaquilo*. Quis *Ventus Typhonicus* sit, Aristoteles in tertio Meteorologicorum libro, pulchre ostendit esse, videlicet spiritum ex nube detrusum: qui à parte posteriori impulsus ab anteriori repulsus in orbem circumagatur necesse est: rapitque secum nō modo res tenues, verum etiam magnas molles, inter quas lapides, arbores, animaliaque grandiora: dictus à τύφῳ quod est *incendo* siue *inflammatio* & *infumigo*. Vnde conuincitur error Nicolai, Mamotrecti, Hugonis & omnium prope hunc locum exponentium, qui pro *inflammatione* quod in aliquo probato authore erat, ipsi *inflationem* transcripsere. Sed aduertendum quod στυπτός nomen est generale omnibus ijs quae de nubibus cadunt. Nam si flamma illa quam nubium conflictus expressit, robustior fuerit incendio deferturque in terras, *falminis* habet nomen. Præteras nominamus cum flamarum minus in illis fuerit: sed si ignitum non fuerit fulmen, *typhon* vocatur: quae adhuc differt ab *ecnephia* & *exhydria*, quod *typhon* in orbem circumagit, *ecnephias* rectus propellitur vterque ex sicca exhalatione decisus. *exhydria* vero cum imbris nubem repente frangit. Ex Aristotele in Metoro. Apuleio in libro de mundo. Seneca quinto Naturalium quæstionum. Plinio. 2. Naturalis hist. Quid vero sit *euroaquilo* aut

aut quare *typhon* cognominetur, non puto
quenquam mortaliū scire, quin potius suspi-
cor mendum fuisse librariorum, qui pro *euro-*
clydon quod in græco legitur, *euroaquilo* nihi-
li verbum supposuere. Nā cum sit *aquilo* vox
latina, *eurus* autem græca, quis talem composi-
tionem ausus esset facere? Cū præterea sit *a-*
quilo ventus spirās media regione inter exor-
tum æstiū & septentrionē, *eurus* vero perflet
ab ortu hyemali, quæ cōpositio potuit ex vē-
tis tam disparibus coamentari? Quid quod
Aristoteles negat *typhonem* posse fieri spirante
aquilone? *Borealibus* inquit *non fit typhon*, nec
Vinosis ecne phias. quomodo igitur *typhon* po-
tuit *euroaquilo* cognominari? Cū igitur κλύ-
δων apud græcos *procellam* siue *tempestate* sig-
nificet, εὐρούλυδων putat Lucam scripsisse
cogominari vētum qui sit *typho*, hoc est spiri-
tum ex nube expressum, siue ut Plinius inter-
pretatur vibratū ab oriente hyemali vnde per-
flat *eurus*. Interpres vero cum nequiret latinē
vim græcæ compositionis assequi, *euroclydon*
reliquit, quod in *euroaquilonem* librariorum
negligentia inuertit.

C A P V T X X .

Gīt siue *melanthium* quid.

A Vdio viros triū linguarū peritos hebra-
icam dico græcā & latinā, nā ceteras ni-
hil moror, in discussione illa que sub Pr̄fulis
nostrī

nostrī Cardinalis Hispani censura propemōdum cotidie fit: in pensitandis interpretum varijs translationibus hæsitasse nuper in illud Esaiæ. cap. 28. Seret git & cymīnum sparget. & paulo post. Sed in Virgā excutietur git & cymīnum in baculo, quod genus semenis esset illud, quod à Propheta dicitur ηντ̄ qetsach ab interprete græco μελάνθιον, à latino git. Medicorum vulgus ignorare videtur quid sit melanthion siue git, cum in nigellam vertunt: non paruo generis humani detimento, si alterum pro altero in medicamentis adhibeatur, sitque tanta inter vtrumque semen distantia, quanta potest esse inter duas res diuersorum generum: cum nigella sit in genere zizaniorum, neguilla Hispanè dicitur, quæ plerunque aëris vitio tritico innalcitur, & nescio quid fatuum insulsumque sapiat, git vero inter fruges numeretur, cuius semen piperis saporem reddat, de quo Ausonius in monosyllabis.

Est inter fruges morsu piper æquiparans git.

A Græcis tum μελάνθιον ut diximus, tum melaspermon Plinio authore cognominatur, atque si Theodoro Gazæ in Theophrasto credimus, ἀργεων etiam dicitur, quando quibusdam in locis ex anthemone git interpretatur. Sed nihil mirum vulgo ignorari git, cum Ioannes Baptista Pius, cui hodie Bononienses primas deferunt, deceptus literarum similitudine pu-

ne putauerit eandem esse rem *git & zithum*.
 Est enim *git* semen quod Hispani vocant *axe-nuz*. *Zithum* vero poculum quod ex frugibus
 ut inquit Strabo, *Ægyptus* excogitauit. שבר
 Secar Hebraice, *seruez* vulgo dicitur. de qua
 Lucas in Euangeliō de Ioanne Baptista, *vi-*
num inquit *& siceram non bibet*. Quod si per
nigellam ipsi *git* intelligunt, velim mihi mon-
 strent, quo authore id afferant. Sed quæro nō
 iam ab interpretibus linguarum peritis, sed
 ab ijs sacrarum literarum enarratoribus, qui
 reconditos sensus ex lectione Prophetica ri-
 mari conantur, quid sibi vult Propheta cum
 duo hæc semina tam diuersa & quidem bis
 subiungit hoc est *git cum cymino*. Neque e-
 nim fortuito sed ex certa quadam ratione id
 factum videri debet. Tradunt namque qui
 rerum naturalium historiam scripsere esse
συμπάθειαν & *ἀντίπάθειαν* hoc est *amicitiam*
 & *inimicitiā* quasdam non solum inter ani-
 malia sentiendi quid iuuet aut quid noceat
 facultate prædicta, sed etiam inter res surdas
 omnique sensu cassas, cuiusmodi sunt herba-
 rum genera inter se concordiam siue discor-
 diam agentium, ut *tritico* & *tiphae*, *bordeo* &
auenae, quæ simul sata fœcundius proueniunt,
 aut certe non se inuicem enecant. Ediuerso
linozostis linū orobanche eruum stragulat. *Lupi-*
nus præterea, *faba*, *vicia*, *lens*, *cicercula* pro ster-
core

124 ANT. NEBRISSENSIS
cores sunt aruis. Sed è cōtrario Virg. i. Georg.

Vrit... lini campum seges, vrit auenæ,

Vrunt lethæo perfusa papauera somno.

Atque ut ex Tremelij authoritate ait Varro,
Solo virus ciceris obest, quia falsum est. Natura
igitur inter git & cyminum tanta est concor-
dia ut simul fata mirum in modum coalescāt,
seque inuicē fœcundiora reddant, quod ele-
ganter Columella in horto suo describit. Fa-
mosaque tunc coriandra nascuntur, gracilique
melanthia grata cymino. Non igitur sine causa
ut diximus propheta git cymino adnexuit, quā-
do alterum altero lætatur pinguisque ado-
lescit, atque in bonam frugem perducitur.

C A P V T   X X I .

Gaius pro Caius.

In ter c. & g. literas tāta est in prolatione af-
finitas & similitudo ut non alia inter se di-
stent quam exilitate & aspiratione, quæ qui-
dem affectiones, quemadmodū in libello quē
de vi & potestate literarum edidimus dispu-
tatū est, non possunt literas propriè in diuer-
sas species collocare. C. nāque tenuior atque
exilio r est. G vero spissior aspiratiorq;. Ex quo
fit, ut nonnūquam altera pro altera poni pos-
sit. Nō id quidem temere, sed aut per deriu-
tionem, aut per interpretationem. Per deriu-
tionem inquā ut quod *clades* dicatur à *gla-
dio.* Per interpretationem ut pro eo quod grē-
ce di-

cè dicitur Καβίος, καρωτός, κυδίος per x. litteram in principio & κύκνος in medio dictionis, latini per g. dicunt gobio, gnosos, gnidos, cygnus. Atque è contrario pro eo quod illi dicunt γοπτύμ & γοπτύνος, nos cortyno & cortinius per c. literam scribimus & enunciamus. Nihil igitur mirandum est si pro eo quod Latini dicunt Caius, quod aliquando est prénom, aliquando nomen propriū, Paulus in calce Epistolæ quā scripsit ad Romanos, & in 1. Epist. ad Corinth. c. 1. & Lucas in historia Apostolica c. 19. & 20. & Ioannes in Epist. 4. Gaius per g. litteram scriptitarint. Causa autem in hoc nomine vertendi. C. in G. illa nimis fuit, quod quemadmodū scribit Seruīus in primū Georgicorum Virgilij librū, tria sunt nomina apud latinos quæ scribuntur per C. & proferuntur per g. hoc est Cneius. Caius. Amurca. pro Gneius, Gaius, Amurga. In hoc ergo nomine vertendo græci potius voluerunt transferre vocē quā litteram, hoc est Gaius per Gāma, quā Caius per Cappa. Quod vero Caius nomen sit latinū nemini dubiū est, significatque dominum, vnde extant adhuc verba illa puellarū ad viros in sponsalibus contrahendis, *Vbi tu Caius ibi ego Caia.* hoc est *Vbi tu dominus, ibi ego domina.* Sed esto græci Gaius per g. literā scribant, quæ ratio poterit excusare Latinos cum suam dictionem ex græco rursus interpretantur,

126 ANT. NEBRISSENSIS
tur, quin per c. literam repræsentent tametsi
quemadmodum diximus per g. proferunt.

C A P V T   X X I I .

Herba fullonum siue Borith.

IN Malachia propheta Cap. 3. legimus.
Ipse enim quasi ignis conflans : & quasi herba fullonum, & sedebit conflans & emundans argen-tum, & purgabit filios Leui . Quæ sit hæc herba, nemo adhuc quod ego sciam explicauit.
Hebræi hoc in loco & in Hieremia c. 2. ha-bent בָּרִיחַ borith. Si laueris inquit te nitro & multiplicaueris tibi herbam Borith . Utrobique illi per Borith saponem intelligunt, quibus e-narratores nostri omnes propemodum asti-pulantur . Interpretes tamen quia *herbam* utrobique adiiciunt, suspicamur *Borith* non simpliciter esse *saponem*, quod fere ex cinere calce vino oleoque conficitur , sed herbam quæ sit in sermone Hispano *xabonera* , & cu-ius cineres in pastillos redacti siue lixiuio ip-sius cineres adhibiti maculas linteorumque fordes abstergunt. Si igitur *Borith* sit *sapo*, siue *herba saponaria*, siue simpliciter *Smegma* quoddam quod vim purgandi fordes habeat, recte cohæret utriusque prophetæ sensus. Quare non sunt audiendi, qui *herbam fullonum* interpretantur illa *carduorum capitula*, quibus ad pectendas vestes utuntur lanarij, ex eo fortasse decepti quod putarunt *fullones* esse

esse qui lanicum ad vestes conficiendas exercent, *per ailes Hispani* vocant, cum sint potius qui vestes laneas siue linteas abluit. maculasque & illarum sordes abstergunt. *Martialis* in disticho cuius index est *Strigiles*.

Pergamus has misit, curuo disstringere ferro.

Non tam s̄e p̄teret linteas fullo tibi.

Vulpianus in titulo de furtis. l. itaque fullo.

Fullo inquit vel *sarcinator*, qui polienda vel *sacienda* *vestimenta* accipit. In Marco Evangelista Cap. 9. *Vestimenta* inquit eius facta sunt *splendentia* & *candida* nimis *velut nix*, *qualia fullo* non potest super terram *candida* facere. *Apologus* est præterea *phrygij fabulatoris* *Æsopi* de *carbonario* & *fullone*, quibus in locis manifestum est *fullonem* non eum significare qui lanicum exercet aut lanam carminans, aut ad telam perducens aut textam inficiens, sed eū potius qui vestes siue linteas siue laneas abluit. Ex quo fit ut γναφέα περγ in lingua græcorum communi siue κναφέα περκ in Attica perperam verterint interpretes in *fullonem*; nec tam eum significat qui instrumento illi senticoso atque ex carduorum capitibus compacto floccos ex lana tela decutit, quam eum qui nitro aut cymolia creta aut aqua ex saluato, aut herba saponaria, aut alio quouis medicamento quod vim smegticam hoc est purgatiuam habeat, maculas sordesque vestium abluit.

abluit. Quod si quispiam est tam pertinax
vt positionem defendens afferat γραφεως ety-
mon, à γράφω, hoc est carduo, quoniā ea her-
ba vtitur in decutiendis ex lanea tela floccis,
vnde etiam sit herba Plinio *Gnaphalion* à to-
menti similitudine, & quod eius villis pro to-
mēto vtuntur: vt mesemel ab hac quēstione
abſoluam, permittam illi γραφεως siue fullo
ſit etiam ille lanearum telarum depexor, dū-
modo ſciat in locis quos ſupra memorauim-
us longe aliud ſignificare.

C A P V T   X X I I .

Iesuſ.

Q Vod Hebr̄ei יְהוָה Iehosuah vocāt Gr̄e-
ci in *Iesum*, Latini in *Iofue* verterunt. Ra-
tio autem tātæ in eodem nomine diuerſitatis
illa nimirum eſt, quod qui dictiones Hebrai-
cas in aliam linguam interpretati ſunt, ad
molliendam barbarę vocis duriciem, alij aliā
rationem ſecuti quasdam literas penitus ex-
punxerunt, quasdam adiecerunt, alias non-
nūquam in alias commutarunt. Septuaginta
namque interpretes qui primi ſacras literas
ex Hebr̄eo in gr̄ecum ſermonē vertere ſunt
ausi, ex Iehosua Ιησοῦ fecere, expuncta vide-
licet he litera cū apice holē, quod & alijs cō-
pluribus in locis fecerunt, præcipue in tri-
bus illis literis, quæ ſunt Gr̄ecis & Latinis
omnino incognitæ, hoc eſt, y. n. n. he, beth,
bain:

hain: quas aliquando retentis apicibus, aliquando cum suis apicibus dispergerunt: id quod discurrentibus per nomina Sacræ Scripturæ licet videre. Sed cur Græci huic particulæ terminationem in *υς* syllabam per *ου* diphthongon dederint: atque in eadem accentum circumflexum collocarint, non potui reperire quenquam qui mihi diceret. Sed cùm Græci nunquam circumflectant vltimas dictionum syllabas, nisi sint contractæ ex synæresi, neque ex quacunque synæresi, sed ex ea tantum quæ sit ex acuta & graui, ceipi inquirere an eiusmodi essent in Hebreo syllabæ, quæ possent per synæresim in unam syllabam coagmentari, id quod manifestè deprehēsum est, cùm in יְהוֹשֻׁעַ Iehosua in penultima sit accentus acutus, & in vltima grauis, ex quibus contractis coalescit syllaba, in qua desiderat circumflexus accentus collocari. Latini vero in interpretanda hac particula aliam rationem secuti sunt: Nam in יְהוֹשֻׁעַ Iehosuah ex prima syllaba apicem seba extriuerunt, & ex secunda aspirationē, & sic ex Iod & holē fecerūt יְהוּ. Atq; hain vero quod in fine erat cum subiecto patha verterunt in e. quod alijs quoque multis in locis factitarunt, vt in בְּתֵהֶל bathsabah, bethsabe. בָּרֶשֶׁת beer-sabah, bersabe. מִשְׁעָה suahh, sue. בְּלָעַ balah, bale יְהוֹסֵה hoseah, osee. Atq; ita conflatū est Iosue

nomen accentu acuto in penultima. Cum itaque Iesūs meram habeat græcam literaturam, necesse est per omnes casus ultimam circumflectat eandemque ex consequenti producat, atque accusatiuum per n literam non per m finiat, & in summa ad proportionem græcorum similiter cadentium declinetur. Cunque idem sit Iησος græce quod Iosue apud latinos, obseruatum est, ut in omnibus codicibus qui ex græco venerunt in sermonem latinum, nunquam dicatur Iosue sed Iesus. In ijs vero quæ venerunt ex Hebræo tum Iesus tum Iosue sit in vsu. Quare in toto novo Testamento quia ex græco sermone ad nos venit, nunquam Iosue sed Iesus semper reperitur. Ecclesiasticus quoque atque duo Machabæorum libri quia omnino græci sunt, nunquam nominant Iosue sed Iesum. In alijs veteris Instrumenti libris prope semper Iosue nominatur, præterquam in Abbacuc & Aggæo & Zacharia & Ezra & Neemia. Illud quoque non est dissimulandum, auctores qui sequuntur Hebræos Iesus protulisse bisyllabum, qui vero græcos trisyllabum, quoniam apud hos, i. semper vocalis est, apud illos vero in hac particula semper consonans reperitur.

C A P V T   X X I I I .

• Ioannes pro Iona.

Pro

Pro eo quod Matthæus scribit de Petro
Apostolo *Beatus es Simon Bariona*, apud
Ioannem legimus, *Simon Ioannis diligis me*
plus his? Ex qua lectionis diuersitate necesse
est alterum è duobus fateri, aut patrem Petri
fuisse binominem, hoc est cognominatum
Ionam & Ioannem, aut in alterutro Euangeli-
sta scripturam esse vitiatam. Fuit tempus
quo ego existimabam illud quod Matthæus
dicit *Bariona* hoc est *fili Iona*, *Iona* abscissum
esse ab eo quod est *Iohanna*, idque mihi persua-
debam tum auctoritate Chrysostomi qui le-
ctionem illam agnoscit, tum ex eo quod græ-
ci & latini transferentes nomina Hebræa in
suas linguis aliquando abiiciunt aspiratio-
nem simplicem sive duplicem retento apice,
aliquando dispungunt utrumque, hoc est li-
teram simul & apicem, quemadmodum pro
eo quod Hebræi dicunt *Iehosuah*. græci extri-
ta he litera cum suo holem dicunt *Iesus*. La-
tini vero Seba disputatione cum aspiratione se-
quentis syllabæ scripsierunt *Iosue*. Atque pari
modo ex *Iohanna* expuncta aspiratione cum
suo apice potuisse fieri *Iona*, id quod Augu-
stinus videtur significare de concordia Euan-
gelistarū. Cumque in ea essem opinione id-
que assueratè defendenter, perfudit os meū
rubore per quam Reuerendus in Christo pa-
ter ac clementissimus Dominus & patronus
meus

meus Cardinalis Hispanus, qui mihi ex codice græco monstrauit in Euangelio Ioan. non esse legendū *Simon Ioānis*, sed *Simon Iona*, subaudi filius, quod est consentaneum ei quod Matth. scripsit *Simon Bariona*: æquè *Iona filius*.

C A P V T   X X V.

Lustrum.

ES T ille publicus error, in quē video omnes quos vñquam legerim aut audierim turpiter lapsos, de recentioribus loquor: nam cū his tantum mihi certamen est, qui dicūt *lustrum* constare spatio quinq; annorū. Citantque stultitiae suæ testes non infirmæ auctoritatis Lucanum imprimis de bello decemnali Cæsaris in Gallia: qui inquit,

Pugnantem geminis tenuit te Gallia lustris.

Ouidium, qui bellum Troianū quod per totidem annos durauerat, *bilustre* quoq; appellavit. Illud quoque Ecclesiasticum: *Lustra sex qui iam peracta Tempus implens corporis*. Afferrunt præterea Varronis testimonium de origine lingue latinæ; *Tempus, inquit, nominatum tēpus quinquennale à luendo, id est, soluendo, quod quinto quoque anno Vectigalia & tributa per censores soluebantur*. Difficile est tantorum virorū auctoritati repugnare, sed multo difficilius reclamanti obsistere veritati. Quis enim ignorat bisextilem diem quarto quoque anno intercalari? Plinius lib. 2. *Naturalis historiæ; Per singu-*

ſingulas, inquit, intercalationes uno die antecedentibus rurſumque luſtra ſequenti ordine feruantibus. & paulo post; Redire, inquit, eadē vi-ces quadriennio exacto Euxodus putat, & eſt principium luſtri eius ſemper intercalari anno caniculae exortu . Intercalationem quoque eam luſtro , id eſt, quadriennio fieri , Ouidius in. 3. fastorum volumine ſcribit in hunc modum,

*I*s decies ſenos trecentum & quinque diebus,

*I*ungit, & e pleno tempora quartā die.

*H*ic anni modus eſt, in luſtrum accedere debet;

*Q*uae consumatur paribus una dies.

Quid quod omnes docti ſimul & indocti fa-tentur luſtru latine dici , quam græci vocant ἐλυμωιάδα. Nā & Papinius pro olympiade luſtrum posuit dicens. Nō aliter cum pīſeo ſua luſtratoranti cum redeunt. Sed quod olympias tā-tum quatuor annos complectatur , licet ani-maduertere cum alijs in locis, tum in Eusebiji chrono, vbi per quaternos annos olympia-des digerit. Vnde igitur ortus eſt tantus er-ror, ut pro quatuor quinque accipientur : Ex eo nimirum quod termini accipiūtur pro in-teruallis . Sic dicimus quia Diapafon confo-nantia conſtat ex octo vocibus, cum interualla ſint tantū ſeptē, hoc eſt quinq; toni & duo ſe-mitonia, ſic quod ab octauo in octauū eſt dies dominicus, cū tamē in Hebdomade ſint tantū dies

dies septem. Pari quoque ratione cùm dicimus à quinto in quintum annum debere diē bisextilem intercalari : illud nimirū intelligimus, quod ea intercalatio exacto quadriénio quolibet debeat fieri in eo qui est quadriennij præteriti finis & initium sequentis. Quam differentiam nescio an satis Latinè isti solent facere per hæc aduerbia exclusiue & inclusiue, vt sint in *lustro* quinque anni exclusiue, quatuor verò inclusiue. Sic febres tertianas quartanasque vocamus, non quod illas tertio aut quarto quoque die contingat accedere: sed quod à tertio in tertium, aut à quarto in quartum ægrotates corripiant. Hinc est quinta illa Tychonij regula, quam Augustinus in 3. de doctrina Christiana volum. adducit ad intelligendum complures ex scriptura locos; cùm per tropum Synechdochen, aut à parte totum intelligimus, aut è cōtrario à toto partem, vt quod in transfiguratione Domini alter Euangelista scribit: quod *post dies octo asumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem*. Alter vero *post dies sex factum fuisse* dicit. Vtrumque verum esse non posset, quod de numero dierum dictum est; nisi alter dies primum & ultimum imperfectos, alter sex medios integros accepisset. Hinc etiam soluitur illa de Christi resurrectione quæstio, cum non tuerit in se pulcro, nisi horis sex & triginta, adiectis tribus,

bus, ex quo expirauit, quomodo dicimus quod resurrexit die tertio. Nisi enim ultima diei pars in qua passus est, & prima in qua resurrexit, pro integris accipiatur, non esset verum quod die tertio resurrexit à mortuis. Sed esto *lustrum* pro quinque annis, hoc est quatuor annis exactis & quinto inchoato accipiatur, esto bellum gallicum sit à Cæsare duobus lustris exactis & tertio vertente peractum, aut octo medijs annis peractis primo & nouissimo imperfectis: nonne ex regula Tychonij vtrumque verum esse potest, & quod *lustrum* continet annos quatuor & annos quinque & duo *lustra* annos octo & annos decem? Quod vero sex lustris exactis Christus ad passionem venerit, nulla Tychonij regula defendi, nulla ratione excusari potest. Sex namque *lustra* quatuor & viginti annos complectuntur. At qui ecclesiastici auctores partim anno tertio, & trigesimo, partim quarto & trigesimo ætatis paßsum affirmant. hoc est lustris octo peractis & nono inchoato. Quod si *lustrum* idem est quod *olympias* id quod omnes fatentur, à Christi die natali ad eius passionem octo integræ *olympiades* supputantur. Natus est enim anno tertio centesimæ nonagesimæ quartæ *olympiadis*, paſſus vero tertio anno ducentesime secundæ *olympiadis*, hoc est anno duodecimmo principatus Tiberij Cæsar is.

C A P.

Moses an Moyses.

*Cura ventne
Super terraq*

Sæpe mihi dubiam traxit sententia men-
tem in eo quod id estidem à viris doctissi-
mis percontatus sum, vnde y. litera Hebræis
atque latinis incognita in hoc nomen *Moses*
irrepserit. Nam cum apud Hebræos *Moses*
scribatur atque legatur per mem imposito a-
pice holem, deinde per sin subiecto Segol &
in fine cum simplici aspiratione נֹשֶׁה moseh,
mirum vnde potuerit in hanc particulam y.
conflari. Atqui apud latinos auctores nus-
quam *Moyses* sed *tempor Moses* legitur. Pli-
nius libro. 30. est inquit & alia magicæ factio
à Mose etiamnum & litopea Iudeis pendens. Iu-
stinus quoque ex Togo Pompeio libro. 36.
Post Damascum inquit *Abraam & Israel &*
Moses, reges fuerunt. & paulo post filius *Iosephi*
Moses fuit: Neque enim de fide historię nunc
agitur, sed de puritate sermonis, & ne quis ca-
villari possit, literam librariorum vitio fuisse
disputatam, Iuuenal is satyra. 14. versum he-
zametron spondeo claudens dixit.

Iudaicum ediscunt & seruant ac metuunt ius,

Tradidit arcano quodcumq. volumine Moses.

Obseruatum quoque est apud Iuuencum in
Euangelica historia, & apud Aratorem cardi-
nalem in actibus Apostolorum, & apud Pru-
dentium in varijs operibus semper *Moses* &
nun-

numquam Moyses legi. Apud auctores tamē græcos vtrumque indifferenter legitur. Cum itaque in eo essem articulo ut putarem in hac dictione υψιλὸν fuisse interiectum, venit mihi in mentē legisse apud non contemnendæ auctoritatis scriptores fuisse apud Iones diphthongon ex ω & υ coagmentatā, in qua υ tali modo proferretur qualis sonat in ευ & ευ diphthongis, ut si ab hac particula οὐις detrahas is. Vnde fieri potuit ut in principio à græcis μωσῆς per ωυ diphthongon scriberetur, deinde soluta diptongo μωύσης trifyllabicos proferrent, sicut econtrario in Ε'φραῖμ & Ι'εωσαὶ vocales solutas in diphthongon commutarunt Ε'φραὶμ & Ι'εωσαὶ enunciantes. Declinatur autem hoc nomē apud sacram literarum auctores græcos varijs modis, Μωσεὺς & Μωύσεὺς per eus diptongō, & Μωσῆς siue Μωύσης per η. Ab eo quod est Μωσεὺς & Μωύσεὺς fit in genituo Μωσέως & Μωύσέως in datiuo Μωσεῖ per ει diptongō & Μωύσεῖ, in accusat. Μωσέα & Μωύσέα, in vocat. Μωσεὺς & Μωύσεῦ. Ab eo quod est Μωσῆς & Μωύσης genit. facit Μωσῆς & Μωύσῆς, Dat. Μωσῆς & Μωύσῆς per η, accusat. Μωσῆν & Μωύσῆν, vocat. ω Μωσῆν vel Μωσῆς, ω Μωύσῆν vel Μωύσῆς. Ab eo quod est Μωσεὺς vel Μωύσεὺς Latinī doctissimi Moses & Moyses Moysis & in Dat. Mosis & Moysi & in accus. Mosen & Moyser

K

facere

facere potuerunt, quemadmodum à *Tudēus Tydes*, ab *A'χιλλεὺς Achilles*, ab *O'dυωρεὺς Vlysses*, à *Περσεὺς Perses*. Ab eo quod est *Moseus Iuuencus lib.4.de Euangelica historia facit in accusatiuo Mosei.* cum dixit.

Mosea qui legum potuit præcepta iubere.
 Nam quod in Pentatheuco legitur frequenter, *Locutus est Dominus ad Moysen ab eo dicatur quod est Μωυσῆς Μωύσης*. Quodque frequenter in sacris literis usurpatur *Moysi* in genitiuo, datiuus est pro genitiuo, nam datiuus est *Μωυσῆν* per eta in fine ab eo quod est *Μωυσῆς, Μωύσης, Μωύση*. Iam vero datium poni pro genitiuo figura frequens est apud poetas, quod & Priscianus testatur de his nominibus quæ ad tertiam declinationem latinam reducuntur. Quemadmodum vero ab *Achilleus*, dicimus doctores secuti *Achilles Achillis Achilli*. & in *Virg. prim. Aenei*.

Troas reliquias Danaū atque immitis Achilli.
pro Achillus, & ab Vlysses Vlysses Vlyssi, & inde idem auctor in 2.eiusdem operis,

Aut duri miles Vlyssi.

pro Vlysis; ita ab eo quod est *Moseus latini potuerunt facere Moyses Moysis Moysi*, & in genitiuo *Moysi*, pro *Moysis*. Hæc idcirco sunt à me tam multis ut quodam modo excusatetur quod in introductionibus meis proposui declinationem barbarem, per quam dixi hoc

nomen

nomen declinari. Ilud quoque aduertendum est omnes casus huius nominis circumflectere vltimam apud græcos & qui illorum declinatione vtimur etiam apud latinos. Sed quod in recto vltima circumflectatur nondum mihi liquet, cum apud græcos nunquam id contingat, nisi ex acuta & graui fiat syneresis, id quod in nomine *Iesus* diximus.

C A P V T   X X V I I .

Mænianum quid est.

IN Ezra volumine in cap 6. legimus quod Cyrus rex iussit extrui Mænianum in domo domini. Sed quid Mænianum sit, aut unde sit appallatum dubitabit fortasse quispiam. Sextus Festus Pompeius *Mæniana* inquit *edificia à Menio sunt appellata, qui primus in foro ultra columnas tigna proiecit, quo ampliarentur superiora spectacula.* Hic est ille Mænius qui post bona patris absumpta columnam sibi seruauit vnde ludos spectaret. De quo Horatius in 1. epistolarum.

Mænius ut rebus maternis atque paternis.

Atque alio in loco.

Mænius absentem Nonium cum carperet,

Quem locum enarrans Porphyrio *Mænius* inquit *scurrilitate notissimus post abrosum partimonium vendidisse domum aiunt, quam habuerat ad domum spectantem una sibi exempta columna vnde gladiatores spectaret, que ex eo Mæ-*

nū columnā vocabatur. De qua Lucilius, Mænius inquit cum columnam peteret. Asconius quoque Pedianus in Ciceronis diuinatione actionum Verrinarum exponens illud ad columnam mæniam, Mænius inquit cum domum suam venderet Catoni & Flacco censoribus ut ibi Basilica ædificaretur, excepérat ius sibi unius columnæ super quam tectum proijceret, & prouolantibus tabulatis ipse & posteri eius spectare munus gladiatorum possent, quod etiam tum in foro dabatur. & subdit. Ex illo igitur columnā mænia vocitata est. Mæniani meminit Valerius Maximus in tit. de mortibus non vulgaribus.

C. Lucinius inquit dum sententiæ differunt in mænianum consendit. Vitruvius quoque libro. 5. in principio. Mæniana inquit in superioribus coassationibus collocentur. Hieronymus in Epistola ad Suniam & Fretelam exponens illud psalmographi. Factus sum sicut passer solitarius in tecto (doma in orientibus prouincijs dicitur ipsum quod apud nos tectum) In AEgypto inquit & in Palæstina ubi vel scripti sunt diuini libri vel interpretati non habent in tectis culmina, sed domata, que Romæ solaria vel mæniana vocantur, id est, palatia tecta quæ transuersis trabibus substantantur. denique & in actibus Apostolorum, Ascendit inquit in doma Iabolenus in tit. de verborum significacione. l. malū, quale genus edificij sit ostendit

dit dicens. *Inter projectum inquit & immisum
hoc interesse Labeo ait, quod projectum esset in
quo ita proueheretur ut nusquam requiesceret
qualia mæniana subgrundaria essent, id est, tecti
partes impendentes ad parietum munitio-
nes.* Vulpianus quoque in titulo, ne quid in
loco publico l. 2. c. *Cum quidam, inquit, in
mæniano velum immisum haberet, quod vicini
luminibus officiebat.* In codice præterea Iusti-
niani tit. de ædificijs priuatis. l. Mæniana. Mæ-
niana inquit siue olim cōstrūcta, siue imposterum
construenda. Accursius quemadmodū & Hiero-
nymus mæniana solaria interpretatur,
sed quod à mænibus dicantur nemo præter
ipsum dixit.

C A P V T X X V I I .

Meditor pro exerceor.

MEditor, aris nō modo significat id quod
habet in promptu, hoc est, cogitare, sed
plerūque pro eo quod est exercere accipitur,
ut apud Iuuenalem;

Fuscus marmorea meditatus prælia villa.

Idem,

Et statua meditatus prælia lusca.

Plautus in sticho. *Simul ad cursuram meditabor
me ad ludos olympiæ.* Virg. quoque 2. Geor.

Iuno pestem meditata iuuencæ.

In hac significatione accipitur illud ex Ge-
nesi c. 24. vbi legimus Isaac exisse ut meditare-

tur in agro. Nam quod Nicolaus exponit ad orandum, rectius dixisset ad arandum, nam eo in loco potius actum corporis quam mentis cogitationem intelligit. Quale est illud Proverbiorum cap. 8. *Sicut pullus hirundinis clamabo, meditabor ut columba,* & illud Esaiæ. 48. *Veritatem meditabitur guttur meum,* quod utrumque cum voce siue cantu quodam fit, ut non male intelligatur quod in psalmo legitur, *In lege eius meditabitur die ac nocte,* & quod hymnographus scribit, *semper in psalmis meditemur, pro eo quod est ad cantum siue in cantu exerceri.* quemadmodum apud Virgilium in Bucolicis.

Sylvestrem tenui musam meditaris auena.

Atque,

Agrestem tenui meditabor arundine musam,
Et illud.

*Omniaque phæbo quondam meditante beatus
Audijt eurotas iusitque ediscere lauros.*

Ille canit. In græco quoque in illo loco egressus fuerat ad meditandum in agro, habetur ἀδολέσχισται, id est, ad exercendum.

C A P V T   X X I X .

Melita.

ENATANTI PAULO APOSTOLO EXILLA TEMPESTATE quam describit Lucas in Apostolica Historia cap. 27. occurrit insula Melita, & cum euassissemus hinc cognouimus quod insula

Melita

Melita vocabatur. Hæc namque est vera le-
ctio atque sic ex græco vertit interpres , non
quod in quibusdam codicibus latinis legitur
tum *Mitylene*, tum *Miletus*, tum *Melitene*. Nam
Mitylene non est insula , sed ciuitas est Lesbi
insulæ contra Troadem positæ, distans à *Meli-
ta* non minus octingentis milibus passuum.
Miletus quoque non est insula sed oppidum
in Ionia insigne, patria Thaletis illius qui fuit
vnus idemque primus ex septem sapienti-
bus, ac præterea Timothei Musici & Anaxy-
mandri physici. distatque à *Melita* nostra pas-
sibus aliquanto pluribus quam *Mitylene*. *Meli-
tylene* vero ciuitas est Cappadociæ , quā præ-
terfluit Euphrates fluuius. Ex Plinio, Strabo-
ne, Martiano cæterisque. Distat autem *Meli-
tene* à *Melita* duplo amplius quam *Miletus*
& *Mitylene*. Est autem *Melita* insula inter Sici-
liam & Africam distans à Syracusis quo ex
Melita Paulus adnauigauit passus circiter
cetum mille. hodie appellatur *Maltha* Siciliæ
regno contributa. de qua Ptolomæus. *pelagiæ*
inquit insulæ inter Africam & Siciliam hæ sunt.
Cosyra & *glauconis* insula & *Melita* in qua ciui-
tas eiusdem nominis. Strabo præterea lib. 6. in
descriptione insularum Siciliæ adiacentium.
Imminet autem *Pachino* *Melita* de qua catelli
portantur quos *Meliteos* vocant. Plinius quo-
que lib. 3. in *Siculo* inquit freto sunt insulæ in

*Africam versæ Gaulos & Melita à Camarina
octoginta quatuor millibus passuum distans. At-
que ut omnis de nomine huius insulæ tolla-
tur ambiguitas : Arator cardinalis cuius au-
toritatē ecclesia Romana præfert, non modo
Hugoni cōcardinali Mametrecto & Nicolao
qui dicit Mitylene esse literam correctam cùm
nihil sit corruptius, sed reliquis omnibus neo-
tericis, qui sacræ scripturæ locos conati sunt
enarrare. Is namque in 2. volum. Apostol. hi-
storię, ubi hanc partem Euangelista prosequi-
tur, heroicis carminibus sic ait :*

*His dictis ruit ira maris, sublitaque dudum
Lux reuocata micat: velamine noctis aperto.
Pandere visa solū, quod præbuit hospita nautis:
Sicanius lateri remis vicina Melite.*

Sed aduertenda est varietas inter duos egre-
gios auctores in syllabæ quantitate. Arator
namque secutus accentum Græcum penul-
timam produxit; quod & in alijs locis fecit,
nam vltima longa existens apud Græcos non
vult accentum acutum in antepenultima col-
locari. Ouidius tamen in 3. Fastorum eandē
breuiauit dicens :

*Fertilis est Melite sterili vicina Cosyrae
Insula, quam Libyci verberat vnda freti.*

C A P V T   X X X .

Micol pro Merob.

I N

IN Testamento Nouo quosdam esse locos
in quibus aliae personæ pro alijs leguntur,
nesciri verò causas tantæ varietatis identidem
diximus: sed & nunc dicimus in Veteri quo-
que tale aliquid reperiri, ut quod in secundo
Regum volumine cap. 21. legitur *Micol* pro
Merob. *Tulit*, inquit, *Dauid Rex* duos filios *Res-*
pha quos peperit *Saul* *Admoni* & *Miphibofeth*,
& quinque filios *Micol* filiæ *Saul* quos genu-
erat *Adrieli* filio *Berzellai*: & dedit eos in manus
Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte co-
ram *Domino*. Hic manifestum est *Micol* pro
Merob positam esse. Nam constat *Saul* duas
genuisse filias, *Merob* primam & alteram *Mi-*
cole ex 1. Reg. c. 14. Deinde dedit *Merob* filiā
maiorem *Adrieli* molathite, & *Micol* filiam
minorem *Dauid* pactam preputijs centū phi-
listæorum ex 1. Reg. c. 18. quam postea abdu-
xit à *Dauid* & tradidit *Phalti* filio *Lais*, ex 1.
Reg. c. 15. Quam rursus *Dauid* abstractam à
Phalti domū reduxit ex 2. Re. c. 3. Quomodo
igitur fieri potuit ut *Micol* filios generare po-
tuerit *Adrieli*, qui traderentur *Gabaonitis*?
Quod si quispiam dixerit *Micol* repudiata
rursus à *Dauid*, quod non est credibile, & sus-
ceptam ab *Adriele*, tempora videntur obsta-
re, sed illud imprimis quod scribitur in 2.
Reg. c. 6. *Micol* filiæ *Saul* non est natus filius
que in diem mortis sue. *Hebræus* quidam legis

atque antiquitatis hebraicæ satis peritus dicebat mihi. *Merob* illos quinque viros genuisse phalti, sed *Michol* adoptasse sibi. Sed hoc est violentiam inferre lectioni, quæ dicit quod illos genererit Adrieli. In vtrisque igitur codicibus hebræis & latinis, nam græcos nobis videre non contigit: mendum est *Nicol* pro *Merob*.

C A P V T   X X X I.

Mygale quid.

INTER immunda animalia legislator in Leuitico cap. 11. *Mygalem* numerat. hæc inquit inter polluta reputabuntur de ijs quæ mouentur in terra, *mustela*, & *mus*, & *crocodilus*, *Mygale*, *chamæleon*, & *stellio*. Sed cum *Mygalem* omnes interpretantur *murem arachneum* non possumus vti aiunt digito monstrare, quæ nā bestiola sit cum raro inueniatur. Plinius libro 8. scribit, *muribus arachneis venenatum esse mortuum*, eosdemque ulteriore regionem apœninam non habere, eosdemque vbi cumque sint si transierint orbitam interire. Iulius Firmicus libro *matheseon*. 7. in *arietis* inquit parte. 18. qui habuerit horoscopum à modica bestioli, id est aut à *phalangio* aut à *mure Arachneo* aut à *scorpione morietur*. *Mygale* vero dicitur græce à μῦς quod est *mus*, & γαλῆ quod est *mustela*, quod muris magnitudine sit, mustellina specie, rostro oblongo, cauda gracili, ordine den-

ne dentium quadruplici: ut auctor est Aëtius. Frequens in Britannia insula, sicque ab insulanis hodie appellatur. Galenus lib. 11. de medicina simplici cap. 25. & in libello de centaurea, quasi de venenatæ bestiolæ morsu meminit: nisi quod illius interpres *mygalem* in *mystelam* vertit, cùm *mystela* longè aliud sit à mure *Arachneo*. Scribit præterea Herodotus lib. 2. de rebus Ægyptijs: quod cùm *Mygale* moriuntur, ab illis in Buthon vibem humandi gratia asportantur: ut meritò Moses huius bestiolæ meminerit: quippe qui octoginta annos fuerit in Ægypto. nam ea ætate dux itineris factus ab Ægyptia seruitute Israeliticum populum asseruit.

C A P V T   X X X I I .

Non adiecta aut detracta.

Non particuli negatiua in plærisque locis adiecta siue detracta non modo perturbat sensum, verum etiam lectorem in contrariam sententiam transuersum rapit. Cuiusmodi est illud quod Moses scribit Geneseos cap. 8. *Aperuit inquit Noe fenestram arce quam fecerat & dimisit coruum, qui ibat & non reuertebatur.* Atqui in Hebræo & in codicibus vetustis longobardis gothicis inter Poenos & latinis non particula detracta est, qui ibat inquit & reuertebatur. qui est sensus manifestus & lectioni consentaneus, quia videlicet

cum

*Vide falsig in
Dob lacunae
Opus 104.*

cum terra esset aquis vndeque obruta, non inueniens vbi confisteret, ibat & reuertebatur ad arcam, idque identidem fecisse, ostendit tempus præteritum imperfectum. Nam si coruus reuersus non fuisset, potius diceret per præteritum perfectum *iuit & non est reuersus.* Quid quod post coruum colubam dimissa quoquo versus volitans nusquam vbi conquelceret inueniens ad arcam rediens, & post septem dies iterum remissa surculum oliue detulit, vt credibile sit tantum arborum cacumina cœpisse comparere. Quod si coruo aliqua consistendi causa fuit, non potuit esse alia quam cadauer aliquod iuuentum innatans super aquas. Itaque non in eo laboramus nunc vtrum coruus redierit, an non redierit, sed vt veritatem hebraicam defendamus, cui astipulantur codices pervestuti, refragantur noui. Sed quemadmodum in lexico Iuris Civilis scriptimus *non quoque particula adiecta* mentem legislatoris in contrarium vertit. Iurisconsultus namque scribens in titulo de officio proconsulis. *legatus* inquit *mandata sibi iurisdictione iudicis dandi ius non habet.* Cæterum in pandectis florentinorum archetypis *non particula* non habetur, adnotante Angelo Politiano, cui saepe data est copia libros illos prototypos inspiciendi. Sed an iudex delegatus habeat facultatem subdelegandi, vide.

viderint juris periti, nos veterem lectionem tuemur. Ediuerso quoque *eadem particula*, non minus in contrarium legis æquitatem mutat. vt libro digestorum vnde uigesimo, in titulo qui est de præscriptis verbis. l. non solent, sic enim legendum est non ut omnes codices vulgo habent, *solent*. *Non solent* inquit qui nouerunt seruos fugitiuos alicubi celari, indicare eos Dominis *Vbi celentur*, que res non facit eos fures. *Quod si legas solent qui nouerunt.* &c . erit sensus legis non modo ini-
quus & incivilis, verum etiam falsus & à mente iurisconsulti alienus . Quis enim furem appellauerit eum qui scit seruum alicuius apud fugituarium delitescere ? Quid quod Innocentius in titulo de furtis cap. qui cum fure partitur, in calce 'commentationis citat hanc legem sub hac lectione, *non solent qui nouerunt*. quod ipsum argumento est suo tempore digestorum libros nondum fuisse vitiatos, quales nunc reperiuntur.

C A P V T   X X X I I I.

Onocrotalus.

PR O eo quod apud Hebræos Leuitici c.
ii. legitur ΙΑΘ caath, Septuaginta primū atque deinceps reliqui interpretes Græci & Latini *Onocrotalum* transtulerunt. Inter aues namque quibus vesci per Mosen Deus prohibet Hebreos, caath, hoc est, *Onocrotalum* nominat.

minat. *De auibus, inquit, comedere non debetis Onocrotalum & Porphyriionem & herodionem.* Atque iterum in Deuteronomio cap. 14. *Immundas aues non comedetis, porphyriionem scilicet & nycticoracem, Onocrotalum & charadrium.* Onocrotali quoque meminit Esaias cap. 34. *Non erit, inquit, transiens per eam, & possidebit illam Onocrotalus & Ericius.* Plinius libro 10, Naturalis historiæ, cuiusmodi avis illa sit his verbis ostendit: *Olorum similitudinem Onocrotali habent, nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius vteri genus, huc omnia inexpleibile animal congerit. mira ut sit capacitas, mox perfecta rapina sensim inde os redditum inferam in aluum ruminantis modo defert.* Hæc pulcherrima dictu sunt, sed nihilo plus afferrunt utilitatis quam si nihil diceretur. Neque enim satis est audire quod sit avis cygno similis, cum sit nostratisbus cygnis duplo maior, tametsi illis aliquo modo sit persimilis. Nam quod Plinius scribit nihil ab oloribus distare nisi faucibus ipsis inesset alterius vteri genus: quid per vterum ipse intelligat satis liquet, nō tamen per nomen designatur quod ipse vult, hoc est *ingluuiem*, quæ à græcis πρόλοβος dicitur. Est autem ingluuies quemadmodum ab Aristotele in 3. de historia animalium definitur, cutis in amplum sinuata, qua primum cibis ingestus continetur incoctus, hæc qua parte

parte iungitur gulæ angustior est mox amplior: tum qua desinit in ventriculum iterum arctior. de qua Virgilius in 3. Geor.

Improbis ingluuiem ranisq; loquacibus explet.
Hec inquam in *Onocrotalo* mirum in modum est ampla, quippe quæ amphoræ mensurā aut non multo minus capiat. de qua Martialis:

Turpe rauenatis guttur Onocrotali.
nam turpe guttur pro magna ingluuie posuit.
Turpe enim pro magno aliquādo accipi notauit Seruius Grammaticus in illud Virgilij 3. Georgicorum:

Optima toruæ

Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima cexuix.
& illud ex 4. eiusdem:

Armenta & turpes pascit sub gurgite phocas.
vtrobique exponens turpe pro magno. Hanc *Onocrotalus* aqua explet, atque ore aperto pisculis se obiectat; quos cùm sentit deprehēsos intra ingluuiem, aquam per oris spiramenta euomit, atque ita præda vescitur: ab hoc aquæ vomitu ego suspicor ab Hebræis auem cognominatam caath, quod caath vomitus interpretatur, & ne quasi de re incognita pluribus disputem: duos *Onocrotalos* contigit mihi videre, alterum comminus in foro Bononiensi, ad vulgi spectaculum publicè expositum; alterum eminus ad anæ fluminis ripam, ad cuius volantis monstrofam magnitudinem vi-
fendam

fendam multi mortales concurerunt. Äqui-
parabat sane mole sua agnum anniculum.
Sed cum nemo sciret auis nomen , quan-
quam alij dicerent sealias consimiles vidisse,
ego illis dixi croton in Italia vocari , & reue-
ra ita appellabant Bononienses . Sed cum
Onocrotalus interpretetur asinus crepitans,
quoniam ὄρος est asinus & κρόταω crepito, vide-
tur nomen impositum à voce quam auis illa
edat. quam mihi audire non licuit, propterea
quod quemadmodum dixi alterum commi-
nus extinctum , alterum eminus volantem
conspicatus sum.

C A P V T   X X X I I I .

Phase Pascha pesach.

Q Vid interpreti venerit in mentem , vt
quod ab Hebræis dicitur פֶסַח Pesach
per sameh in exodo atque alijs in locis instru-
menti veteris interpretatus sit in *Phase*, in te-
stamento Nouo græcè & latinè dicatur *pas-
cha*, aut quid simile inter se habeant hæc tria
pesach, *phase*, *pascha*, vt ausus sit latinus inter-
pres vertere *Pesach* in *Phase*, aut græcus in
πάσχα, vellē differeret mihi quispiam trium
linguarum peritus. Interim vero dicam ego
quod sentio , quoad alias afferat aliquid me-
lius. Sed de *Phase* in primis p. exile in aspira-
tum verti frequens est apud eos qui de He-
bræo sermone transferunt in græcum aut la-
tinum,

tinū, vt pro eo quod hebr̄i dicunt בְּרֵעַה Paro
 פִּסְגָּה Pisga. per p. exile, græci primū deinde latini transtulerunt Pharaon, phasga. phasur per ph. aspiratum & mille alia. seba vero apex qui subiicitur p. literę cū ab illis prope semper per e. vocalem proferatur, græci & latini plerumque vertunt in a, vt pro eo quod illi dicunt per seba שְׁמֹרָאֵל Semuel זְבּוּלֹן Zebulon רְפָאִים rephaim, nos per a. proferimus. Quod illi præterea זֶרָח Zerah, גֵּבֶר Geber עֲקִרְבָּן Ecron per segol nos Zařa, Gader, Acarō pronunciamus per a. vocalem. ס Sama quoque in s. vertendū esse nō est dubium, quæ litera quanquā non multum distet in prolatione à zeta, s. nostro & sigma grœco respondet, cum ψ sin & ς tsade violenter in illas transferantur, quemadmodum in libello de potestate literarum ex auctoritate Hieronymi demonstrauimus. Illud mirabile quid placuerit interpretibus græcis & latinis τὸν literam, quam Hieronymus duplēm aspirationem vocat subiecto patha siue cames vertere semper in e. literam, vt נָחָת Noah Noe חֶרְחָה Therah Thare קְרָה Corah, Core יְבָחָה Iiphtah Iephte, atque eadem ratione פְּסָחָה Pesah, Phase. p. subtili in aspiratum e. in a. sama in s. heth subiecto patha in e. Atqui græci literis inuersis in πάσχα verterunt. Nam heth literam in χ suum plerumque

rumque mutant. latini quia talem vocem nō agnoscunt nisi tantum in dictionibus græcis, illam prope semper expungunt, aut in simpli-
cem aspirationem vertunt. vt pro eo quod Hebræi per heth dicunt חֶרְבָּן charan חָרָן cho-
ri חַרְבָּן choreb חַבְרוֹן chebron græci persuum
χ χαράν χωρόν χωρονθ χερβών dicunt, at lati-
ni expuncta littera. Aran, Ori siue horri, E-
bron siue Hebron proferunt. De nominis
huius interpretatione nihilo magis est silen-
dum, in quo maximi auctores aberrarunt pu-
tantes πάσχα dictum à πάσχω quod est pa-
tior perinde ac si dictio Hebraica patiatur ety-
mologiam græcam aut græca latinam. De
quo in repetitione quadam nostra disputauim-
us, monstrauimusque non posse fieri. hi
sunt non de media plebe, sed ex prima nota.
Lactantius, Ambrosius, & ætate nostra Ioan-
nes tortellius alijque plures. Atqui Hierony-
mus cui magis quam reliquis omnibus in li-
teratura credendum est, in sermone de cele-
bratione paſchatos, pascha inquit non est græ-
cum, sicut vulgo videri solet, sed Hebraum esse
dicunt, qui linguam utramque nouerunt, neque e-
nim à passione quoniam πάσχειν græcè, latinè di-
citur pati, sed ab eo quod transitur. Idem apud
Matthæum, pascha inquit hebraice dicitur phasē
non à passione, ut plerique arbitrantur, sed nequi
dicitur phasē à transitu maris rubri, id quod eccl.
sia ca-

sia canit, post transitum maris rubri Christo canamus principi, sed quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit, neque percusserit illos, Ait namque scriptura. est enim phase, id est, transitus domini, & transibo per terram A Egypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum. & sequitur. Cunque viderit Dominus sanguinem in superliminari in utroque poste, transcendet hostium domus, & non sinet percussorem ingredi domos vestras. atque iterum. & cum dixerint vobis filij vestri, quæ est ista religio, dicetis eis. V ictima transitus domini est, quando transiuit super domos filiorum Israel in AEgypto. Habet autem phase accentum in prima, non ut vulgus putat in ultima syllaba.

C A P V T   X X X V .

Phiton pro Pyhone.

E St in sacris literis apud hebræos verbum frequens. בְּרֵךְ. Ob. quod græci interpres in Εγγαρπίμυθον, latini in pythona verterunt, non in Phitonem, ut omnes latini codices habent, cum sit Phiton nihili verbum, aut si pro Pyhone sit positum, erunt in una dictione tria errata, quæ nulla ratione defendi possunt. Primum quod additur aspiratio p. litteræ exili. alterum quod detrahitur aspiratio th. litteræ aspiratæ. tertio quod ponitur, i. iota pro ypsilo, quæ vitia inter quadraginta Barbarissimi species à grammaticis numerantur. Atqui

L 2

mirum

mirum est tantum errorem nō fuisse animad-
 uersum à tanta doctissimorum virorum mul-
 titudine, qui diuinę lectioni operas suas de-
 dicarunt, cum præsertim tam crebra huius
 verbi mentio fiat. vt Leuitici cap. 20. *Vir* in-
 quisit siue mulier in quibus phitonicus vel diuina-
 tionis fuerit spiritus, morte moriatur. In Deu-
 teronomio quoque cap. 23. *Non sit maleficus*
neque incantator. nec Phitones consulatis. & in
 1. Regum volumine capit. 28. *Saul* inquit in-
 terfecit eos, qui Phitones habebant in ventre, &
 paulo post dixit Saul seruis, *quærite mihi mu-*
lierem habentem Phitonem, & dixerunt ei. *Est*
mulier habens phitonem in endor, & subdit
 Saul verba ad mulierem. *Diuina mihi in phi-*
tone, & fuscita mihi quem dixero tibi, & de
 eodem in 1. Paralipom. cap. 10. *Mortuus est*
inquit Saul, eo quod Phitonissam consuluerit.
 In 4. quoque regum cap. 21. de Manasse fi-
 lio Ezechiae Regis Iuda. *Obseruauit* inquit
auguria & fecit Phitones. In Esaia quoque
 cap. 8. *Quærite à Phitonibus & à diuinis qui*
strident in incantationibus suis. Idem cap. 19.
Interrogabunt simulachra sua & diuinos &
Phitones, quibus in locis omnibus pro Phito,
& Phitonicus, & phitonissa. in græco vt dixi-
 mus legitur Εὐγατπίουθος, quod verbum ex
 verbo interpretari potest ventriloquus, quod
 γατὴν interpretatur venter & μῦθος fabula
 siue

siue verbum, quod in i. Regum libro expressit interpres, cum dixit qui *Phitones* habebat in ventre. Hos *Pythonas* à quibusdam vocatos Suidas auctor est. *Engastrimythes* inquit, quem nonnulli *Pythona* vocant. A Sophocle vero eundem appellari dicit *τερνόμαυτην*, hoc est expectore diuinantem. A Platone vero *Euryklea* ab *Eurykleo* quodam vaticinatore, cuius Aristophanes quoque meminit in comoedia cuius index est *σφηξ*. hoc est vespa. Quid non & Lucas in Apostolica Historia cap. 16. hunc grēce πύθωνα vocat, quamquā refragantibus omnibus latinis codicibus, qui pro *Pythone* *Phitonem* habent. *Puellam* inquit quandam habentem *Phitonem*, pro quo in grēco est non *habentem* *Phitonem*, sed *spiritum Pythonis*, neque admittendi qui dictiones hebraicas in ordinem alphabetarium redigere, scribentes *Phitonem* per litteram. Neque audiēdus Sipontinus, qui *phytonicos entheatos* siue *diuinos* interpretatur. nisi forte *phytonicos* per *y psilon* legit, nomine à φυτῷ planta deducto. sed nihil ad rem de qua agitur planta significatio pertinet. Sed videamus nunc vnde diuni siue necromantici dicantur *pythones* siue *pythonis* spiritum habere. Est apud Poetas fabula celebris, quod post diluvium sub Deucalione terra madefacta genuit immensae magnitudinis serpentem, quem dixe-

re Pythonem, dictum à τύθειν quod est putrescere, ex eo quod ex terra putri sit ortus aut in putredinem solutus. Hunc Apollo traditur sagittis confecisse, de quo narratur ab Ouidio fabula perlonga in. 1. Metamorph. & Lucanus in 5.

*Matris adhuc rudibus Pæan pythona sagittis
Explicit.   Hinc Apollo victor
Instituit sacros celebri certamine lados,
Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.*

Hinc Pythius Apollo, & pythiæ Apollinis vates, quæ illius spiritu raptæ, futura aut occulta dicebant, sedentes in tripode ex corio eiusdem serpentis inducto. Hic nimirum est serpens ille de quo scriptura dicit, quod erat callidior cunctis animalibus terræ. & de quo scribit Suidas his verbis, *Quod pythonis dæmonij diuini accessu mulieres entheatæ prædicebant futura.* De Pythia sacerdote Strabo libro de situ orbis. 9. vbi de Phocide regione, vrbe Delphis, Parnaso monte. *Autores inquit, certi memorant diuinum ipsum domicilium profundam esse speluncam, non admodum ore lato patenter, inde auram quidem referri sacro efflante numine, excelsum autem ostio imminere tripodem, quem cum Pythia conscenderit, hausto diuinationis spiritu, dei responsa referre & metro & oratione soluta.* Eadem propemodum & Iustinus lib. 24. narrat. & Lucanus in 5.

Pt vi.

*Vt vidit Pæan vastos telluris hiatus,
Diuinam spirare fidem ventosque loquaces
Exhalare solum, sacris se condidit antris,
Incubuitque adito , vates vbi factus Apollo.*

Et non solum vates , sed vatum quoque numen. Nam quatuor res maximæ decernuntur illi, diu inatio, sagittandi peritia, musica, & ars medicamentaria. & quemadmodum Pythiae ab Apolline Pythio sunt cognominatae, ita & Phœbades à Phœbo. Lucanus.

*Non inquam plenior artus
Phœbados irruptit pæan.*

Fœminas vero has diuinatrices quas diximus ἐργατικούς à Græcis appellari Philochorus in 3. de Diuinatione libro scribit, solitas quoque fuisse carminibus mortuorum animas ex inferis excitare. Suidas quoque vbi de Engastrimytho affert illud ex 1. Reg. de Pythonissa quæ Samuelis animam defuncti elicuit. Hieronymus quoque in illud Esaiæ .cap. 19. Per hæc inquit, verba significat Magorum necromantiam, per quam animas euocare dicuntur, & tenues umbrarum, imo dæmonum audire voces. Denique pro pyhone οὐ quila magum interpretatus est, qui Hebraice dicitur בָּרֶךְ ob, pro quo septuaginta de terra loquentes transtulerunt . Hæc Hieronymus.

C A P V T   X X X V I .

Porphyrio.

L 4

Inter

Intraues quibus per Mosen Deus prohibet Hebreos vesci ῥαχα Rachā enumerat, quē Interpp. Græci & Latini in porphyriō nem verterunt. Scribit namque in Leuitico. cap. 11. *Hæc sunt quæ de anib[us] comedere non debet, & vitanda sunt vobis.* & posteaquam aliquot enumerauit, subdit. *Cygnū & onocrotalum & porphyriōnem.* Atque iterum in Deuteronomio, hoc est secūda lege, vbi eadē verba, sed alio ordine repetuntur. *Aues inquit, immundas ne comedatis, aquilam scilicet & gryphen. & subdit, ibin & mergulum, porphyriōnem & nycticoracem.* Sed neque Hebræi hodie sciunt quid sit rachan, neque aliquis ex Græcis, aut Latinis authòribus, quos mihi contigit aut legere aut audire, mihi quod aiūt, ad manum monstrare potuit, quæ auis aut cuiusmodi sit porphyrio. Meminit illius Martial. in disticho cuius index est porphyrio. meminit Aristoteles in 3. de historia animaliū volumine, sed neuter illum ante oculos ponit. Plinius certe luculentissime libro Natura. hist. 10. his verbis porphyriōnem describit. *Bibunt aues suæ cæteræ, porphyrio solus morsu babit.* Idem ex proprio genere omnem cibum aqua subindetingens, deinde pede ad rostrum veluti manu porrigenus, rostra ijs & prælonga crura rubent. Satis aperte Plinius porphyriōnem nobis ante oculos ponit, sed nihil mirum est ignorari

ignorari auem quæ sit paucis cognita. Sed cū in Bætica mea Turdetania maximè in qua est patria mea Nebrissa, hęc ausi sit familiarissima, atque in singulis prope domibus habeatur in delicijs, quæ me ratio ab ignoratione rei notissimę, ac sese oculis omnium Nebris-sensum quotidie ingerentis excusare potest, aut quæ dari venia in plano iolo cespitantię. Nam in eo opere in quo dictiones græcas & latinas in voces Hispanas atque Hispanien-ses interpretatus sum, *porphyriōnem* esse dixi *auem alas rubras habentem*, atque rursus *phœ-nicōpterum alas quoque rubras habentem* dixi, quasi idem esset *porphyriōn* quod *phœnicop-terus*. Sed in utroque me etymon decepit: In altero quod πορφύρα est *purpura*, in altero quod φοινίκεος est *puniceus*. Postea tamen lon-ga experientia didici *porphyriōnem* esse quem vocant in Bætica mea *calamon*. *Phœnicopterum* vero quem appellant *flamenco*, vtrumque saepe videram atque saepe nominari au-dieram, sed quemadmodum Arius Barbosa meus in quodam epigrāmate de me testatus est ex verbis Plinij in procēmio Naturalis hi-storię. *Arduum est nomina rebus & res nomi-nibus reddere*, idque non modo in ijs quę sunt à nobis remotiora, verum etiam ex ijs quę in-ter manus oculosque versantur.

Scruta quæ sunt.

ANgelus Politianus pace aliorum dixerim, nostro sæculo vir omnium eruditissimus in prima quam vnicam vidimus centuria obseruatione tricesima his verbis scribit. Vocabula quæpiam sunt ita rara inuentu, ut si iterum in ea incidamus, ob id fecisse operæ præcium videamur, quoniam singularia credebantur. sicut inquit *scruta* dixit Horatius in hoc versiculo ex 1. Epist.

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Dixit iterum Sidonius Apollinaris libro epistolarum 7. per hæc verba. *Nunc quædam friuola, nunc ludo apta virgineo scruta donabat.* Sed hominis diligentiam admiror, qui neque dixit scrutum quid esset, & quod putauerit post Horatium Sidonium modo Apollinarem eo verbo usum. Nam & Hieronymus bis id vocabulum posuit, primo in 3. Regum libro ca. 10. *Negociatores* inquit, *vniuersique scruta vendentes.* Atque iterum in Neemia. cap. 3. *Post Mesollam ædificauit Melchias filius aurificis usque ad domum Nathinæorum & scruta vendentium.* pro quo mendose in recentioribus libris scūta vendentium vtrobique legitur. Hinc *ars scrutaria*, eorum, qui *scruta* vendunt. vt apud Apuleium in 4. de asino aureo. *Vos inquit, per balneas & aniles cellulas reptantes*

*tes scrutariam facitis. Quid vero scrutum significet, non possumus uno verbo monstrare, sed quantum ex varia lectione colligimus, scruta sunt merces viles, minutæ, aptæque potius ludis quam serijs rebus. & scrutarij huiusmodi res vendentes, quos Hebræi רכליים rochelim vocant, Hieronymus in *scruta vendentes* vertit. vulgus *buhoneros* appellat, ipsasque res *baratiias* nominat. hinc est verbum *scrutoraris*. pro eo quod est *scruta*, & huiusmodi res implicitas & cōfusas explicare, ea forma quā rima hoc est fissura inclinatur rimor. *aris.* pro eo quod est quasi per rimas aliquid inquirere.*

C A P V T . X X X V I I I .

Scutulata. ~~ogeteada~~

IN psalmo.44. qui est apud Hebræos quintus & quadragesimus, pro eo quod hebraice legimus לְרַקְמָוֹת lircamoth, Hieronymus interpretatur in scutulatis. in editione vulgari habetur, *circumamicēta* varietatib. in quo duplex est diuersitas ab Hebræo, altera in versuum distinctione, altera in verbis. Ordo nāque in hebræo hic est. *Omnis gloria filiæ regis intrinsecus, fasceis aureis vestita est.* & sequitur alter versus. *In scutulatis ducetur ad regem, virginēs sequentur eam, amicæ eius ducentur illuc.* In editione communi aliter. *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus in fimbrijs aureis circumamicēta*

Varieta-

varietatibus. Hic interpungendo subditur
alius versus. *Adducentur regi virgines post
eam, proximæ eius afferentur tibi*. Omitto
nunc alias diuersitates in verbis & in senten-
tijs, venio ad illam quod pro circumamicta
varietatibus, Hieronymus ex hebraica veri-
tate interpretatus est, *in scutulatis*. Pro varie-
tatibus namque non est qui non intelligat
vestes diuersicolores, aut polymitas, aut seg-
mentatas, quæ tamen vestes sint *scutulatae*
pauci nouerunt. *Scutularum quoque ve-*
stium fit mentio in Iezechiele. cap. 27. Pro-
pter multitudinem inquit operum tuorum gut-
tam, purpuram, scutulata, byssum & fericum pro-
posuerunt in mercatu tuo. Scutulatorum quo-
que meminit Iuuinalis, dicens.

Cerulea indutus scutulata & galbana rasa.

Cumque ex *lircamoth* verbū ex verbo inter-
pretetur in *vacuitatibus*, quod genus vestis in-
telligendum sit hoc in loco, videamus. *Scu-*
tulata vestis ut inquit Varro, *dicta est quasi sit*
velut scutulis quibusdam distincta. Plinius
quoque libro 8. *Vbi de textrina plurimis lic̄ys*
texere, quæ polymita appellant, Alexandria
instituit, scutulis Gallia diuidere. & paulo an-
te. *Quam sola ars ait scutulato textu commen-*
dat. Sed scutula illa quemadmodum sint ef-
figiata nondum liquet, an videlicet colorum
varietate, an liciorum permutatione, nunc
expressa.

expressa, nunc deppressa, vt in mappis fieri videntur. Ego vero quantum assequi possum coniectura, sic existimo, *Scuta illa ex inanitate filamenti in maculas esse formata, idque ex liciorum subductione fieri, quemadmodum etiam nunc videmus ex filorum incisione sindones & mantilia in varias picturas foraminari.* Cur vero id existimem, mouet me id quod Plinius lib. 11. scribit, agēs de generibus arachneorum, inter quos *scutulatorem* quoque enumerat. *T exere inquit, à medio incipit circinato orbe subtegmina adnectens, maculasque semper paribus interuallis sed subinde crescentibus ex angusto dilatans insolubili nodo implicat, quanta arte celant pedicas scutulato rete ad capiendas muscas circa graffantes.* Vides à Plinio retis maculas appellari scutula. Accedit sermo hebræus qui eiusmodi foraminulentas vestes רכמיה recamoth, id est, vacuitates siue inanitates vocat.

C A P V T   X X X I X.

Sedere ad dexteram.

CVm apud omnes nationes usitatissima sit consuetudo, ut qui sedet siue incedit ad dexteram alicuius, obtineat locum priorem, Quid sibi vult quod in psalmo 109. legimus. *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis.* Nam cum psalmus ille in sensu etiam literali de Christo intelligatur, sintque verba

verba patris ad filium, quid incongruentius dici potest, aut quid magis indecorum, quam quod filius priorem occupet locum? Neque solum hic sed mille alijs in locis scriptura sacra testatur Christum ad dexteram patris sedere, qui tametsi natura patri est æqualis, qua tamen filius, & qua homo est, cedere debuit patri primam sedem. Scio hunc locum à Theologis exponi solere, à dextris, id est, in bonis potioribus, expositio certe nimis violenta atque male cohærens. Quod si ad dexteram sedere honorificentius est, cur in eodem psalmo subiungitur, *Dominus à dextris tuis?* aut quid sibi vult hæc dexterarum permutatio, quod & Augustinus subdubitauit. Legimus præterea in 3. Regum libro cap. 2. de Bethsabe, cum venisset ad Salomonem filium nuper regno potitum, quod sedit rex super thronum suum & quod positus est thronus matri regis & sedit ad dexteram illius. Illud quoque ex psalmo 4. & 40. *Astitit regina à dextris in vestitu deaurato.* Neque enim tantum reuerentiae filius debet matri aut sponsæ sponsus, vt si ad publicum magistratum peruenerint, matri aut sponsæ in aliorum maxime conspectu priores sedendi partes concedant. Iure igitur factum est, quod Qu. Fabius Maximus Consul, cum pater Proconsul equo vehens illi obtiam processisset imperauit Lictori, vt iubaret

ret patrem ex equo descendere , qui iussus paruit, filiumque collaudauit, quod dignitatē imperij retinuisset. Ego vero cum hanc ordinis sedendi indignitatem mecum s̄epius reputarem, subiit mihi quædam suspicio, alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem, quam qui sit nostris temporibus, ut videlicet, qui se deret ad sinistram esset potior eo qui se deret ad dexteram: id quod postea multis argumentis fuit mihi exploratum atque compertum. Sed qua via in eam cogitationem peruenierim, paucis mihi enarrandum est. Principio quod illi qui potentiores assestantur siue armati, siue inermes, tum satellites, tum stipatores, tum laterones siue latrones fuisse dictos, eosdemque apud auctores dici aut *tegere latus*, aut *claude-re latus*, aut *cingere latus*. Horatius in 2. Ser monum.

Vt ne regam spurco Dame latus?

Iuuenalis.

Diuitis hic serui claudit latus ingenuorum

Filius.

Ouidius 4. de Ponto.

Dumque latus sancti cingit tibi turba senatus.
Latus quoque intectum siue nudum dicebatur
illius, quem nemo comitaretur. Ambrosius
in sermone de obitu fratris sui. Quod si quan-
do sine altero prodeundum fuit, intectum latus
putares. Seneca libro 3. Epistolarum. Nudum
erit

168 ANT. NEBRISSENSIS.
erit latus, incomitata lertitia. Is præterea quia-
lium comitabatur, dictus erat ire exterior. Cui
vero præstaretur comitatus, ire interior. Ho-
ratius ubi supra.

Ne tamen illi

Tu comes exterior si postulet ire recusas.
Et subdit verba quæ supra retulimus.

*Vt ne tegā spurco Damæ latus: hand ita Troia
Me ges̄i.*

Ouidius libro 5. Fastorum.

Et medius iuuenum non indignantibus ipsis

Ibat, & interior si comes unus erat.

Desene loquitur, cui debetur honos à iuue-
nibus. Atqui restat probandum, quod exterior
is dicatur qui sit ad dexteram alicuius, & inter-
rior, qui ad sinistram. Seruius Grammaticus e-
narrans illud Virgilij ex 5. Æneid.

Radit iter læuum interior,
Exponit pro sinistro ponitur, citatque Ciceronem
dicentem, *In quem omnia intus.* & Sallustium
in 2. histor. *Introrsus prima Asia & Bithynia est.*
vbi Cicero intus, & Salustius introrsus, pro
sinistrorsus acceperunt. Horat. quoque in 2.
Sermonum.

Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Vbi interiore pro sinistro ponitur, quod
meridies mundi pars sinistra est, quemad-
modum septentrio dextera. Lucanus in 3.
Pharsaliæ.

Ignotum

*Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.*

Id est, meridionales etiam in æstate. Ouidius
quoque in 2. Metamorph.

Ne te dexterior tortum declinet ad anguem,

Neue sinistro pressum rota ducat ad aram.

Atqui anguem inter duas arctos in morē flu-
minis labi, & arā ad meridiem sitam esse, nul-
lus Poetarum, sed neque Astrologorum ig-
norat. Colligamus igitur ex ijs quæ diximus
eum qui sit alterius comes, claudere aut cing-
ere aut tegere latus, atque eidem *ire extero-*
rem hoc est *ad dexteram* illius. Cuius vero
latus clauditur, cingitur, tegitur *ire interio-*
rem hoc est *ad sinistram*, qui locus erat digni-
tate præstantior. Est præterea non contem-
nenda quædam ratio sumpta ex eo, quod le-
gimus Paulum Apostolum datum comitē *ad*
dexteram Petri, quod in illorum imaginibus
disponendis pictores obseruant, & in diplo-
matis Pontificum sigillo munitis animaduer-
timus, ut Paulus semper sit Petro *dexter*. Nū-
quid tanquam in potiori loco? Absit ut Apo-
stolorum principi alter quiuis præferatūr.
Nam quid sibi vult gladius ille quem Paulus
habet strictum, nisi quod est Petri comes sti-
pator atque satelles? Huius antiquitatis igna-
rus Thomas in illud Apostoli ad Galatas. c. 1.

Qui suscitauit eum à mortuis, commétem illud

M

oppo-

*Bveniendo ab
Arabia Romam
facies tenebas
ad occidentem*

*Sed alij aliter dicunt
Maxime super
illud. Vngad regis
Iug. Sung ad si-
ni Traj. Joanni
Hiunc datus
dicit id est orien-
talem. Jacobo. Sinistra
id est Hipp. ad locum
Denter*

*Cense brin-
catus capi-
te fuit.*

opposuit. quia præsens inquit vita significatur per sinistram, futura vero per dexteram, in quantum ista est cœlestis & spiritualis, illa vero temporalis; ideo Petrus qui vocatus à Christo adhuc in carne mortali posito, ponitur in bulla Papæ in sinistra parte, Paulus vero quia vocatus à Christo iam glorificato, ponitur in dextra parte. Reliquum est, ut ad quæstionem Augustini de permutatione dexterarum respondeamus. Ille namque ut est in rebus quæ ad nostram religionem pertinent, nihil affirmantis Academiæ imitator, videtur illam non penitus explicasse. Nos vero ex ijs quæ in superiorib. dicta sunt respondemus, quod aut pater sedet in throno maiestatis suæ, & ita iubet filium sibi à dextris hoc est *in secundo loco sedere*, aut præstat se filio tanquam stipatorem protectoremque, & tunc reponit filium in primo, hoc est in tutiori loco; & sic dictum est Dominus à dextris tuis. vnde subdit. *Confregit in die iræ suæ reges.* Atque iterum in psalmo 15. *Prouidebam domino in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear.*

C A P V T X L.

Symbolum quid.

EX falsa nominum etymologia multi etiā ex viris doctissimis in miserandos errores lapsi sunt, ut in verbo *symbolum*, putates quod dicere.

diceretur à σὺν quod est *cum & βόλος*, quem admodum ipsi interpretantur, *bucella*, finixerunt nescio quæ somnia; & quæ nusquam apud authores leguntur idoneos, Post ascensionem domini, siue post spiritus sancti missionem, Apostolos in vnum locum congregatos composuisse *symbolum*, ita ut quisque illorum singulos fidei articulos contulerit, vt Petrus primum, alter secūdum, alias tertium, & deinceps alij suos bolos dederint, quo nihil ineptius, sed neque puerilius excogitari potest. Ego namque nō diffiteor ex communione Apostolorum consensu siue illorum centum viginti, quos suo aduentu spiritus sanctus afflauit, *symbolum* fuisse compositum, illud vero quod suam quisque particulam contulerit, neque est credibile, neque verisimile. In ijs enim quæ multorum decreto constituuntur, non unusquisque suum verbum siue orationem dicit, vt inde quasi senatus consultum conficiatur, sed omnes eandem rem sentiunt, aut uno sententiam dicente, cæteri pedibus manibusque in eandem sententiam eunt. Sed decepit illos etymologia, quod *βόλος* esset *bucella* putantes, non minus ridicule quā in verbo *diabolus*, quod dicatur à dia quod est duo & bolus, cum potius interpretur *calumniator à διαβάλειν*, quemadmodum *symbolum collatio à διαβάσιω*, quod est *confero*. Sed qua de

ANT. NEBRISSENSIS
causa Apostolorum *symbolum* sit vocatū, Ruf-
finus presbyter Aquileiensis in expositione
Symboli ad Laurentium Papam multis ver-
bis exponit, quę libuit hoc in loco apponere,
vt authoritate tanti viri permoti, desinant
somniare ijs de rebus, quæ ad historiæ fidem
pertinent. Tradunt inquit, maiores nostri
quod post ascensionem domini cum per aduen-
tum spiritus sancti supra singulos quosque A-
postolos igneæ linguae sedissent, vt diuersis va-
rijsque linguis loquerentur, per quod eis nulla gens
externea, nulla linguae barbaries inaccessa vi-
deretur & inuia, præceptum eis à domino da-
tum ad prædicandum Dei Verbum ad singulas
quemque proficiisci nationes. Omnes igitur in v-
no loco positi, & spiritu sancto repleti, breue
istud futuræ sibi prædicationis indicium in v-
num conferendo, quod sentiebat unusquisque
componunt, atque hanc credentibus dandam esse
regulam statuunt. Symbolum autem hoc mul-
tis & iustissimis ex causis appellari voluerunt,
symbolum enim græce & indicium dici potest
& collatio, hoc est, quod plures in vnum con-
ferunt. Id enim fecerunt Apostoli in his sermo-
nibus in vnum conferendo quod unusquisque
sensit. Indicium autem vel signum idcirco di-
citur, quia in illo tempore sicut Apostolus
Paulus dicit, & in actibus Apostolorum refer-
itur, multi ex circumuenientibus Iudeis simu-
labant

labant se esse Apostolos Christi, & lucri alicuius, vel ventris gratia ad prædicandum proficiscebantur. Idcirco istud indicium posuerunt, per quod agnosceretur is, qui Christum vere secundum Apostolicas regulas prædicaret. Denique & in bellis ciuilibus hoc obseruari ferunt, quoniam & armorum habitus par, & mos unus est, atque eadem instituta bellandi, ne qua belli subreptio fiat, symbola distincta unusquisque dux suis militibus tradit, quæ latine signa vel indicia nuncupantur, ut si forte occurrerent, quis de quo dubitetur, symbolum prodat si sit hostis vel socius. Ex his Ruffini verbis satis colligitur & vnde dicatur symbolum, & quod à pluribus constituatur simul, & in quos usus ordinetur, hoc est, sit quasi belli tessera.

C A P V T X L I.

Simila & similago.

INueninntur in sacris literis frequenter hæc duo verba Simila & similago, vt in Leuitico c.2. *Cum obtulerit oblationem sacrificij domino, simila erit eius oblatio.* & ibidem cap.6. *Hæc erit lex sacrificij, tollet sacerdos pugillum similæ.* & centum alijs in locis. Hinc similago dicitur ea forma qua à farre farrago, à plumbo plumbago, cū idem sit simila quod similago. vt Ecclesiast. cap. 35. *Retribuet gratiam, qui offeret similaginem.* & ibidem ca.33. *Da suavitatem & memoria similaginis.* Sed quid

ea verba significant, non vocabulorum inter-
pretes, non sacrarum literarum enarratores,
non denique medici quorum scire hęc maxi-
me intererat: at diuinarunt omnes ad vnum
dicentes esse *florem purgatę farinę*, hoc est, *pol-*
linem illam subtilissimam quę ex setaceorum
concussione resoluitur atque euolat, aut fari-
nam per seticea cribra purgatissimam. Geor-
gius Merula *delicias triticeę farinę* dixit esse,
quod & ego fateor, sed non quas ipse putauit.
ille namque reliquis omnibus videtur subscri-
bere dicentibus esse *farinam illam purgatissi-*
mam delicatissimamque. Ioannes Baptista qui
ex nostrę tempestatis scriptoribus vult videri
diligentissimus, plurimum aberrat, putans
esse genus leguminis. Sed nos quid *simila* sit
breuiter dicamus. Granum tritici molitum in
tres partes resoluitur. In cutem illam tenuem
quam *furfures* medici, Plinius & Columella
Saluiatum appellant, reliqui farinę purgamen-
ta. In *nucleum* hoc est semen illud dulce &
glutinosum in medio sinu grani, quod est ge-
nitale semen vnde erumpit radix atque tritici
herba primū, ac deinceps calamus. In *cor-*
pus denique quod defendendi seminis gratia
est à natura excogitatum, & quod cadens in
terra moritur. vt dicit Saluator, Ioan. cap. 12.
hoc friabile est atque in farinam resolubile,
cum semen lentore suo vix resolui possit. Fa-
rina

rina igitur ex tritico his tribus constat, *saluato, semine, corpore*, quæ cum setaceo excerni-
tur, vt dicit Virg. in Moreto.

*Subsidit syncera foraminibusque liquatur
Emendata ceres.*

Reliqua duo eminent, quæ rursus in eodem
setaceo concussa, supernat saluiatum, semen
vero suo pondere it pessum. atque ita ex cre-
bra setacei concussione secernitur saluiatum
à semine. & hoc est quod nos asseueramus di-
ci *similam* illam ex qua sibi offerri sacrificij
oblationem Deus in scriptura toties exigit, &
ad multos mortalium usus accommodatam,
vt dicit Martialis,

*Non poteris similæ dotes numerare nec Yus,
Pistori toties cum sit apta coco.*

Ex ea namque conficiuntur panes non modo
gustui iucundissimi, sed quod ad alimenti ra-
tionem pertinet firmissimi. Nam qui ex polli-
ne conficitur, vt inquit Celsus libro 2. infir-
missimus est, vnde panis ἀυτόπυρος à quo si-
mila non est excreta, quemadmodum *secun-*
darius, quem Trāquillus dicit Augustum ap-
petisse, in quo saluiatum à simila non est se-
cretum. Astipulantur huic meę assertioni He-
bræ literæ, quæ vbiunque nos habemus *si-*
milam, illi habent סלה soleth per fama lite-
ram. Interrogati vero Hebræi, quid soleth sibi
velit, acemit, dicunt. atqui in Betica mea ace-
mit

mit vocant, id quod ego *similam* dico, ex qua in festorum celebritatibus faciunt delicatissimos panes, quales sibi deus offerri vult Leuitici cap. 23. & 24. & Mauri atque Æthiopes qui apud nos degunt, suum illum peculiarem cibum concinnant, quem sine honoris prefatione nominare non licet, *alcuzcuz* appellant. Astipulantur quoque Terraconenses quos opici Arragonenses dicunt, paucis literis mutatis *semola* pro *simila* vocant. Temperatur autem cibus ille oleo, melle, aromatisque, cuius saporis sacræ literæ assimulant panem illum angelicum qui de cœlo cadebat. Exodi. 16. Erat inquit, *manna* quasi *semen coriandri album*, *gustusque eius quasi similæ cum melle*. Frigebatur autem & oleo. ut in 2. Reg. c. 6. & in Paralipo. Dedit David vniuersæ multitudo *similam frixa oleo*. Sidonius quoq; Apollinaris. *Similam frictam in quadam continentia* *sartagine*. De *similagine* quod idē est Serenus.

Additur excusus dulci similagine furfur.

Et Cato de re rustica. *Selibrām similaginis indito*. Illud tamen aduertēdum quod cum sint multa tritici genera, quæ Plinius & Columella ad tria reducunt, *robum*, *filiginem*, & *trimestre*, in duobus vltimis vix posse dignosci *similam*, in *robo* vero *ruuion* Hispani vocant, non vbiique facile posse discerni, in Beticave-ro mea quam facillime.

CAP.

Sin pro sed si.

LAURENTIUS VALLA LIBRO ELEG. 2. *Sin inquit*
pro si nunquam in prima parte collocatur,
sed in secunda, ubi fere est duorum oppositio , af-
fertque in testimonium illud Terent. ex An-
dría. Si illum inquit relinquō, eius vitæ timeo,
sin opitulor, huius minas . Illud quoque ex eo-
dein. Si hoc celetur in metu, sin patefit in probro
siem. Virg. quoque i. Georg.

At si virgineum suffuderit ore ruborem
V entus erit, vento semper rubet aurea phœbe:
Sin quarto exortu.

Nāque is certissimus author, & fere apud au-
thores semper eodem modo hanc particulam
inuenies positam. In sacris quoque literis fre-
quenter idē est illius vsus. vt Gen. c. 4. *Nonne*
si bene egeris recipies , sin autem male , statim in
foribus peccatum tuum aderit . Exodi quoque
cap. 21. Si seruus habens uxorem fuerit & uxor
egredietur simul, sin autem & Dominus dederit
illi uxorem &c. Leuitici præterea. 14. Si creue-
rit in cute lepra, contaminabit eam , sin autem in
loco suo candor steterit . & quæ sequuntur . In
eodem quoque volumine, & Num. & Deut.
semper in eadem significatione reperies. In 3.
quoque Reg. c. 1. Si fuerit inquit vir bonus, non
cadet nec unus quidem capillus eius in terram,
sin autem malum inuentum fuerit in eo, morietur.

M 5

Est

Est etiam vt ait Valla quando *sin* vnum reperitur, sed quod secundi loci vim obtineat, neque tamen superiori *si* respondeat. vt apud Virgil. 2. Georg.

Me verò primum dulces ante omnia musæ,
Quarum sacra fero ingenti perculsus amore
Accipiant, cælique vias & sidera monstrent.

Et sequitur.

Sin has ne possim naturæ attingere partes.

Sallustius quoque. *Imperat & precio insidatores Massinisse arceat ac maxime occulte, sin id parum procedat quous modo Numidam interficiant.* In sacris præterea literis eodem modo Genes. 24. *Accipies inquit, uxorem filio meo Isaac.* Respondit seruus. *sin noluerit mulier venire mecum in terram hanc, nunquid reducere habeo filium tuum ad locum de quo tu egressus es?* subintelligitur namque si voluerit mulier venire mecum, & tunc sequitur, *sin noluerit venire.* Exo. quoque cap. 10. *Dimitte populum meum ut sacrificet mihi.* & tunc subintelligendum, quod si feceris nihil tibi inferam, mali. & tunc sequitur. *Sin autem resistis & non vis dimittere eum, ecce ego inducam locustam &c.* Et infra cap. 12. *Tollat unusquisque agnum per familias & domos suas, sin autem minor est numerus quam sufficere possit &c.* subauditur namque si familia est tanta quæ possit agnum absumere. Et infra cap. 17. *Cumque leuaret Moy-*

fes

ses manus, vincebat Israel, si autem paululum remisisset, superabat Amalech. tantum enim valet cum leuaret manus, quantum si leuaret manus. Item Leui. cap. 5. Offerat de gregibus agnum siue capram, subaudi si habuerit. deinde infertur, si autem non poterit offerre pecus. atque pari modo alijs cōpluribus in locis. Quare si in utrobique pro sed si est accipiendum. nam particula autē cōpletive ponitur, cū in voce si in contineatur. Quod vero si pro si nō accipi aliquando possit, nusquam apud autores legitur, id quod frequenter in sacris litteris reperias. Sed recte an perperam, alterius loci est disputatio. Ecclesiastici. cap. 5. Si est tibi intellectus responde proximo, si autem sit manus tua super os tuum. si posuit pro sed si non. Primo quoque Machabæo. cap. 15. Trudit inquit ciuitates quas occupastis, si autem venimus & expugnabimus vos. Lucæ. 13. Et si quidem fecerit fructum, subaudi excoletur ficus illa. & tunc infertur. Si autem in futurum succides eam. & Apocalyp. cap. 2. Pœnitentiam age & prima opera fac, si autem, venio tibi & amovebo candelabrum de loco suo. quibus in locis omnibus si pro sed si non nimis violenter accipitur.

C A P V T X L I I I .

*Striatus.**Legi-*

Legimus libro Regum 2. cap. 7. de craterē siue concha illa ænea quam præcepit fieri Salomon. Fecit mare fusile decem cubitorum. & paulo post. Duo ordines sculpturarum histriatarum erant fusiles. Omnes quos ego vñquam vidi exponunt histriatarum pro historiatarum, quasi in ipsis ordinibus essent historiæ aliquæ sculptæ, quod non longe est à verisimilitudine. Sed quod histriatarum pro historiatarum interpres posuerit, est quidem nouum atque inauditum, cum præsertim in hebræo nihil tale contineatur. Ex quo fit ut suspicer non histriatarum, sed striatarum debere legi. Est quidem stria apud Vitruvium in sculpturis partes quæ prominent, & quasi quædam fœmora, siue illa sint columnarum siue fornicium, has Græci έξοχας vocant. Contra vero partes cauæ quibus striae prominent, strigiles dicuntur à Vitruvio. vt libro 4. Circa strigilium inquit caua & angulos striarum. Idem libro 7. Canaliculas earum quæ strigiles appellantur, vtrumque ductum à stringendo siue strigando hoc est poliendo. Plinius de fungis libro 22. Rimosæ inquit stria. nam fungos nemo ignorat esse striatos & in ipsa stria rimosos. Hinc striata dicuntur canaliculata & tumorem mediarum partiū quas diximus strias appellari. Apuleius 10. Meta. Striatam inquit gerens frontem pro rugis sulcatam. Plinius libro

bro 21. *Candor lilio eximus folijs foris striatis.*
 habent enim lilia venas prominentes in modum striarum. Idem libro 9. de generibus concharum, quasdam striatas appellat, id est à parte exteriori canaliculatas quales pleraque videmus. De quibus Plautus in Rudente. *Captamus conchas plagias striatas.* Sidonius quoque Appollinaris. *Latus vtrumque senis cauatur striaturis.*

C A P V T X L I I I I .

Stibium.

IN 4. Reg. libro c. 9. legitur quod Iezabel vxor Acab regis depinxit oculos suos stibio. Itē in Hieremia c. 4. *Cum vestieris inquit, tecoccino, cum ornata fueris monili aureo, & pinceris stibio oculostuos, frustra componeris.* Ex ijs qui hæc loca exposuerunt, nemo intellexit, sed nec suspicatus est quid stibium sit. Nicolaus Mamotrectus & Catholicus cerusam interpretantur. Cantor Parisiensis esse instrumentum putat quo mulieres pilos superciliorum trahunt, *volsellas* id Latini appellant. Archiepiscopus Cantuariensis, quod est color, sed non contrahit illum ad speciem ut dicat qui color sit. Hugo Cardinalis quod est *vuguenti genus* quo tincta facies efficitur rubra, volens opinor purpurissum significare. Quis vero sanæ mentis diceret quod sit *cerusa?* aut quæ vñquam fœmina ornatus causa medi-

medicamento albo circa oculos vfa est : nisi forte neque ipsum *cerus* nomen quid esset intellexerūt, cum sit albor ille ex plumbo de-rasus, quem Græci *ψιμυθίον* vocant, dictum à *ψιμυθίω* quod est colore albo linire siue fricare. Sed neque *purpurissum* potest intelligi, cum nihil minus ad oculorum pulchritudinem faciat quam ullum rubricæ genus. Nā qui *volsellam* dixit esse *stibium* hallucinans dixit, quia oculorum facta fuit mentio. Quid igitur *stibium* sit Plinius libro 33 manifeste ostendit . In metallis inquit argenti inuenitur *spuma lapis candidæ* nō tamen translucentis, *stimmin* appellant, alijs *stibium*, alijs *alabastrum*, aliqui *larbason*, *vis eius* restringere ac refrigerare, principali autem circa oculos. Namque ideo & *πλατυόφταλμον* id appellant, quoniam dilatet oculos & fluxiones inhibeat. Quod vero Plinius dixit *lapis spuma candidæ*, id est, albican-tis, illud est antequam teratur . nam tritus in nigrorē vertitur fuligini similem. Hieronymus ad Furiam . Non habuit crispantes mitras neque oculorum orbes *stibio fuliginatos*. Non dum fortasse expressimus quid *stibium* sit, est quod vulgus medicorum appellat *antimo-nium* quod Hispani *alcohol*. Quod vero *stibiū* sit *antimonium* testatur Galeni interpres, qui semper *τίμηται antimonium* interpretatur. Iā vero *stimmin* & *stibium* & *alabastrum* & *larba-son*

son & πλατυόφθαλμον synonyma esse satis ex Plinio colligitur. Decipiuntur ergo tempestatis nostræ Medici accipientes *stibium* pro χαλκοναυμένῳ, id est, pro ære combusto, hoc est *alhadida*, ex eo fortasse decepti quod æs combustum & *stibium* commune sit medicamentum oculorum. Lusit diuus Gregorius in calce commentariorum quos scripsit in librū Iob, exponēs nomē tertiarę & illius filiā, hoc est *cornustibium* quasi esset compositum à *cornu* & *tibia* instrumentis musicis, cum sit à *cornu* & *stibio* hoc est gutto corneo in quo reponitur *stibium*, ut sit *cornustibium*, Hispanè *alcoholera*. Nam & in libro Regum, & in Paralip. & Hierem. apud Hebræos פוך Puch, hoc est *stibium* legitur: & in Iob קְרֵן הַפּוֹךְ qeren happuch, id est *cornu stibij*. nec minus in hoc Hebræi decipiuntur, qui pro *hapuch* per p exile habent *haphuc* per ph aspiratum: itaque pro *stibio* interpretatur *intortum*, sed ego magis credo interpreti Hieronymo, atque adeo rationi, quam Hebræorū literatūre.

C A P V T X L V.

Talitha & *tabitha*.

Scribit Marcus Euang. cap. 5. quo pacto saluator noster suscitatus Iairi filiam archisynagogi, præsens puellę manum dixit, קָרְמִי תָלִיתָא talitha cumi. & subdit Euangelista, quod interpretatur *puella tibi dico surge*.

Scri-

182 ANT. NEBRISSENSIS.
Scribit præterea Lucas in Apostolica historia
cap. 9 quod in Ioppe Phœnices oppido fuit
quædam foemina nomine *Tabitha*, quæ inter-
pretata dicitur δοπῆς. Cùm igitur utroque
eadem sit literatura, necesse est in alterutro lo-
co esse mendum, aut vocabulum apud Ara-
mæos virumque, hoc est, *puellam* & δοπῆδα
significare. Consulto itaque magistro Paulo
viro virtusque linguae, Arameam dico atque
Hebraicam, eruditio, & qui Hebræis codi-
cibus perquam reuerendi Patris Protomystæ
Toletani præest, hoc ab eo responsum accepi,
aliud esse apud Aramæos נָתַלְתָה talitha per l
literam in secunda; quodque in Marco legi-
tur: aliud טָבִיתָה tabitha per b, de qua in Acti-
bus Apostolorum. illud namque significare
puellam, hoc verò *capream* siue *dorcada*. Quare
recte utroque interpretati sunt Euangeliæ.
Euoluimus deinde græcos codices, atque of-
fendimus verum esse quod magister Paulus
enunciauerat apud Marcum scriptum esse ta-
litha, apud Lucam verò tabitha. Sed ne mihi
hac de re scrupulus ullus relinqueretur, ex-
cussi Remigij atque Hieronymi interpreta-
tiones ex Hebræo in sermonem latinum, of-
fendique utrumque nomen interpretatum,
Tabitha cùm ageretur de nominibus post pri-
mæ syllabæ a finalem incipientibus secundâ
a.b. litera. *Talitha* verò in *puellam* cùm age-
retur

retur de nominibus habētibus l. literam post
a. Tametsi fuerunt ridiculi qui pro *Talitha*
scriperunt *tabitha*, cum in dictione supe-
riori immediata sit *talim*, in inferiori *tal-*
me. vnde fit ut ex ratione ordinis debeat scri-
bi *talitha*. Sed cum קְרָמִי talitha sit *puel-*
la, קְרָמִי cuimi *surge*, ambigeret fortasse quis-
piam, vnde conflatum est, quod Euangelista
interiecit, *tibi dico*. Neque enim in sermonis
série continetur. Hieronymus de optimo ge-
nere interpretandi scribēs similem huic que-
stionem ad septuaginta interpretum volun-
tatem refert: qui pro eo quod apud Hebreos
ex principio P̄al. 21. legitur. *Deus Deus meus*
quare me dereliquisti: quę verba sunt à saluato-
re nostro in cruce repetita: ipsi *respice in me*,
interposuerunt, dicentes: *Deus Deus meus re-*
spice in me quare me dereliquisti. Nos tamen
in commentarijs artis Grammaticæ causam
attulimus cur illud *respice in me*, posuerunt
septuaginta, & *tibi dico* ab Euangelista sit in-
teriectum. Disputabamus contra eos qui di-
cebant vocatiuum aliquando poni absolute:
diximusque semper regi à secunda persona
imperatiui explicita vel subintellecta: id-
que præcipue fieri, cum oratio ex recta sit
obliqua: ut si dixeris, o Cæsar legat Pompeius,
subintelligitur namque, audi vel attende.
Quod si vocatiuum sequeretur verbū impe-
ratiui

N

ratiui modi quod non significet attentionem, intelligendum esse aliud verbum à quo vocatius ille regeretur: vt si dixeris, ô Antoni lege: subaudiendum est verbum quo præparatur auditoris attentio, hoc est audi vel percipe. Itaque verbum quod erat implicitum, septuaginta expresserunt dicentes, respice in me: & Euangélista cum dixit tibi dico: quod tantum valet quantum audi vel attende. vnde mora quædam siue silentium semper interponitur inter vocatuum & sequens verbum, in quibus respice & tibi dico poterant enunciari.

C A P V T X L VI.

Tibicines.

IN Matthæo. cap. 9. legitur: quod cum venisset Iesus in domum Iairi principis synagogæ, illius filiam suscitaturus vidit tibicines & turbam tumultuantem. Quæreret forfasse curiosus quispiam, quid illud est quod tibicines funeris pompæ intersunt? An quod Boetius in proœmio artis musicæ scribit, vt cum cantico quodam dulcior fiat causa flendi. Sed iam non illud quærendum est cur in funere cantus adhibetur, sed cur tibicines in funere puellæ interueniant: cum in exequijs virorum tibicines canant. Persius.

Hinc tuba candelæ, tandemque beatulus alto
Compositus lecto.

*Musica in luc
so importuna
narratio.*

Et Virg.

Et Virg. 11. Aene. in funere bello peremptorū
*Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur
& arma:*

*It cœlo clamorg virum, clangor que tubarum.
Sed tibia nimirum in funere puerorum puel-
larumq; adhibebatur, quasi instrumentū exi-
le atque angustæ vocis. de quo Martialis.*

Parui tibia condyli sonabit.

Papinius in 6. Thébaidos in funere infan-
tis Archemori.

Tibia cui teneros suetum deducere manes

Lege Phrygum mæsta.

Quem locum exponens Lactantius Placi-
dias. *Iubet inquit religio vt maioribus mortuis
tuba, minoribus tibia caneretur.* Tale aliquid
apud nos quoque hodie obseruatur, vt in fu-
nere virorum cymbala, ac tintinabula maio-
ra, in funere infantium minora pulsentur.
Non igitur temerè dixit Euangelista in su-
premo luctu puellæ interfuisse tibicines, quos
Saluator noster iussit discedere.

C A P V T X L V I I .

Traducere quid sit in Matthæo.

IN Euangeliō Matthæi. cap. 1. legitur. *Io-
seph autem cum esset vir iustus & nollet eam
traducere, voluit occulte dimittere eam.* Sed
quid illud verbum traducere hoc in loco sig-
nificet paucis admodū est manifestum. prop-
ter aliam remotiorem verbi significationem

N 2

ab ea

ab ea quę est in promptu, nam cum latiné dicamus, ducere vxorem domum, videtur etiam latinè dici posse traducere vxorem: quemadmodum in epigrammate Callimachi de æquali ducenda vxore.

Atque parem paruas letus traduxit in ædes.
 Non respicientes itaque reconditam alteram significationem sic exposuerunt: quod cum Joseph esset vir iustus noluit domum ad se traducere Mariam tanquam ipso indignam. Alij hallucinati sunt id quod erat: expolueruntque traducere, id est, propalare. Glossa quam dicunt ordinariam vtrumque tangit dicens: *cum nollet eam traducere in publicum, id est, diffamare: voluit hoc facere occulte: vel non voluit eam traducere in domum suam ad cohabitationem assiduam.* hi duo sensus cum sint diuersi ac pene contrarij: ego non video quomodo possint stare simul: neq; enim quia hoc verbum traduco diuersos habet significatus: quilibet illorum propterea sensui potest accommodari. Sed uter illorum magis sit veritati consentaneus: discutiendum nobis est. Iam illud in primis satis constat in Testamento nouo, quoties aliquid venerit in dubium ad originem græcam esse recurrendum, cum præsertim nulla talis æquiuocatio in græcis reperiatur, nisi admodum raro. Atqui in græco pro eo quod nos habemus traduce-

re πα-

re παραδειγματίζειν haberur quod significat
in exemplum dare aut exemplum facere . aut si
volumus verbum ex verbo interpretari ut sic
dicam exemplare quod Hispane dicitur *dex-*
emplar. nam παραδειγμα est exemplū & in-
de παραδειγματίζομαι exemplum trado aut in
exemplum do siue traduco , quod verbum po-
tius elegit interpres : quia tantumdem pol-
leret . cuius significatio omnibus tunc erat
nota: quemadmodū hominibus nostri seculi
abstrusa & occulta , nam poterat lectionem
græcam secutus interpres vertere : *cum nob-*
let eam in exemplum dare quemadmodū apud
comicos legimus frequenter , ut in oratione
Demosthenis contra Æschinem . *præcipuum*
quidem fuerit si potest : occidatur : *sin minus*
vuentium cæteris exemplum faciat , pro quo
in græco παραδειγμα ποιησαται legitur . vnde
& apud poetas pro graui & atroci poena po-
nitur exemplum quod Hispanè dicitur *escar-*
miento. sed quia huic quod est græcè παρα-
δειγματίζει non respondet latinè verbum
quod eque polleat , nā id esset exemplare . inter-
pres accepit aliud quēadmodum dixi illis tē-
poribus frequens , nostris seculis minus vīta-
tū , hoc est traducere : quod significat eo modo
circūferre & ludibrio exponere , quēadmo-
dū nostro seculo polygami & lenę mitellare
circunferuntur per vrbis vias celebres aut in

190 ANT. NEBRISSENSIS
scalario gradu proponuntur plebi deriden-
dæ, in hac significatione accepit Iuuenalis
cum dixit :

Altera quos nudo traducit Gallia talo.
& Martialis de delatoribus :

Traducta est Geticis, nec cepit arena nocentes.
Idem alio in loco :

Rideris, multoque magis traduceris Afr,
In medio nudus si spaciere foro.

Propertius Elegiar. lib. 2.

Nec sic infamus rotam traducerer urbem.
& Papinius in syluis :

Nempe ego sum qui traducor.
ait Liuius libro 2. ab urbe condita de Volscis
voce præconis à spectaculis exactis: *Nos, in-*
quit, omnibus ciuibus peregrinis spectaculo abe-
untes fuisse vestras coniuges, vestros liberos, per
ora hominum traductos. Tranquillus quoque
in Vespasiano, delatores, inquit, assidue in foro
flagellis ac fustibus cæsos, ac nouissime traductos
per amphitheatri arenam. eiusdem prope sig-
nificationis est verbum, quod à Græcis dici-
tur *καταμειδίζειν*, hoc est, deridere & ludibrio
exponere. quo verbo usus est Ælius Spartianus
de constitutionibus Hadriani Cæsaris: Deco-
ctores, inquit, bonorum suorum auctoritatis essent
catamidiari in amphitheatro ac dimittifas sit, ex
quibus colligitur traducere & catamidiare ci-
tra mortem fieri solitum cum in adulterio
depre-

deprehensa ex lege foret lapidibus obruēda.
sed interpres latinus non potuit Græci verbi
vim exprimere quod vtrumque comprehen-
debat.

C A P V T X L V I I I .

V literæ varius usus.

V Litera apud latinos triplici fungitur of-
ficio. nam modò profertur quasi *voca-
lis plena* vt Deus tuus, modò vt *vocalis liquida*.
id est, cùm sequitur post q. semper, aut post g.
& s. aliquando, vt aqua, lingua, suavis. modo
vt *consonans*, hoc est, quando ferit sequentem
vocalem: vt vado, venio. Hebræi v. liquidam
non habent, quia semper apud illos aut *voca-
lis* est, aut *consonans*. sed *vocalem* per apices,
consonantem per propriam figuram designant.
Græci neque habent v. liquidam, neque v.
consonantem, sed proferunt vocalem; cui ta-
men non dederunt propriam figuram, qua
possent illam scripto repræsentare, sed sup-
plent illius sonū per ou diphthongon. Quod
si verba Hebraica in suam linguam interpre-
tari volunt, pro v. consonante transferunt ou
diphthongon, quā proferunt quasi vocalem.
Quæ verò apud Hebræos post a. vel e.u. con-
sonantem habent, Græci per au. & eu. diph-
thongon satis commodè scribunt; vt auoth,
esau, euia, casleu, vbique proferentes quasi per
u. consonantem. Cùm verò latina vocabula

N 4

in suam

in suam linguam adsciscunt. u. vocalem per
 ou diphthongon scribunt. u. quoque consonantem latinam æque per ou diphthongum
 designant: & nihilominus quasi vocalē proferunt: vt Vespasianus, Οὐεσπασιανὸς, Silua-
 nus, Σιλουανὸς hoc est prius nomen sex syllabi-
 bis. sequens quatuor. At vero, u. liquidam
 post q. modo expūgūt, vt pro eo quod latini
 dicunt Quirinus ipsi Cyrinum transferunt dis-
 puncta. u. litera. Ut in euangelio Lucæ, Hec
 inquit descriptio prima facta est à præside sy-
 ria Cyrino, modo vertunt illam in. u. vocalem.
 vt pro eo quod latini dicunt quartus per. u.
 liquidam: ipsi κούρων per cappa & ou. diph-
 thongon vocalem interpretantur. vt Paulus
 in calce Epistolæ ad Romanos. & iterum se-
 cundæ ad Tim. Illud vero nō possum nō mi-
 tari: cur Hieronymus qui dixit pro eo quod
 est quirinus inter latinos & à græcis scribi
 cyrinus: currunt cum ex græco interpreta-
 tur in sermonem latinum scribit cirinus &
 non quirinus? Sed esto quæ ab hebræis per u.
 consonantem scribuntur proferunturque,
 græci per ou. diphthongon scribāt: & per so-
 num. u. vocalis enunciēt necessitate poslunt
 excusari: quoniam vt diximus. v. consonan-
 tē non habent. At latini qui non minus quā
 Hebræi. u. consonantem habent: qua ratione
 se tueri possunt. u. consonantem proferen-
 tes

tes quasi vocalem. & u. vocalem rursus quasi consonantem. vt quod in libris Regum & in Paralipomenis s̄apē scribitur צְרוֹנָה Seruia pro matre Ioab eademque sorore Dauid regis, & quod in Genesi מַחֲנִיאֵל Mechuiael pro filio Ired. Quodque iterum in 2. Regum volumin. אַרְוֹבָה Arauna Iebusæus legitur apud Hebræos. u. consonans est, quare à latini quasi consonans est proferēda, nō vt vocalis, quemadmodum ab imperitis rationis eius profertur. atq; è contrario quod in Danièle & in lib. Esther scribitur שׁוֹרֵץ achasueros, quodque in Genesi pro quodam filio Afer ישׁה Iisua, à quo in libro Numerorum est familia Iesuitarum: quodque in 4. Reg. volumin. & in Esaia סְפָרּוֹת sepharuaim non per u. vocalem, vt isti legunt, sed per u. consonantem proferenda est,

C A P. X L I X.

Zelotes pro Cananæus.

Simon vñus ex duodecim Christi Discipulis ad differentiam Simonis Petri *Cananæus* cognominatus est, quod fuerit ex *Cana* ciuitate Galilææ: in qua Dominus aquā in vino mutauerat. Sed & si נֶצֶף canna ex hebrœo sermone interpretetur *Zelus* in literis secularibus non liceret etymologiam proprij nominis interpretari: vt pro *Simone Cananæo*

*N.**Simon*

Simon Zelotes vertetur: non magis quām si pro Gregorio, Theodoro, Phrontisco, Vigilantium, Deodatum, Prudentium quispiam interpretetur. Aut propterea quod *Plato* interpretatur *latus*, & *athena* sit *Minerua*; pro *Platone Atheniensi* quispiam transferret *latum minerualem*. Quandoquidem nominum priorum siue hominum siue locorum significations & etymologiæ in aliam lingua vertendæ non sint: quod & septuaginta Interpretes, & qui post illos sunt secuti, pertinacissimè obleruarunt: nam quid absurdius dici posset, quā si pro eo Hebraicè dicitur *Adam ex Eua genuit Abel*, quoniam *Adam* interpretatur homo, *Eua* mater viuentium, *Abel* vanitas siue vapor siue nihil hoc: quispiam interpretaretur *homo ex matre viuentium genuit vanitatem siue vaporem siue nihil hoc*. Iure igitur Hermolaus Barbarus in Thucydidis interpretatione Laurentiū Vallam notat, quod pro eo quod est *ἰχθύς* græcè, latine est *piscis*, aut quod Strabonis interpres *paradiso cœlestiæ oppido viridarium* interpretatus est: non quod *ταράδειος viridarium hortumque* non significet, sed quod nomina oppidorum propria, sicut & hominum in quacunque lingua retineri solent. Apud auctores tamen sacrarū literarum, quibus non solum nomina significant res, sed etiam deinceps res ipse possunt significare.

significare alias res; licet aliquando non tantum nomina, sed etiam res ipsas quae per ea significantur, interpretari: & sic pro eo quod unus Euangelista dixit, *Simon Cananeus*, alter dicere potuit *Simon Zelotes*: quod ex Graeco sermone interpretari in Latinum potest amator, qui non patiatur consortem in eo quod amat. Hac eadem ratione defendi potest, quod Hieronymus in 2. Regum 21. cap. interpretatus est אלחנן בן יערו Elchanan Ben jaare. Adeodatus filius saltus, propterea quod אלחנן Elchanan est a Deo datus, בן ben, filius, יערו jaare, saltus, in regimine a jaar sylua. E contrario fecit idem interpres in Genesi c. 38. pro nomine appellatio quasi proprium interpretatus. Vidit, inquit, Iudas filiam hominis Cananæi vocabulo sue: vbi כנען Kenaani, quod alioqui nomen est gentile sive aliquis de genere Canaan: quemadmodum in Hebreo legerat reliquit, cum in eo loco pro mercatore accipiat. In qua significatione etiam accipendum est quod in calce Proverbiorum legitur. Siquidem fecit et vendidit et cingulum tradidit Cananeo, nam utroque Cananeus pro mercatore accipi debet, cum sit alias, ut diximus, quispiam de gente Canaan filij Cham filij Noe. Aliquando etiam ab auctoribus nomina propria transferuntur: sed non quasi propria, sed tanquam appellativa, ut pro septem motibus Africæ

Africę, qui mari Athlantico impendēt: quos græci Εωταδέλφυς appellāt: Pompon. Mela septem fratres dixit, quoniam ob similitudinem, & æqualitatem, inter se fratres dici possunt, ob numerū, septē. Sed quando licitū sit huiusmodi nominina interpretari, quando nō licet: opus est partim prudentiæ, partim fœlicitatis cuiusdā: prudētię, inquā, quia euentus est dubius quā in partē id quod audeas accipiendū sit: ut si dueñas in dominas verteris, nō absurdē fortassis erit factum illud planè ridiculum, si pro ror de sillas, iugum siue turrem scollarum dicas: sed & alias pluribus,

C A P V T . L.

Zona.

Legimus in Euang. Matt. c. 10. Nolite possidere aurū neq; argentū, neq; pecunia in Zonis. In Marco etiā c. 6. non peram, neque in zona es. Sed cū zona sit cingulum siue semicinctum, hoc est, quod ē regione vmbilici hominē cingit mediū: quid sibi vult quod Euangelistæ scribunt; pecunia siue es in zona? aut quomodo pecuniæ in zonis cōportantur. Nisi forte vt nos Hispani consueimus marsupia illa zonis appendere, quæ pastores appellāt escaria: quod in illis deferre solēt annulos ferreos, silices & ignis escas, hoc est, fungos aridos, & somitem vnde scintilla excussa rapit flammā. Nos verò non tale cingulū, sed scorteum sacculum intellegimus;

ligimus : qui pecunijs impositis ciñgitur , &
 pro cinctu potest esse vñui , atque viatico im-
 portando . Tales fæculi ex corio me puer e-
 rant : quo tēpore non tā frequentes aurei atq;
 argentei nūmi versabātur , sed ærei magna ex
 parte , quo viatores cincti faciebant iter , in eo
 viaticū deferentes , hoc est pecunijs ad sump-
 tus viatorios . Itaq; *zona* nō tam pro cingulo
 accipienda est quām pro marsupio & loculis
 nūmorum refertis accipitur . Apuleius li. 7. de
 asino . Plotina , inquit , præciosissimis moniliū &
 auro monetali zonis refertis incincta . Suetonius
 quoq; scribit , Vitellium zonā se aureorum plenā
 circumdedisse . Spartianus etiā Pesceniū nigrū
 Imperatorē iussisse ne milites in zonis nummos
 aureos vel argenteos portaret ad bellum . Lāprid.
 quoq; Alexandrū Cæsarē dicere solitū ait :
miles nō timer nisi vestitus , calceatus , & satur , &
aliquid in zonula habens . & ferè hēc est consue-
 tudo Hispanorū , vt cingulo bursam escariam
 applicent , in qua portent nummos . Itaque
 Saluator noster discipulis interminatur ne
 portent zonam . In hoc significatu accepit
 Vulpianus in tit. de bonis damnatorum . I. di-
 uis . Neque si zonam , inquit , circa se habuerit ,
 protinus aliquis sibi vindicare debebit . Accurs.
 Zonam putauit esse cingulum magni precij .

F I N I S.

INDEX

INDEX CAPITVM
QVINQVAGENÆ
ANT. NEBRISSENSIS.

- A** Rcheutina, & Thina ligna quæ sunt. 2. Paralip. 2. Cap. 1.
Artemon, quid. Aëtor. 27. Ieuato Artemone secundum auræ flatum tendebat ad litus. Cap. 2.
Azotus, pro Asdod, ut in Hebræo est, legitur sæpe. Cap. 3.
Aurichalcum. Apocal. 1. Cap. 4.
Bethsida pro Bethesda. Ioan. 5. Cap. 5.
Berhdagon. 1. Reg. 5. 1. Machab. qui & Dercetus Astarte. 3. Reg. cap. 11. Cap. 6.
A bimaru, & infra. Matih. 2. Cap. 7.
Camelopardalis. Deuter. 14. Cap. 8.
Castores. Aët. 28. Nauis insigne Dioscori. Insignia nauium, Strabo. Horatius. lucida sydera. & de S. Telmo Vincentius Iustinianus. Cap. 9.
Charadrius. Leuit. 11. & Deut. 14.. Cap. 10.
Cynos pro Schino in Daniele cap. 14. Cap. 11.
Cœmiterium non cimiterion. Vide & Petrum V. clitorium. Cap. 12.
Collirida. 2. Reg. 6. & Leuit. 6. Cap. 13.
Daphne quid. Numer. cap. 34. Cap. 14.
Debora, non Delbora. Genes. 35. & altera libro Indic. Cap. 15.
Dexteræ

I N D E X.

- Dextera, numerandi ratio. Proverb. 3. Computatione per digitos. loci multi emendantur. Triginta nuptias, sexaginta viduas, virgines centenarias significat. Cap. 16.
- Drama, atis. Frequentare nobis dulcia cantica dramatis, & Epithalamium quid. Cap. 17.
- Electrum. Ezech. 1. cap. Cap. 18.
- Euroaquito. Act. 27. Cap. 19.
- Gaius pronunciandum, non Caius. Cap. 20.
- Git sive Melanthium quid & Cynimum. Cap. 21.
- Herba fullonum. Malachia 3. Cap. 22.
- I E S V S nomen an Iesuah, Latinis Iosue. Cap. 23.
- Ioannes Simon Bar-Iona, In Ioan. est Simon Ioannes. Cap. 24.
- Lustrum an quoque ⁱⁿ annorum spatium. Cap. 25.
- Moyses an Moses scribendum disyllabum, an trisyllabum. Cap. 26.
- Mænianum quid sit. Esra 6. Cap. 27.
- Meditor, pro exerceor, Genes. 24. Proverbior. 8. Cap. 28.
- Melira insula. Act. 27. Cap. 29.
- Nicol, pro Merob legitur. 2. Reg. 21. Cap. 30.
- Mygale quid. Leuit. 11. Cap. 31.
- NON particula adiecta sepe, vel detracta. Cap. 32.
- Onocrotalus. Leuit. 11. Cap. 33.
- Pasch, Phase, Pascha. Exod. Cap. 34.
- Python, vulgo male Phiton. Exod. 20. Pytho, Pythonissa. Cap. 35.
- Porphyrio

I N D E X.

<i>Porphyrion. Leuit. 9.</i>	<i>Cap. 38.</i>
<i>Scruta. 3. Reg. 10. Horat. Sidonius, Aug. Pol. tia. nus. 30.</i>	<i>Cap. 37.</i>
<i>Secunda varietate. al. circumdata. Psalmor. 44.</i>	
<i>Polymita vestis.</i>	<i>Cap. 38.</i>
<i>Sedere ad dextrā aut sinistrā. 3. Reg. 2.</i>	<i>Cap. 39.</i>
<i>Symbolum, quid.</i>	<i>Cap. 40.</i>
<i>Similia & similago. Leuit. 2. & alibi.</i>	<i>Cap. 41.</i>
<i>Sin pro sed si contra Vallam, 2. Elegant.</i>	<i>Cap. 42.</i>
<i>Striatus. 4. Reg. 6.</i>	<i>Cap. 43.</i>
<i>Stibio oculi ornabantur, 4. Reg. 9. Ezech. Hierem. Hirp. Alcohol. Plinius, adde Xenophontis loca, Cap. 44.</i>	
<i>Talitha & Tabitha. Marc. 5.</i>	<i>Cap. 45.</i>
<i>Tibicines in funere. Matth. 9.</i>	<i>Cap. 46.</i>
<i>Traducere. Matth. 1. noluit eam traducere, napa- deriymati rofai, in exemplum dare, aut ex- emplum facere.</i>	<i>Cap. 47.</i>
<i>V literæ triplex usus.</i>	<i>Cap. 48.</i>
<i>Zelotes, Simon unus è duodecim ad discriminem Petri.</i>	<i>Cap. 49.</i>
<i>Zona, Matth. 10. Nolite possidere aurum neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Cap. 50.</i>	

F I N I S.

GASPA-

19800

GASPARIS VARRERII LV.

SITANI COMMENTA-
RIVS DE OPHYRA REGIONE
in sacris litteris lib. III. Regum. & II.
Paralipomenon.

D. IOANNI III. POR-
TUGALLIAE ET ALGAR-
biorum Regi inclyto, Africo, Aethiopico,
Arabico, Persico, atque Indico, Gaspar
Varerius S. P. D.

GVM animaduerterem, Rex in-
clyte; varias & diuersas Docto-
rum virorum opiniones & senten-
tias: de Ophyra regione, quæ olim Salomonis
Iudeorum regi, innumera penè auri pondo
suppeditare solita esset, cepit me auiditas quæ-
dam inexhausta inuestigandi, quonam terra-
rum situ hæc regio esset posita. Nam alij So-
falam insulam credidere. Multi Hispanio-
lam, ut vocant, aliam nuper repertam in-
sulam, opinati sunt. Plurimi apud Indos esse
statuentes, nullum tamen certum atque defi-
nitum

O

nitum

nitum in tam vasta & ampla regione locum
expresserant. Quo maiore studio huiusc dis-
quisitionis, ut dixi, incendebar. Itaque cœpi
rem perpendere, auctores euoluere, quam ra-
tionem habuerint singulæ vniuersitatisque
sententiæ obseruare, multa exquirere, plura
ratiocinari, eodem denique inuestigando per-
uenire, ut, Ophyram regionem: in illis oris,
quæ in India ultra Gangem sub tuo imperio
& ditione sunt, omnino esse deprehenderim.
Quam vero rectè aliorum sit iudicium, certe
perdiligenter, quantum mea tulit & erudi-
tionis & ingenij tenuitas. De qua regione
hunc commentarium elucubratus sum. Quem
ut tibi dicar: multæ me causæ, multæ impu-
lerunt rationes. Ut enim præteream, oram il-
lam Gangeticam, tuo nutu & ditione guber-
nari, ad eamque singulis quibusque annis
classes tuas nauigare solitas, uti Salomonis
auspicijs factitatum olim fuisse proditum est,
multa tibi cum sapientissimo illo rege commu-
nia esse comperiebam. Nam illi, ob mitem
animi naturam: ad pacem quam ad bellum
propensi.

propensiorem, Deus Opt. Max. ut templum
sibi ædificandum curaret iniunxit , non au-
tem patri , eo quod multa cæde & humano
sanguine sese cruentasset . Tu vero rex in-
clyte, non modo in summa pace & placidissi-
ma tranquillitate, hactenus regna cunctam-
que tuam ditionem stabiliuisti , verum reli-
gionem etiam Christianam, tua pietate , pru-
dentia, consilio atque industria, quæ summa
in te sunt , auxisti . Legem Euangelicam in
remotissimis Orientis oris propagasti , au-
gusta illic templa dedicari iussisti. Ordines
monachorum à pristinis institutis degeneran-
tes, instaurandos & renouandos curasti. No-
bilissimum gymnasium, omni disciplinarum
genere extructum Conimbric.e fundasti, ut
quod Salomon ipse solo penè nomine habuisse
visus sit, tu reipsa cumulatè præstitisse vi-
deare, nempè dulcissimam & saluberrimam
& semper optatissimam cunctis nationibus
pacem. Quis enim mortalium, unquam bel-
lum non exhorruit ac summè detestatus est?
Etenim ut torrens è montibus lapsus, hyber-

O 2 nisque

bernisque auctus imbris : sata læta suo
euertit impetu , atque aquarum violentia
agros populatur, ita bellum vel iustè suscep-
tum: nefarium & horrificum per se est, om-
nia diripit , cuncta conuelliit : ut potè quod
ipsis etiam victoribus non minus quam vi-
ctis exitiales soleat plerunque exitus afferre,
ita ut belluarum immanitati magis quam
humanis ingenij, conuenire videatur , &
ut rectè dixit quidam , sic ab unoquoque
suscipi oportere, ut à ratione stabiliendæ pa-
cis non discedat. Quæ si absque bello confici
& honestè conseruari potest, quis adeo ferus
inhumanusque sit , ut cum hoste configere
& ferro humanum sanguinem fundere , quā
pacem malit? nisi qui omnino inimicus gene-
ris humani, à natura informatus esse videa-
tur? Quod si qui sunt , qui bellica consilia
quietis cogitationibus anteponunt, inani qua-
dam specie gloriae decepti, ij omne rectum at-
que honestum peruerunt & labefactant,
atque à Christiana pietate longè abhorrent.
Nec conquitis rationibus ad hæc confir-
mada

manda opus est, cum satis in promptu sint.
In quo genere colend.e pacis , rex humanissi-
me tantum excellis, ut, si exemplo tuo alijs
Christiani principes & reges , (pace quod
omnium dixerim) ab armis ciuilibus absti-
nuissent, nihil dubium est, quin, iam Christo
summo Deo restituta fuissent tot regna , ac
tot prouinciae , quot illi Barbar.e nationes
iamdudum ademerint : inuitat.e magis fortas-
se bellis Christianorum intestinis , quam
rei militaris scientia , aut ingenti quadam
animi magnitudine . Quæ dum vident nos
domesticis disfidij, veluti quibusdam perti-
nacibus verborum concertationibus impli-
catos, maiora quotidie audent , ac eò iam au-
daciæ prorumpunt , ut , quod reliquum ha-
bemus, ingenti fiducia eripere aggrediantur.
Quos tu, Rex inuictæ , tota animi contentio-
ne, omniq[ue] armorum vi exturbare, ab A=
fricæ , Æthiopiæ , Arabiæ , Persiæ atque
Indiæ possessione non desistis. Fortunet Chri-
stus tam pios labores , aliosque Christianos
reges ad hoc iustissimum & honestissimum

O 3 bellum

bellum erigat & inflammet. Quò Christia-
num nomen , non modo ereptas prouincias
& amissa recuperet imperia , verùm dilatet
etiam augeat & amplificet, tuo & maiorum
tuorum exemplo. Hoc vero opusculum quod-
cunque est, quod tibi plurimis de causis dedi-
care constitui, precor obtestorque te , eo fa-
uore & benignitate prosequare , quibus ia-
centes soles erigere & humanitate regia fo-
uere, ne in lucem prodire aliquando pertimes-
cat. Rex inuictissime Christus Opt. Max.
Maiestatem tuam saluam & incoluim ser-
uet & perpetuam illi donet felicitatem. Vale
Eboræ. v. Kalen. Decembris. M. D. L.

27 Novembris

D. S E.

D. SEBASTIANO,
S V M M Æ S P E I P O R T V-
galliæ & Algarbiorum Regi inclito, Afri-
co, Æthyopico, Arabico, Persico atque
Indico, GASPAR VARRERIVS
S. P. D.

Icaueram augustinissimo Regi Ioanni
III. auctuo, Rex inlyte, Commen-
tarium, quem decem ab hinc annos, de
Ophyra regione composueram. Sed
antequam edidisse nature concesserat tantus
Rex ac tanti nominis, à Deo Opt. Max. (vt cre-
dere pareat) ad illud concilium & cœtum beato-
rum è terris euocatus, ob plurima & præclara vir-
tutum ornamenta, quibus illum, dum viueret, de-
corarat. Quando igitur natus diuini numinis te
in demortui Regis auctui locum suffecit, tam ma-
gno cunctorum præsertim tuorum omnium ap-
plausu, vt cum adoleuerit ætas, sceptra tenens
hæreditaria, ad Regnorum administrationem fe-
liciter incumbas, prædictum Commentarium tibi
dicandum statui, eo maximè consilio, quod illas
Indiæ partes, quibus regio ipsa Ophyta contine-
tur, in partem quoque Regni tibi contigisse vide-
antur. Quam regionem propterea exquisita qua-
dam curiositate indagare arbitratus sum, quod
viderem multos varie de hac re sensisse. Quan-
tum verò in huiusmodi molesto & operoso nego-

io, quo me implicaui, consecutus sum, alij vide-
rint, certe quod potui prestiti, quantum per te-
nuem & literarum, & ingenij facultatem licuit.
In qua regione, ut omnes tui & alieni, qui pre-
claram & excellentem & verè regiam istam
admirantur indolem speramus, reddes Ophyrijs
pro auro, (quod rerum aliarum permutationi-
bus, Salomon redimere consueuerat) inæstima-
biles legis Euangelicæ merces. Sustines enim cum
honorum & bonorum hæreditate, non paruam
expectationem industrie & auctæ virtutis imi-
tandæ, & pro egregia innata indole fortasse etiam
superandæ. Nam cuncti maiores tui reges, tam
ex paterno quam materno sanguine, maximam
& singularem erga Deum semper præstitere pie-
tatem, & omnem hanc Hispanie Prouinciam,
ab impotentissimo Barbarorum dominatu armo-
rum vi, & summa militari virtute eripuerunt,
adeò ut quem quisque eorum locum, semel pedi-
bus proculcauerat & ferro aperuerat, eundem
manu strenua pugnando retinuerit. Nec intra
Hispanie fines virtus tanta se ipsam continuit.
In Africam traiecerunt, ut fugientes Barbaro-
rum reliquias persequerentur, & funditus dele-
rent. Ibi ingentes illorum copias parua manu se-
pius profligarunt. Multa ibi oppida maritima,
obsidione & oppugnatione ceperunt. Postea in
Æthiopiam, in Arabiam, in Persiam, in In-
diā deinceps arma conuerterunt. Quæ vero in

ij's Prouincij's strenue gesserunt, hæc tu', Rex in-
clyte, & à tuis scire poteris, & apud Asiaticam
historiam, ab auunculo meo doctissime & ele-
gantissimè scriptam, literis mandata facile cog-
nosces. Alij ad longinquas Occidui orbis plagas,
nunquam antea cognitas se contulerunt, multas
illic Barbarorum prouincias occuparunt, atque
deleto impio idolorum cultu, Christi Euangelium
latè propagarunt; ut nullus fere in toto terrarum
orbe tam longè positus, nec tam abditus & ab ho-
minum consortio semotus sit locus, quem non ma-
iorum tuorum arma vel occupauerint vel terrue-
rint. Nec ad eorum tot ac tantas virtutes imi-
tandas, vel etiam superandas, ea tibi desunt, que
non parum optimo Principi formando conduce-
re, semper viri sapientes arbitrati sunt. Nam ve
præteream, magnam spem multis & non obscuris
significationibus concitatam, & multarum, non
adumbratam sed expressam virtutum effigiem,
habes; apud Catharinam auiam tuam, illustrissi-
mam Reginam & feminam lectissimam educaris,
cuius domus quoddam magis virtutum domici-
lium quam aula; optimarum disciplinarum scho-
la potius quam regia, iure nuncupari potest. Ha-
bes quoque intra ipsius aulae tecta, Clarissimum
Principem Henricum, Cardinalem amplissimum,
ac Portugallie Infantem auunculum tuum, à Deo
Optimo Maximo tibi velut dono datum. Quem
sapientissima Regina in tuorum regnorum curam

& administrationem sibi socium asciuit ; & qui
te priscorum morum atque vitæ sanctissimæ ex-
emplo , multarumque & optimarum rerum do-
ctrina imbuere & informare valet . Cuius dicto si
te semper audientem præstiteris , sineulla dubita-
tione tibi polliceri & confirmare possum , Rex in-
clyte , non fore cur omnes tui in te quicquam desi-
derent , sed futurum potius , ut alij reges & te ad-
mirarentur , & tuam æmulari virtutem maximè la-
borent . H abes præterea illustrissimas Principes
duas , Mariam , & Isabellam , sanguine tibi con-
junctissimas , quarum utraque rarum quoddam
est omnis & virtutis & probitatis documentum ,
quæ maximum afferre momentum , ingentesque
conciliare utilitates ad tuam educationem etiam
possunt . H abes insuper viros Principes , qui te
cognitione attingunt , cæteramque nobilitatem ,
atque omnes aliorum ordinum Lusitanos , quo-
rum egregia fides erga suos Reges perspecta ma-
xime semper fuit . Qui vitam suam , cum res
ita tulerit , pro tua & tuorum regnorum incolu-
mitate profundere nunquam dubitabunt . H abes
quoque literarum Magistrum , quem serenissima
Regina & excellentissimus Princeps Henricus ,
ex novo & amplissimo sanctæ Societatis ordine ,
ad hoc munus delectum tibi dederunt , virum sa-
nè & nobilitate generis , & literarum scientia , &
morum claritate conspicuum , à quo nihil nisi
quod bonum decorumque sit & Regia Maiestate
dignif-

dignissimum disces. Quare, bone Deus, ad sum-
mam virtutem, vel excitandam vel constituendam facultates, quanta ad res optimè gerendas
præsidia tibi adsunt rex inclyte? Quare macte
virtute, omni contentione enitere, ut omnes tui
talem te habeant qualem habere desiderant. Et
paruum hoc nostrum munusculum tuo nomini
dedicatum, pro tua humanitate singulari, benig-
nè, precor, suscipias. Christus Deus omnipotens
Majestatem tuam saluam & in columem seruet,
& felicitatem nunquam interituram tibi largia-
tur. Vale, Eboræ sexto Kalend. May. Anno
M. D. LX.

26 Apri

ARGV-

ARGUMENTA COMMEN-
TARII DE OPHYRA RE-
GIONE GASPARIS VARRERII.

T Res de OPHYRA regione opiniones.

I. Rabani Mauri & Nicolai Lyrani, apud
INDOS esse.

II. Francisci Vatabli, HISPANIOLAM esse O-
ceani Occidentalis insulam.

III. Raphaelis Volaterrani, esse SOFALAM Æ-
thiopici Oceani insulam.

Primam sibi tuendam auctor suscepit, & refelli-
tur secunda Hispaniolam à Christ. Columbo
repertam esse: & an ea sit quam Carthaginenses
repperisse ait Aristoteles.

Ptolemai error Lusitanorum nauigationibus e-
reptus.

Pœnorum duorum.

Nauigatio Eudoxi cuiusdā & Eudoxi Cyziceni.

Hispanicarum nauium.

Hannonis Carthaginensis.

Reijcitur tertia opinio de Sofala insula.

I. Opinio de Indis comprobata.

Malaca oppidum Indiae.

Iosephi Iudæi laus, qui G. Plinius æqualis fuit.

De Cherroneso aurea ubi nunc Malaca ditionis
Lusitanorum.

Ormouza celebre Persiae emporium.

Ganges fluuius hodie BENGATTI.

Aurum ubi reperiatur.

Taprobane ubi sita, & situs Ophyræ.

Rabani Mauri & Lyrani de Ophyræ solo, & ani-
manti-

ARGUMENTA.

- mantibus sententia;
Tigrium copia atque audacia.
Ioannes Barrius Indiarum Historicus Lusitanus.
Lestores aureę Cherronesi finitimi Ptolemaī.
De Chrysa & Argyra, Mela & Plinius.
Lusitanorum audax in Indiam nauigatio.
Nauigandi origo rudis, cum rates primum ad-
hibitæ.
Nautica pyxis priscis ignota, nuper reperta.
Magnetis lapidis mira vis.
Argonautarum & Ulyssis in nauigando errores.
Lusitanorum nauigandi industria laudata.
Christophori Columbi laus.
Causæ cur olim nauigatum sit rarius, & diutur-
niore temporis spatio.
Classis Salomonis cur triennio tantum nauigarit.
Tertia opinto Valaterrani de SOFALA insula
reijcitur.
Tharsis 3. Regum 9. an sit Africa.
Diuo Hieronymo ubi sit Tharsis.
Africa Hebræis PHVT hodie FEZ.
Hebræos prouincijs nomina à primis cultoribus
dedisse ex Iosepho ostensum.
ALCAYRVM male à quibusdam MEMPHIM
nominari.
Tharsin non recte Africam appellare Rabinos.
Iudæorum inficiæ quam nihil hodie tribuen-
dum sit.
B. Hieronymi laus, & cur Carthaginem esse dixe-
rit Tharsin.
OPHYRA Carthago esse non potest.
OPHYRAM non esse Sofalam insulam videt
Georg. Agricola.

India

ARGUMENTA.

India cur in sacris litteris OPHYRA dicta
Philonis & Iosephi eruditorum Iudæorum laus,
Iudæorum hodie mira ignauia, infititia, ac perti-
nacia.

Petrus Gallatinus de Hebraicis bene meritus.
OPHYRA vnde dicta Iosepho, & INDIAM
esse.

Phison fluuius Hebræis, qui Ganges est Indiæ.
De OPHYRA & Heuilath, sententia B. Hiero-
nymi & Oleastri, & Rabani Mauri, error vero
Augustini Steuchi Eugubini.

Rabini Hebræorum caute legendi.

Diui Hieronymi summa lingua Sanctæ peritia.

Thomæ Caietani opinio reiecta.

C O M .

COMMENTARIUS DE OPHYRA REGIONE, LIB.

III. REG. CAP. IX. ET X. ET XI.

Paralip. ix. commemorata; Vnde Salomoni
Iudaorum Regi inclyto, ingens auri, argenti,
gemmarum, eboris, aliarumque rerum copia
apportabatur. GASPAR E VARRERIO
Lusitano auctore

N monumentis rerum gestarum
Salomonis, ingentes commemo-
rantur diuinarum copiae, quibus
adeò Rex ille inclytus abundasse
fertur: ut, præ nimia auri affluentia, cunctis
regiæ supellec̄tilis vas̄is, ceterisq; v̄sus & splen-
doris domestici ornamenti, ex auro factis v-
teretur: & argentum apud Hierosolymorum
id temporis copiosissimā urbem, nihili pro-
pemodum p̄ederetur. Tantā auri vim (classe
ad oram maris Rubri in hunc vsum ædifica-
ta) adiectam ex Ophyra regione narrat eadē
Iudæorum Regum historia. Verūm in qua-
nam orbis terrarum parte hæc regio sit posi-
ta, cinctane mari, an illi continens, silentio
præterit. Nec quo nomine his temporibus
nuncupetur, apud aliquem idoneum aucto-
rem memini me legisse. Si qui verò sunt,
qui in eo aliquam operam posuere, pa-
rum aut nihil consecuti mihi esse videntur.

Ac

Ac priusquam ad huius regionis cognitionē accedamus , de qua nostra futura disputatio est , visum fuit primum quorundam referre sententias , quam quisque de eadem re tulit . Deinde ea , quæ ab illis sunt in hoc genere disputata ; & , quæ nullam veritatis formā p̄se ferre videtur , refellere . Postremò ijs adhærere , quęcunque vera synceraque eos protulisse fuerint animaduersa . Ex quo ordine serieque tractationis , & rerum ac rationum collatione , dilucidior emergat nostra , quam super hac ipsa re , sumus in medium prolatu- ri , sententia .

I. Opinio. Rabanus Maurus , summo vir iudicio & in factis libris interpretandis satis exercitatus , regionem hanc apud *Indos* esse , nomenque inuenisse ab *Ophyro* Iectani filio , memoriam mandauit . Eamque terram auream , propterea quod ei aureum sit solum , nuncupatam . Quam nulla gens mortalium , sed leonum , a liarumque ferarum id genus multitudo ingens incoleret . Qua propter nulos ad eam ausos succedere ; præter nautas , positis in statione nauibus , quò facilius pateret perfugium , ab imminente ferarum maleficio , & tractu illo circumcirca antè per exploratores diligentissimè perlustrato . Quam verò humum ab ipsis feris egestam offendissent , ad naues exportasse , ex eaque tandem aurum eruisse ,

DE OPHYRA REGIONE. 201
eruisse. In hanc ferè sententiam discedit Nic.
Lyranus, peritissimus & ipse sacrarum litera-
rum interpres.

Franciscus Vatablus Parisiensis, putat O. II. Opinio
phyram regionem esse insulam *Hispaniolam*,
in Oceano occidentali positam, nostrisque
temporibus repertam. Atque ad id confir-
mandum nonnullas colligit rationes. Pri-
mùm quod plurima auri idque optimi me-
talla gignat hæc insula. Deinde quod lon-
gissimis & maris & terrarum interuallis dis-
iungatur à portu sinus Atlantici Asion ga-
bero, è quo classis Salomonis nauigabat in
Ophyram regionem, ut tanta locorum dis-
iunctio, cum tam diuturna trium annorum
nauigatione, à sacris literis cōmemorata, con-
uenire videatur.

Raphael Volaterranus nonnullos arbitra. III. Opinio.
tos fuisse memorat, insulam *Sofalam* in Ocea-
no Æthiopico sitam, (quæ nunc in ditione
Portugallia Regum est) esse Ophyram. Id-
que Ludouicus quidam Venetus, in quadam
lusa ab Vlissipone in Indiam nauigatione,
scripto ab eo prodita; sibi affirmasse certos
homines apud eandem insulam in præsidio
locatos dicit, sed quibus in ea re parum fidei
præstitisser.

Hæc ferè sunt, quæ, circa huius regionis
inuestigationem varia & diuersa ij, quos

P

modo

modo nominaui, literis mandarunt. Sunt igitur, ut ea colligamus, tres orbis partes à se inuicem disiunctissimæ, *India*, quæ Asiæ celeberrima prouincia est: *AEthiopia*, quæ in Africæ partibus continetur. Et *Hispaniola*, quæ (vt diximus) in occidentali posita est Oceano insula: quæ sibi vindicare videntur hunc velut aureum principatum, sicut olim aliquot Græciæ ciuitates, suum unaquæque ciuem Homerum vindicabat.

I. Opinio. Prima opinio, in qua duorum nec contemnendorum virorum cernitur summa cōfessio, partim ad rem & veritatem ipsam proximè accedere; partim dubia & incerta sanè quidem continere mihi visa est. Dabimus tamen operam, quo pacto perspiciatur aliquam veritatis rationem, seu certè verisimilitudinem præ se ferre.

II. Opinio de Hispaniola. Quod vero insula *Hispaniola* non sit Ophyra regio, adeò in promptu est, vt nullis nec argumentis, nec rationibus egeat. Verum quia communī iudicio popularique intelligentiæ, quæ disciplinarum rationes minùs attingit, accommodandæ sunt plerumque rerum argumentationes, id existimauimus faciendum, etiamsi doctioribus minùs gratum futurum esse videatur.

Primum omnium, illud maximè in confessio est, illam terrarum immensitatem & se in max.

in maximam latitudinem effudentem, quæ iam satis peruulgato vocabulo *Terre nouæ* nuncupantur, quam, nostra memoria Hispani duce Christophoro Colubo Ligure, longis periculosisque nauigationibus in Oceano Atlantico exhaustis repeterunt, non modo ætate Salomonis Regis à nullis Asiæ, Africæ, atque Europæ gentibus : sed nec infinitis propè posterioribus seculis fuisse cognitam.

Nec illi mea quidem sententia audiendi sunt, qui hanc insulam eam ipsam esse arbitrantur, quam Aristoteles prodidit Carthaginenses olim inuenisse ultra Gades, multorum dierum nauigatione, legemque huiusmodi constituisse, ut capitale esset, si quis eam incoleret, quia sic consultum fortasse videretur publicis illius Reipublicæ rationibus. Quis enim id pro certò affirmet in tanta insularum multitudine, quibus mare ipsum Atlanticum ad omnes cœli plagas veluti quibusdam maculis distinguitur? Sed esto, vera sint quæ de hac insula opinantur, nonne Salomon Carthaginis originem antecessit 150. annis, ut auctores sunt Iosephus, & Eusebius Cæsariensis Episcopus? Accedit huc nec esse probabile nec verisimile, insulam ab Aristotele memoratam, in ipso statim Caithaginis ortu fuisse repertam, sed potius post-

Aristotel.

P 2   quam

COMMENTARIUS
quam vrbs illa Romani imperij æmula cre-
uit , bonamque Africæ partem imperio ac
ditione tenuit . Quibus viribus aucta , po-
tuit fortasse ad maris etiam imperium ani-
mum adijcere. Nam duorum Pœnorū lon-
ginquas nauigationes , ex Strabonis , Pôpo-
nij Melæ , Plinij , & aliorum auctorū monu-
mentis , constat fuisse multis annorum cur-
riculis post conditam Carthaginem , nem-
pe in ipso vrbis incremento , & , vt ipse Pli-
nius ait , florentissimis rebus Punicis . Præ-
terea nauigatio ipsa à mari Indico in Atlan-
ticum , per Australem orbis plagam , non
modo Salomonis ætate , nondum nota , sed
nec satis explorata fuerat , vsque ad tem-
pora Emmanuelis Portugalliae regis incly-
ti . Cuius classes velis audacibus magnum
illum Oceanum longè latèque diffusum
percurrentes , vtramque Indiam citra & vi-
tra Gangem penetrauerunt : erroremque
Claudij Ptolemæi Alexandrini illustris Ma-
thematici , aliorumque existimantium In-
dicum mare , minimè ad Oceanum Atlan-
ticum pertinere , toti orbi summa cum
laude eripuerunt . Nec illud me mouet ,
quod Scriptores aliquot (in quorum est nu-
mero , cuius modo mentionem feci , Plinius)
memoriæ prodiderunt , extitisse aliquos
multis antè seculis , qui ab ortu in occa-
sum

sum, per magnum ac propè immensum il-
 lum maris circuitum nauigassent, ut de quo-
 dam Eudoxo accepimus, qui (fortè capite
 damnatus) cum iram Ptolemæi Lathyri
 Ægypti regis, quam incurserat, declina-
 re properasset, è sinu Arabico soluens for-
 tunæ libidini & pelagi arbitrio se commit-
 tens, usque Gades tandem peruenisse nar-
 ratur. Sed nec me mouent signa nauium
 Hispaniensium, in mari Rubro ex naufragio
 reperta, tempore Tiberij Romanorum Prin-
 cipis. Nec nauigatio Hannonis Cartha-
 ginensis à Gadibus ad finem Arabiæ, quam
 literis prodidisse etiam fertur. Nam huius-
 modi nauigationes etiam si fieri potuerunt,
 præterquam quod casu aut felicitate qua-
 dam potius accidisse, mea quidem sententia
 videntur, quam consilio aliquo, aut scien-
 tia nauigandi, tantam incogniti & procello-
 si maris vastitatem, tamen non tam proba-
 tæ vel illis vel posterioribus seculis extite-
 tere: nec tantam fidem facere potuerunt,
 quanta opus erat, ad tam inuisitatam & pe-
 riculis plenam nauigationem aggredien-
 dam. Suspectæ namque ut arbitror, vulgo
 maximè fuerunt. Qua propter Strabo nobis
 Geographus, historiam, quam Heraclit
 dem Ponticum narrasse dicit, de certis nau-
 gationibus cuiusdam Eudoxi Cyziceni,

206 COMMENTARIVS
tempore Euergetis secundi Regis Ægypti,
tanquam ineptam fabulam reiicit, & explo-
dit . In qua scripsisse afferit eundem Eudo-
xum, à mari Rubro supra Æthiopiam dela-
tum, lignum quoddam nauigij , in quo effi-
gies equi insculpta erat , ex naufragio se re-
perisse. Quod cùm in Ægyptium detulisset,
tandem à quibusdam naucleris (nostrí maris
forsitan nauigationibus assuetis) Gaditano-
rum esse nauium comperisse. Quo argumen-
to satis sibi persuasum esse asserebat Eudo-
xus, totius terræ globum vndique Oceano
circunfundì. Quæ , (tametsi vera extitisse
crediderim) neutiquam refelleret nobilis
Geographus, si in ea, qua fuit ætate, nauiga-
retur tota illa pars Australis Oceani, quem-
admodum à nostris hominibus nauigatur
hodie , idque tanta facilitate , quanta mare
nostrum à cunctis ferè nationibus Africæ &
Europæ nauigatur. Quando igitur illis tem-
poribus, non modo non ita absoluta , vt o-
portebat, & plena quadam cognitione hæc
nauigatio pernoscebatur: nec vllis Geogra-
phicis Tabulis illustrata circunferebatur,
quò littora & promontoria , portus , vrbes,
fluminumque ostia, atque horum omnium
situs, ex certa cœli & siderum obseruatione
internosci quocunque tempore adirique po-
sset, sed etiam à Claudio Ptolemæo disci-
plina-

plinarum Mathematicarum peritissimo omnino sublata fuerat, qui fieri poterat, ut ætate Salomonis notum esset, quod nulla tot seculorum posteritas, præterquam memoria nostra, vnu & experientia consecuta est?

Sed esto, *Hispaniola* insula Ophyra sit regio. Quorsum attinebat per tot vastissima vagari maria, & vniuersum penè orbem laboriosissima nauigatione, infinitis penè & casibus & erroribus obnoxia, peragrare; si per fretum Herculeum è nostro mari in Atlanticum exeuntibus, compendiaria nauigatione & breuiore temporis interuallo, illuc licebat peruenire? Iam illud prætereundum censeo, quòd hæc insula, præter aurum, nihil earum rerum gignat, quæ ex Ophyra Salomoni apportabantur, videlicet gemmas pretiosissimas, ebur, pauones, simias, & ligna optima, ex quibus citharæ, aliaque Musico-rum organa fabricabantur. Suspicor Vatablum istuc ipsum hausisse ex libris Petri Martyris Anglariensis. Is enim narrat Christophorum Columbū, cum primùm hanc insulam reperisset, atquè Indiæ partem aut certè illi finitimam, ob plurimam auri vbertatem illic animaduersam, esse existimasset, persuasum habuisse Ophyram esse.

Quòd verò nec *Sofala* insula, sit Ophyra regio, quam, supra diximus Volaterranum

P 4

III. Opinio de Ophyra insula.

ab ali-

ab aliquibus *Ophyram* fuisse existimatam, commemorasse, & quam Ludouicus Venetus, cum illuc appelleret, idem sibi Lusitanos quosdam affirmasse significat; ex toto nostræ disputationis contextu, facile apparabit, quām recte iudicauerit Venetus, illos id falsò opinari.

I. Opinio confirmata. His igitur iactis velut fundamentis, reliquum est, ut in medio ponamus rationes, quibus nostra de hac ipsa re tota nititur sententia. Flavius Iosephus omni genere doctrinæ instructissimus, in historia sacrorum librorum, quam more pñè Paraphrastico interpretatus est, hanc regionem scribit apud Indos esse, atque vulgò ætate sua *Terram Auream* nuncupatam fuisse. Cuius verba subiecta duximus ad pleniorum huius suscep-

lib. 8. Ante tractationis intelligentiam. Ait enim. *Habuit autem Salomonem intelligit* ad ædificationem. *ca. 2.* *ficandas naues beneficio regis Hiræ.* *Ipse namq; libr. 1. ad ei multos viros gubernatores & in marinis rebus versus Aedictos misit; quos iussit nauigare cum dispensationem.* *toribus suis ad locum, qui olim Ophyra, nunc Terra Aurea nuncupatur* (est enim in India) *vi aurum deferrent, & colligentes quadringenta talents, ad regem denuò sunt reuersi.* Ex quibus satis appareat non solum antiquam & peruvulgam, sed clarorum etiam virorum hāc fuisse sententiam. Fuit namque Iosephus Graecarum

carum literarum longè peritisimus , & in euoluendis Græcis auctoribus exercitatissimus, vt eius libri testantur , quos contrà Apionem Grammaticum Alexandrinum scriplit, multiplici rerum doctrina & cognitio- ne refertos. Quo in genere tantum excelluit, vt ob ingenij elegantiam , statua ei Romæ publicè posita fuerit, & de quo satis præclarum Elogium exstat apud diuum Hierony- mum in libro *De claris scriptoribus*. Cuiusque septem libri de captiuitate Iudaica publice bibliothecæ sunt traditi, vt eodem libro idem vir sanctissimus testatur. Floruit principatu Vespasiāni Imperatoris , eique cum primis charus fuit. Quo tempore C. Plinius, totum cursum, quem Romani terra , marique singulis quibusque annis, in Indiam tenebant, summa cum diligentia scripsit. Quo loco etiam commemorat amplissimas pecunias, quas quotannis India ex ærario Populi Romani, in redimendis aromatibus alijsque id genus mercibus exhauriebat. Quemadmo- dum apud nos forsitan pessimo publico fieri videmus, & non sine iusta querela maximo- que dispendio publicarum Lusitaniæ ratio- num. Quo circà cum idem Iosephus, tam va- ria multarum rerum cognitione, & doctrina polleret, atque omnis antiquitatis præsertim Iudaicæ, acutissimus esset indagator, multa-
P s que,

que vetustate iam penè obruta è tenebris
eruisset, omnisque regio Indiae illis tempori-
bus, quibus ipse vixit, Romanorum nauiga-
tionibus explorata, ab aliarumque nationum
mercatoribus satis perlustrata foret, haud e-
quidem consentaneum videtur, Ophyræ re-
gionis notitiam, ita ex hominum memoria
excidisse, ut, incuria seu obliuione penitus
exolesceret. Quarè Iosephus ita ipsam aper-
tè rem locutus est, ut nihil significantius dici
posset, quam regionem hanc apud Indos
esse, & Terram Auream nuncupari, adeò ut
digo penè commonstrasse videatur. Nam
Claudius Ptolemæus eam ipsissimam, (ut
Plautino more loquar;) in India sitam scri-
bit, libro septimo vndecimè Tabulæ Asie,
his verbis. *Super Argenteam autem regionem,*
in qua multa dicuntur esse metalla non signata,
superiacet autem Aurea regio Besyngitis appro-
pinquans, quæ & ipsa metalla auri quam plurima
habet. Hæc Ptolemæus. Quoniam verò ul-
tra peninsula est: ad quam mercatores ex
Aurea regione exque insula Somatra, tan-
quam ad nobilissimum totius Orientis em-
porium, maximam (ut hodie fit) auri co-
piam conferrent, euenit, ut *Aurea Cherso-*
nesus appellaretur, cuius omnes meminere
Geographi, omniumque maximè Ptole-
mæus. Quæ sine controversia eadem ipsa
est, ybi

Aurea
Cherso-
nesus.

est, vbi oppidum nunc *Malaca* positum, sub imperio ac ditione Portugallie regum est, permanetque & durat ad hoc tempus, apud idem oppidum celebris cunctarum rerum mercatus, quò omnes negotiatores Orientalium partium, emendi & vendendi gratia confluunt. Cui oppido, propterea quòd in extremitate cuiusdam promontorij, quod Ptolemæus *Maleicolum* appellat. siuum est, nomen *Malaca* inditum existimo. Eamque terræ lingulam in altum excurrentem, mare, vi reciprocantis æstus, à continente, cui tamen ponte coniungitur, abstulit. Quo effectum est, vt *Malaca* in insula remanserit. Quemadmodum insula *Ormuzia*, (quæ ab incolis alio nomine *Gerum* appellatur) vbi totius Persiæ celebre emporium est, nomen traxisse videtur ab Armuzio promontorio in sinus Perfici fauces proiecto, & à regione Armuzia à Plinio in eadem Carmaniae parte, vbi hodie *Ormuzium* regnum est, commemorata. Hæc iccirco meminisse libuit, ut gratiam inirem à curiosis in exquirendis Antiquitatis vestigijs. Verùm, ut ad propositum reuertamur, si quis Ptolemæi Tabulas, cum nostris Geographicis Tabulis, à peritiissimis nauticæ artis hominibus confectis, diligenter contulerit, iam profectò reperiet inter sinum *Gangeticum* (nunc *Bengallicum* Ganges.) appell-

Ormuzia

212 **COMMENTARIVS**
appellatum) & auream Chersonesum, Au-
ream & Argenteam regionem esse positam.
Quo terrarum situ Pegusium regnum esse
nemini dubium est. Atquî huic nostræ opi-
nioni confirmandæ, satis fidem debet con-
stituere, quod citra & vltra Gangem nulla
pars Indię sit, quæ aurum gignat præter Pe-
gusium & Somatram insulam, quam multi
falsò opinati sunt esse Taprobanam. Ut enim
à nobis in quibusdam nostris Geographi-
cis obseruationibus satis disputatum est,
constat eam esse insulam Taprobnam, quæ
his temporibus eodem ipso penè nomine
Seilam appellatur, quo iam olim, aucto-
re Ptolemeo, fuerit nuncupata. Qua pro-
pter omnem illam oram, quę Pegusijs, Mala-
ca, & Somatra continet, apud diuinam hi-
storiā, Ophyram regionem esse appellatam
facilè contenderim, ob locorum vicinita-
tem, quam inter se habent, ut nullus terra-
rum interiectus reperiatur. Nam ora ea ma-
ritima à sinu Gangetico in Pegusium, hinc
autem in Malâcam excurrit. Ab hac verò
vrbē ad Somatram, exiguis maris traiectus
interpositus est. Cuius incole, illi præsertim
qui Benancabi & Birri nuncupantur, inge-
tem auri vim ad Malâcæ mercatus semper
importare consueuerunt. Præterea, illud ma-
ximo ad hanc rem argumento esse arbitror,
quod

Taproba-
na vbi.

Ophyra
regio, vbi.

quod ingens cæterarum rerum copia apud Pegusium sit, quæ præter aurum & argentum ex Ophyra regione Salomoni afferebantur. Nam gēmas cuiuscunque generis pretiosissimas Indorum nulli præterquā Pegusij vendunt. Simias & Pauones quam plurimos habent, Eboris ingentem numerum. Siluis lignorum pretiolorum, ex quibus apud nos citharæ aliaque id genus Musices instrumenta conficiuntur, longè plurimis abundant.

Sed priusquam ad reliqua totius disputatio-
nem veniamus, discutienda videntur ea,
quæ Rabanus Maurus & Nicolaus Lyranus
protulere, de Ophyra regione aureum solum
habente, deque leonibus alijsque maleficis
animantibus, quæ Salomonis ætate eosdem
terrę tractus adeò infestabant, ut sinè maxi-
mo periculo è nauibus egredi non licet.
Hęc quanquam similia fictis fabulis, & fini-
tima videntur ijs, quę Herodotus & Aristęas
Proconnesius (vt à Plinio traditur) scriptum
reliquere, de gryphibus aurum custodienti-
bus, & Arimaipis rapientibus; aut ijs, quæ
Pomponius Mela tradit', de fornicis mag-
nitudine maximos canes & quantibus, quę
prædictorum gryphium more, aurum etiam
egestum in multorū exitium custodian: ta-
men maximè exploratū est, vasta Pegusio-
rum & deserta loca, tum tigrium, tū elephā-
toium

torum esse longè refertissima. Atque tantam earundem ferarū esse copiam, apud *Auream Chersonesum*, (quæ regio Pegusij finitima 1360. pass. patet longitudine) ut nulla ibi oppida, nullæ habitentur vrbes, præter Malâcam & perpaucos barbarorum vicos, obtruculentarum tigrium (quas *Reimones* appellant) immanitatem & maleficia, adeò ut noctu nullum sit miseris accolis perfugium, præterquam succensi ignes, quos maximè formidat hoc animal, & arborū summitates. Si enim non altius quam ad altitudinem 20. pedum ascendunt, à tigribus perniciissimo saltu corripiuntur. Ac vulgò memoratur apud nostros, quandam tigrim, magnum aliquando facinus intra vrbem Malâcam edidisse, iam tum cum illic rerum potiremur. Ad tantam si quidē prorupit audaciam, sæuiente prædæ auiditate, ut nocte concubia in vrbem irrumpens, hortumque quendam inuadens: tres feroos ad trabem ob flagitia vinctos arriperet, eisque cū trabe simul dorso impositis, maceriam eti præaltam saltu tamen euasisse. Idque, & accepimus & à multis viris auctoritate grauissimis, & legimus in historia Asiatica doctissimi, atque clarissimi viri Ioannis Barrij auunculi nostri. Quod verò iam olim, tigres & elephantos habuerit sic. Indiar. *Aurea Chersonesus* & finitima tota illi regio,

auctor

*Ioan. Bar.
rius histo-
tic. Indiar.*

auctor est Ptolemæus. Qui postquam Chalcitum regionē, atque aliquot vicinas gentes descripsit: tandem ad Doanos veniens, post que ipsos ad montana quædam, tigres & elephantes habentia descendit: iuncta Lestorū regioni. Qui *Lestores* finitimi sunt Aureæ Chersoneso: sed eiusdem verba hæc ferè sunt. Postea Daonæ ad flumen eiusdem nominis, & post ipsos montana sunt, iuncta Lestorum siue Prædonum regioni, tigres habentia & elephantes. Potuit enim fieri ut Salomonis ètate, in qua nondum terrarum orbis vniuersus tanto hominū cœtu & frequentia; quanta posterioribus seculis habitaretur, Pegusiorum regio adhuc inculta ac deserta esset. Postea vero quām finitimæ gentes animaduertissent multos mortales ad eam, auri adipiscendi gratia cōmeare, huius auditate quoque allæctæ, in animum induxissent ipsam Auream regionem incolere, ut auro potitæ rerū multarū, quibus carerent, permutationibus augerentur. Qua de causa hominum crescente multitudine, feræ paulatim loco cedentes, ad solitudinem confugerent. Quæ in *Aurea Chersoneso* fieri non potuissent, propterea quod nulli mortalium, ob soli sterilitatē vtilitate aliqua ad eam habitandum allicerentur: exceptis locis aliquot maritimis ad mercaturas faciendas accōmodatis, quorum est

Malaca

Malaca illius regionis metropolis. Quod vero regio Ophyra solum aureum habuerit, ut asserunt predicti Rabanus Maurus, & Nicolayrus, nemini mirum videri debet, illos istuc ipsum credidisse, quippe cum peruulgatum id multis ante seculis apud omnes esset, ut Pomponius Mela & Plinius testantur. Ait enim iste: Extra ostium Indi Chrysæ & Argyræ fertilis metallis, ut credo. Nam, quod aliqui tradidere, aureum argenteumque ijs solum esse, haud facile crediderim.

Mela autem: Ad Tamum (est enim Indiæ promontorium) insula est Chryse, ad Gangem Argyre, altera aurei soli (ita veteres tradidere) altera argentei. Atque ita, ut maximè videtur, aut ex re nomen, aut ex vocabulo ficta fabula est. Hæc Plinius & Pomponius. D. etiam Hieron. in epistola ad Rusticum monachum nonnulla commemorat, quæ ijs conuenire videntur. Quæ ideo commemorare visum est, ne vituperatores aliquot libidine obtrectandi hanc ansam arriperent, ad Maurum & Lyranum reprehendos. Id enim illos, hinc liquido constat ab antiquis auctoribus accepisse. Nec modò opinio ea, constanti fama multorumque scriptorum literis, antiquis illis temporibus celebrata est, verùm etiam ad nostram usque ætatem & apud Indos emanauit, adeò ut multi Lusitanorū, auri cupiditate inducti, magnos adierint.

adierint labores, non sine maximo vitæ dis-
crimine & rei familiaris iactura , in perqui-
renda & inuestiganda hac Aurea regione. In-
crebuerat enim fama , certos homines , casu
in eam regionem naue quondam appulsos,
ibique dum fortè idoneam ad nauigandum
tempestatem nanciserentur , aliquot dies
commoratos,cum ea, quibus ad instruendam
nauim opus erat, pararent, & alia non suppe-
teret ad faburram materia , præterquam hu-
mus, magno eius pondere in carinam inie-
cto, nauim firmasse . Atque illinc soluentes
vrbem Goam tandem peruenisse. Cum veò
ea nauis posteris temporibus vetustate cor-
rupta , in naualibus dissolueretur , & aurei
grumuli in faburra lucentes , homines ad se
allexissent, inuentum aurum fuisse : atque
hinc coniecturam cepisse , humum illam ex
Aurea regione casu non scienter exporta-
tam. Porro de ijs, quæ de auro solo huius re-
gionis, deque malefico genere animalium
eandem infestante produntur , nihil de-
finire certum mihi est, eò quòd' sint ad iu-
dicandum difficillima . Verum seu ex ege-
sto à feris solo, aurum eruerint, seu ex rerum
permutationibus (quod vero similius ma-
gisque consentaneum est, & diuus Hierony-
mus , vt inferius apparebit , innuere vide-
tur) vel quavis alia ratione comparauerint,

Lusitan.
nauigatio
in Indiam

hæc

hæc quomodo sese habuerint, affirmare nihil dubitauerim facta atque tracta fuisse, in ea ora maritima, quæ Pegusij, aurea Chersoneso, & insula Somatra, (vt iam conclusimus) circumscribitur.

Sed ijs cognitis, ad aliam partem disputationis, quæ non paruam dubitationem habere videtur, oportet accedamus. Narrat siquidem eadem rerum Iudaicarum historia,

3. Reg. 10.

classem Salomonis (vt eiusdem verbis utamur)

cum classe Regis Hiræ, semel per tres annos, in

in Tharsis. Quæ verba in hunc sensum expli-

cat Iosephus, vt huiusmodi nauigationem ante triennium, haud quaquam fuisse conse-

ctam & absolutam existimet. Nos veò, ta-

metsi hunc locum aliter ac censet Iosephus intelligi posse (vt postea disputabimus) arbi-

tratur, tamen pro virili parte, quantum fieri possit, ne aliquis residueat scrupulus, nonnu-

llas colligemus rationes, quibus illum recte sensisse intelligatur. Porrò, vt causas dubita-

tionis explicemus, cum hac tempestate vi-

& experientia compertum sit, illos, qui à ma-

*ri Rubro secundo cursu *Auream Cherson-**

sum nauigare, atque inde commode renau-

igare solent, totam nauigationem decimo-

mense, aut summùm anno conficere, appa-

ret omnino incredibilis & absurdâ illa nau-

gatio, quæ cum vnum atque idem maris spa-

tium

Iosephus
Iudæus.

tium percurreret, id præterquam triennio
 non absolveret. Quæ causa impulit Franciscum
 Vatablum, ut crederet tam longi tempo-
 ris interuallum, cum longissima huiusmodi
 conuenire nauigatione, qualis esset à sinu
 Atlantico maris Rubri ad Hispaniolam insu-
 lam. Ex quibus facilè intellectu est, aut O-
 phyram regionem non esse ad oram mariti-
 mam Pegusorum & Aureæ Chersonesi at-
 que Somatræ, aut, tam diuturnam nauiga-
 tionem, quæ perpetuum triennium comple-
 teretur, esse prorsus vanam & commentitijs
 fabulis quam vero similiorem. Sed si recte
 diuersæ temporum rationes expendantur,
 iam profecto non inepta nec absurdâ hæc
 Iosephi interpretatio iudicabitur. Etenim si Nauigati-
 huius facultatis, quæ vocatur nauigatio, siue onis ori-
 artis siue scientiæ volumus considerare ori-
 ginem, facilè repiciemus, eam, sicut aliarum go. vide
 artium & disciplinarum principia, ab exiguis Horatij
 initijs esse ortam atque deductam. Nam cum Odā III.
 principio animaduertissent homines, mag- Illirobur
 nas atque ingentes utilitates in fluminum & Ḡas tri-
 maris nauigationibus esse constitutas, cœpe- plex, &c.
 runt inire rationem, qua eis ad vitæ usus ne-
 cessarios uti commode & utiliter possent. Ita-
 que primum rudis illa ætas, trabes inuicem
 connectere atque coniungere cœpit, quas
 rates appellavit. Quibus primò in fluminum
 transfue-

transvectionibus vrebantur , deinde per ipsa flumina vecti ad finitimos importabant ea, quorum maximè indigere intelligebant, ex quorumque permutationibus alia simili-
ter compararent , quibus etiam ad vitam
tuendam & propagandam carere non pote-
rant. Postmodum scaphas & lembos aliaque
id genus minuta nauigia , per solertiam ex-
cogitarunt , velis & remis , multisque rebus
ad usus nauticos pertinentibus , paulatim in-
uentis, non modo instruxerunt , sed etiam
alijs ad decorum & ornatum appositis illu-
strarunt. At crescente iam cum longa expe-
rientia , & frequenti huius rei usu audacia,
in altum se maioribus nauigijs contule-
runt. Primum propter oram maritimam na-
uigantes , propinquitate continentis ani-
mos faciente , deinde ad interiora maris
eos ducente peritia, cœpere procellosis flu-
ctibus se opponere , & iam audacter ventis
vela dare, atque confidenter tandem & stre-
nuè longa maris spatia transmittere. Vnde
colligitur , huius artis nauticæ scientiam,
paulatim & per quosdam velut ætatis gra-

Plin. libr.
7.cap.56, dus creuisse, adeò ut, auctore Plinio , renum
Copæ & eius latitudinem Plateæ , vela Ica-
rus, Tyrrheni anchoram , malum & antennæ
Dædalus , rostra Piseus , Salaminij hippa-
gum, & alia alij diuersis temporibus inuene-
rint,

rint, & plurima adiumenta huic arti submisstrauerint. Nec in tot sæculorum ætatisbus, ad perfectam illam & omnibus suis numeris expletam nauigationis rationem peruererunt, vsque ad illud tempus, in quo multa quoque Mathematicæ disciplinæ, ad rei nauticæ facultatem maximè pertinentia, fuerunt excogitata instrumenta. Quorum illud extitit, valde post homines natos admirandum, quod vulgo *Acum nauticam* appellant: Quæ Septentriones nimia & mira qua- Nautica
dam insita auiditate, ex vi contactus magne- Pyxis.
tis lapidis contracta, appetit: & cuspide ve-
luti digito perpetuò ostendit. Cuius vim, Magnetis
natiuamque lapidis in Arctos semper respe- vis.
ctantis, antiquis ignotam fuisse manifestum
est. Hinc illa summa admiratio, quam Ar- Argona-
gonauis Argonautarumque à Thessalia in uis.
Colchos per quam breuis nauigatio illis
temporibus excitauit. Hinc Vlyssis nescio
quos errores, priusquam in Siciliam insulam
ab Ilio peruenisset, intra tam exigua maris
spatia exhaustos, admirata est maximè An-
tiquitas, quos illustris ille Græcus poëta
propterea egregijs decorauit numeris. Quū
igitur (vt diximus) hæc ars non subito,
sed per longa temporum interualla nacta
fuerit incrementa, repertæ sunt compen-
diariæ nauigationes, vnu & consuetudine

Vlyssis er
ror & AE.
neæ apud
Virgil. 3.
Æneid.

COMMENTARIUS
 nauigandi. Nam, ut Plinius refert, cum ab Siagro Arabiæ promontorio (quod hodie *Fartacum* appellatur) Patalam Indiæ vibem petere consuetum esset, posterior ætas breuiorem tutioremque esse navigationem, ab eodem promontorio ad amnem Zizerum, Indiæque portum credidit, diuque ita nauigatum esse dicit, donec audi & lucro inhiantes mercatores, aliâ magis compendiariâ navigationem inuenierunt, qua singulis quibusque annis Romani in Indiam nauigabant. Quo in loco (ut supra memorauimus) diligenter scribit, quem cursum Romani terram marique, dum Indiam peterent, ad species aliaque id genus aromata comparanda tenebant: & quo anni tempore hinc atque illino proficiscebantur, quantoque spatio (quod annum esse significat) totum illud iter, usque dum reuerterentur conficiebant. Ita igitur usque ad Plinij tempora certos quosdam progressus fecisse videtur nauigatio. Verum tamen multò ampliores usque ad nostram ætatem. In quo genere iure laudantur Lusitan. laus. Lusitani, qui magnum fundamentum perpetua suæ commendationis & famæ iecisse, atque memoriam nominis sempiternam consecuti esse videntur, apud quos magis quam in ceteris nationibus hæc ars exulta est. Cum primi mare Atlanticum nauigantes, cunctam

Mauri

Mauritaniæ & Æthiopiæ orā, vsquead magnum & vastum illud Bonam Spem promontorium ; maris interiora magno impetu irrumpens, atque ab antiquis Geographis ignoratum, summa cum animi fortitudine & solertia, & magnis tandem exantlatis laboribus explorarunt, temporibus Infantis Henrici & Ioannis Portugalliæ regis secundi, & plurimis annis antequā Christophorus Columbus Ligur occidentalem Oceanū nauigasset, viamque munitam posteris reliquère, qua perfectum est, vt postmodùm in Indiam ab Vlissipone, summa, vt hodie fit, facilitate nauigaretur. Ut igitur hanc partem disputationis concludam, in illa ætate, in qua necdum tam strenuè tantaque artis peritia maria percurrebant homines, interdiu nauigare, noctù verò in anchoris diem expectare consuecebant. Ut nunc quoque fieri videmus in sinu Arabico, proptereà quòd illic & vadousum & maximè scopulosum sit mare. Tū etiā quoad fieri poterat, propter orā maritimā, atq; secundis dūtaxat flatibus nauigabāt, eò quòd nondum alijs ventis vela dare, ad usumque & vtilitatem nauigandi trahere nouerant, vt posteris temporibus inuentum est. Alia tam tardæ ac lentæ nauigationis cauſa erat, quòd ob maris & locorū maritimorum insolentiam, naucleros pro diuersitate regio-

Christop.
Colubus
Ligur.

num mutabant, aliosque mutabantur vici-
narum nauigationum scientissimos : uti
nostris hominibus factitatum fuisse satis cō-
pertum est, cum primū in Indiam nauiga-
runt, proptereā quòd certiore & iutiorem
cursum ignorarent. Sed alia quoque huiusce-
rei erat causa quòd cum id temporis nauigia,
propter modicam magnitudinem , tantum
cibariorum numerum capere nequiuisserent,
opus erat aquandi & commeatus gratia, sæ-
pius apud maritima loca ad id maximè op-
portuna, moras producere. Ad hæc mare In-
dicum (ut satis notum est) hyeme, quæ apud
Indos à Kal. Aprilis circiter Kalen. Octobris
protenditur, adeò procellosis & immodicis
tempestatibus agitatur , vt infestum & inuiū
hoc tempore efficiatur. Præterea sunt in illo
cœlo stati ventorum flatus, (quemadmodū
apud nos *Etesiæ* certo æstatis tempore,) quos
Monsoas vocant, quibus exceptis , idonea
ad nauigādum tempestates nullæ sunt. Qua-
re oportet hos tempestiuos ventos expecta-
re. Nam qui à sinu Arabico seu Persico vel ab
vrbe Goa in Aureā Chersonesum nauigant,
nec statim illinc renauigare valent, sed tan-
tisper ibi manere opus est, dum huiusmo-
di venti flare incœperint . Quapropter tres
aut quatuor, & amplius menses , apud Malā-
cam commorantur. Itaque cum illa ætate
non

non admodum vigeret, ut postea viguit, hæc nauigandi scientia, cumque dies non noctes & proximè oram maritimam nauigarent, ex quo tardiores efficiebantur nauigationes, propter longos orarum anfractus, veluti quoldam in semet reductos Mæandros, idque verno non hyemali tempore. Deinde, cum in crebras, tum aquationes, tum lignationes, & in perquirendos nouos naucleros, atque in expectandos cōmodissimos ventorum accessus, postremò in aurū comparandū, seu rerum permutationibus, seu quacumque alia ratione id fieret, non modicum temporis insumendum esset, nihil mirum videri debet, si totum cursum antè triennium conficere ne quiuerint. Mitto instrumentorum nauticorum duplices apparatus, quibus illa ætas in nautica disciplina nondum satis exercitata, opinor non vtebatur. Quorum penuria solet s̄æpe numerò cursus nauigationum retardare, dum reficiendis nauibus, vi ventorum ac tempestatum corruptis incumbunt, vt vsu venire videmus nostris nauibus ex India huc properantibus, quæ in insula *Mosambiqua* hyemare eisdem de causis, s̄epissimè coguntur. Quanquam, vt superius diximus, illa verba sacræ historię, *semel per tres annos*, etiam 3. Reg. 10. in hunc sensum & fortasse veriorem explicari

Q 5 posse

posse arbitramur, ut trinis annis semel classis Salomonis solita sit in Ophyram regionem nauigare, non autē quod perpetuos tres annos in hanc nauigationem insumpserit. Accidere namque poterat, ut ex tam longa nauigatione naues adeò dissipatæ & dissolutæ redderentur, ut integrum triennium, tum in nauigatione peragenda, tum in classe, maris iactationibus corrupta & conquassata, reficienda insumeretur. Quemadmodum accidere nostris nauibus in Indiam nauigantibus solitum est, ut quam paucissimas extitisse credamus, quæ duas amplius nauigationes, in tam longinquas oras perficere quiuerint. Nec sic integræ omnibus suis partibus redierint, ut non refici & instaurari ad iterum nauigandum, malis, carinis, lateribus, proris, puppibus, antennis, velis, gubernaculis, alijsque huiusmodi ad earum robur & firmitatē stabiliendam pertinentibus, opus eis fuerit. Quapropter mirari desinamus, cum Romani in ea ætate, in qua iam ars ipsa nauigandi ampliores fecerat progressus, plurimū terra marique possent, annū tamen (ut auctor est Plinius) in eadem Indica nauigatione, quæ citra Gangem continebatur, absumerent, classem Salomonis longius (quippe ultra Gangem) progressam (qui nec opibus, nec nauali disciplina, antiquis illis temporibus, nondum satis cognita

cognita nec culta, cum Romanis esset conferendus) ante triennium conficeret ne quiuissit. Sed hæc haec tenus.

Sequitur, ut de reliqua parte dicendū sit, quam in ultimū locum nostræ disputationis conieciimus. Quę quorundā huiusmodi continent sententiā, ut statuant insulam Sofalam, quam ultra Bonam Spem promontorium, ad oram maritimā Æthiopiæ sub Ægypto positam cōmemorauimus, esse Ophyram regionē. Idq; huiusmodi rationibus concludunt. Cū id vocabulum Tharsis apud sacras literas (ut ipsi volunt) Africam significet, cumque insula Sofala in Africæ regione sita sit, illicque plurima auri suppetat vberitas, quod finitimi Æthiopes, qui eorum lingua Cafri appellantur, ad prædictam insulā importare soliti sint, vt eius permutationibus, ea, quibus carere nō possunt, à nostris hominibus ibidem degentibus nanciscantur, satis apparere ijs sic constitutis, & consequens esse quod statuunt, Ophyram scilicet esse Sofalam.

Verūm hæc quo verius ac rectius intelligi dijudicarique, valeant cunctos sacrорū librorū locos, in quibus hæc nauigatio cōmemoratur, subijciemus. Deinde, quęcunq; in rei huiusmodi disquisitione sunt posita, in oēs partes disputabimus. Postremò, si quod aliquorum peccatū, in hac ipsa re dijudicāda sit animaduer-

III. Opinio Volaterrani.

Tharsis
in sacris
literis an
sit Africa.

maduersum, indicabimus. Sed ipsa iā Sacrae historię verba diligēter attēdamus. Ait enim: Classem quoque fecit rex Salomon in Aſion ga-ber, quæ est iuxta Ailath in littore maris Rubri, in terra Idumeæ, misitq; Hiram in classe illa, ser-uos suos viros nauticos & gnaros maris , cum seruis Salomonis . Qui cum venissent in Ophir sumptum inde aurum, quadringentorum Viginti talentorum , detulerunt ad regem Salomonem.

3. Reg. 10. Et sequenti capite. Sed omnia vasa de quibus potabat rex Salomon erant aurea , & vniuersa ſupplex domus saltus libani de auro purissimo. Non erat argento, nec alicuius pretij putaba-tur in diebus Salomonis , quia clas̄is regis , per mare cum classe Hiram, ſemel per tres annos ibat in Tharsis: deferens inde aurum & argento, & dentes Elephantorum, & Simias & Pauones. In 2. verò libro Paralip. cap. 2. ait. Tunc abiit Salomon in Aſion gaber, & in Ailath ad oram maris rubri, quæ est in terra Edom. Misit ergo ei Hiram, per manus seruorum fuorum, naues & nautas gnaros maris, & abierunt cum seruis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri , & attulerunt ad re-gem Salomonem. Nono autem cap.idem ite-rum refert. Sed & ſerui Hiram cum seruis Salo-monis, attulerunt aurum de Ophir, & ligna Thy-i-na & gemmas pretiosissimas, de quibus fecit rex de lignis ſcilicet Thyiniis, gradus in domo Domini

& in

& in domo regia, Citharas quoque & Psalteria
 cantoribus. Nunquam visa sunt in terra Iuda
 ligna talia. Et in eodem cap. eadem inculcat,
 dicens. Omnia quoque vasa conuiuij regis erant
 aurea, & vasa domus saltus Libani ex auro pu-
 rissimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo
 reputabatur, si quidem naues regis, ibant in Thar-
 sis cum seruis Hiram semel in annis tribus, &
 deferebant inde aurum & argentum, & ebur &
 simias & pauones. Magnificatus est igitur Salo-
 mon super omnes reges terræ, præ dinitijs & glo-
 ria. Præterea c. 20. sic ait. Post hæc autem iniit
 amicitias Iosaphat rex Iuda, cum Ochozia rege
 Israel, cuius opera fuerunt imp̄issima, & parti-
 ceps fuit, ut faceret naues quæ irent in Tharsis,
 feceruntq; classem in Aſongaber, prophetauit au-
 tem Eliezer filius Dodau de Maresa ad Iosaphat
 dicens. Quia habuisti fœdus cum Ochozia, per-
 cussit Dominus opera tua, contritæq; sunt naues,
 nec potuerunt ire in Tharsis. Quibus diligen-
 genter inspectis intelligitur, sacram historiā,
 eandem regionem modo *Ophyr*, modo *Thar-*
sis, diuersa nominum appellatione nuncupa-
 re. Quod ansam præbuit aliquibus (cum per-
 suasum haberent *Tharsis* apud Hebræos *A-*
fricam significare) ad existimandum *Sofalam*
insulam (ut diximus) fuisse olim *Ophyram*.
 Verum diuus Hieronymus hunc nobis eri-
 puit errorem. Nam dum quædam loca Esaiæ
 explicat

Tharsis explicat, hæc infert. Est autem Ophyr Indiae locus, in quo aurum optimum nascitur. Et alibi D. Hieronymo, vi. explicans vim significationis huius vocabuli de Geographicū Tharsis ait, Tharsis, vel Indiae regio est, ut vult Thesaurū Josephus, vel certè omne pelagus Tharsis appellatur. Et in explicatione ultimi capituli Isaiae, P. Riber. eadem rursus inculcat. Tharsis lingua Hebreæ in XII. Prophet. mare appellatur, &c, ut aiunt, Indiae regio, licet minores. Josephus litera commutata Tharsum paret nuncupari pro Tharsis urbem Ciliciae. In Ionæ autem commentarijs hæc quoque subiungit. Vnde imitatus Cain Ionas, & recedens à facie Domini, fugere voluit in Tharsis, quam Josephus interpretatur Tarsum Ciliciae ciuitatem, prima tantum litera commutata. Quantum vero in Paralipomenon libris intelligi datur, quidam locus Indiæ sic vocatur. Porro Hebrei Tharsis mare dici generaliter autumant, secundum illud: In spiritu vehementi confringes naues Tharsis, id est, maris. Et in Isaia. Vlulate naues Tharsis. Super quo ante annos plurimos, in epistola quadam ad Marcellam dixisse me memini. Non igitur propheta ad certum fugere cupiebat locum, sed mare ingrediens quocunq; pergere festinabat, & hoc magis conuenit fugitiuo & timido, non locum fugæ ociosæ eligere, sed primam occasionem arripere nauigandi. Ipsi verò epistolæ ad Marcellam hæc verba sunt. Quæris si Tharsis lapis Chrysolitus sit aut Hiacynthus, ut diversi in Cr-

interpretes volunt, ad cuius coloris similitudinem Dei species scribatur. Quare Ionas propheta Tharsis ire velle dicatur, & Salomon & Iosaphat in Regnorum libris naues habuerint, quæ de Tharsis solitæ sint exercere commercia. Ad quod facilis est responsio, homonymum esse vocabulum, quod & Indiæ regio ita appelletur, & ipsum mare quia cæruleum sit & saepe solis radÿs percussum, colorem supradictorum lapidum trahat, & à colore nomen acceperit, licet Iosephus t. pro Æ. litera mutata Græcos putet Tarsum appellare pro Tharsis. Hæc diuus Hieronymus. Ex quibus liquidò perspicitur persuasissimum fuisse viro sanctissimo & eruditissimo, hanc regionem in India esse positam, eique duo nomina indita, videlicet *Ophyr* & *Tharsis*, atque in eadem sententia fuisse Iosephū, ut ex verbis ipsius à nobis paulò ante recitatis, & ex diuo Hieronymo, qui istuc ipsum sensisse Iosephum affirmat, ostensum est. At quī ipse auctorem in illa ætate grauem extitisse neminem existimo, qui hoc verbum *Tharsis*, apud Hebræos *Africam* significare scribat, sed longè alio nomine ac diuerso Hebræos *Africam* nuncupare solitos accepi-
 mus, quod est *Phut* siue *Phul*. Ait namque diuus Hieronymus, dum caput ultimum Isaiæ interpretatur: *Phut autem siue Phul Libya, omnisque Africa usque ad mare Mauritanie,*

*Phut, seu
Phul He-
bræis A-
frica dicta.*

niæ, in qua fluuius hodie qui Phut dicitur, & cuncta circa eum regio, Phutensis appellatur.

libr. I. An-
tiquit. c. 6.
(alijs 12.) De quo fluuio sic meminit Iosephus. Insti-
tuit & Phut Libyam, Phutos à se vocans pro-
uinciales. Est autem & fluuius in Mauritania
prouincia, qui isto nomine nuncupatur. Vnde &
plurimos Græcorum historiographorum inueni-
mus huius fluminis memoriam facientes, & ex
adiacenti prouincia, quæ Phuti vocatur, ei no-
men impositum. Hæc diuus Hieronymus &
Iosephus. Eius fluuij quoque mentionem
facit Plinius, cum Mauritaniam Tingita-
niam describit, cuius hæc verba sunt. Indige-

lib. 5. ca. 1.

Natur.hi-
stor.

næ autem tradunt, in ora ab Sala. CL. M. paß.
Flumen Asanam, marino haustu sed portu spe-
ctabile, mox amnem quem vocant Phut. Hunc
Ptolemæus quoque Phut nominat, in ea-
demque prouincia esse, eiusque oris situm
gradus habere 72302. scribit. Quod flumen
Phut, nunc corrupto nomine Fez, & regio
Phuti etiam Regnum Fez hodie nuncupari,
nemini dubium est. Quod & nos, in quibus-
dam nostris Geographicis Observationibus
accuratè disputauimus; & satis credo, dili-
genter (absit verbo inuidia) perquisita &
inuestigata, à nobis sunt hæc ipsa, huius anti-
qui nominis vestigia. Sed ne de pluribus a-
gam, ad propositum reuertar. Iam illud opi-
nor notum & satis compertum esse, vel illis
qui

qui mediocri literatura præditi sunt, Iudeos, prouincias & regiones, atque maria & insulas, longe alijs nominibus ac nos, solitos esse nuncupare. Nam nomina eorum, quos maximè persuasum habuere, extitisse primos terrarum cultores, ipsis terris indiderunt. Quapropter Africam (ut modò diximus) *Phut* à Chami huius nominis filio, Äthiopiam verò sub Ägypto, *Chus* à Chuso Phutis fratre. A Mezraimo horum etiam fratre, totam Ägyptum Mezraim appellaure. Quo nomine his temporibus, à Iudæis & Arabibus, Ägyptus *Mitzram* nuncupatur, & urbem *Alcayrum* eius Prouinciæ metropolim, (quam nonnulli falsò *Memphim* arbitrantur) ob linguarum inter se similitudinem, *Mezzaram* vocant. Quemadmodum temporibus etiā Iosephi à Iudæis vocabatur, ut testatur ipse his verbis. *Seruata est etiam Mezreis secundum appellationem prisca memoria.* Ägyptum namque *Mezrim* & *Mezreos* omnes vocamus Ägyptios. Tum Cyprum insulam *Cethim* appellauere, à Cethimo Iapheti nepote. Atque hinc mos apud illos inoleuit, ut insulas hoc nomine *Cethim* significant. Italiam verò *Thubal* nuncupant à nomine Thubalis, quem primò credere hanc Prouinciam coluisse. Nec *mare Rubrum*, vel hoc nomine, vel sinum Arabicum,

Hebræi
Regiones
fere à pri-
mis culto-
ribus no-
minant.

Ägyptus

Méphim,
malè Al-
cayrū no-
minant.

libr. i. An-
tiquit. lu-
daic. c. 6.

Cyprus.

Italia.

cum, ut Græci & Latini, sed *mare Carectosum* appellare semper consueuerunt. Qua de re, miror si qui sunt, qui apud Hebræos existiment *Tharsis* nomine Africam significari. Nisi forte auctoritate ducti cuiusdam Iudæi Dauid Chimhi nuncupati. Cui ego alijque recentioribus Iudæis, nullam tribuendam esse auctoritatem existimo, maximè quando aliter sentiunt ac diuus Hieronymus, & antiqui ac doctissimi Iudæorum, illi præser-tim qui Christi præcesserunt ætatem. In quorum sunt numero *Philo* & *Iosephus*, ab ipso Hieronymo & sapientissimi & eruditissimi existimati. Nam (ut præteream quod à viris longè grauiissimis & in Hebraicis literis exercitatisimis acceperim : cum Romæ apud Paulum III. Pontificem Maximum, negotia geterem illustrissimi Principis Henrici Cardinalis ac Portugalliae Infantis, Iudæos huius ætatis, nullam aut certè peregrinam Hebraicæ linguæ eruditionem callere,) quæ tanta potest esse hominum quorundam in-scitia, seu potius amentia, ut perfidi Iudæi, à veraque Christi Optimi Maximi Religione alienissimi, iudicium præferant diuvi Hieronymi eruditioni & auctorati. Quem diuus Augustinus *virum doctissimum* appellat, & *omnium trium linguarum peritissimum*. Et quæ Iudæi illius ætatis, recte de Hebraicis vete-rem

rem sacerorum librorum scripturam, in Latinum conuertisse ingenuè fatebantur. Quapropter non aliter huiusmodi homines despere arbitror, ac si veritati vanitatem anteponant. Suspicamur ipsum Dauidem, & si qui sunt in eadem sententia, cum apud Isaiam, Hieremiam & Ezechielem, Septuaginta interpretes diuumque Hieronymum, hoc vocabulum *Tharsis Carthaginem* aliquando interpretatos esse animaduerterent, hinc occasionem fortasse nactos ad hanc opinionem confirmandam, videlicet Tharsis, vnde aurum Salomonis afferebatur, *Africam* significare; cumque, ut diximus, finitima *Sofala* regio auri feracissima sit, & in quadam Africæ parte collocata, omnino statuerunt *Sofalam Ophyram* esse regionem. Quasi verò in multis Æthiopiæ partibus, ad quas breuiore temporis interuallo, è nostro mari in Atlanticum exeuntes nauigare potuissent, non magna etiam auri, idque optimi affluentia sit, summa que vbertas? Ex cuius Æthiopiæ diversis locis, nostri homines, auspicijs Christianissimorum Portugaliæ Regum, singulis quibusque annis, ab ipsis Æthiopibus variarum rerum permutationibus, aurum comparantes huc deferunt. Quod si diuus Hieronymus & L X X. apud commemoratos Prophetas, idque certis duntaxat locis, id vocabulū *Tharsis Car-*

sis Carthaginem significare profitentur, non id propterea, quod ex sua præcipua, &, ut dicam nativa significatione, urbem Romani imperij æmulam exprimat. Qui enim id fieri poterat, cum Salomonis ætate nec dum *Carthago*, vt iam demonstrauimus, condita esset? Sed cum ciuitas admodum opulenta foret, & maximis afflueret auri & argenti diuitijs, commercio Hispaniæ id temporis omnium metallorum feracissimæ adeptis, quibus domi forisque potentiam & imperium suum largiter auxerat, eam nomine *Tharsis* expresit diuina Scriptura: sicuti terris nouis nostra memoria repertis usu venisse videmus. Quæ ideo quod à nobis procul versus occiduas orbis partes recesserint, & auro plurimum abundauerint, vulgo iam *Indiae* nomen inuenient. Qui enim aliter statuunt iij multum à veritatis ratione abesse, nec iusta reprehensione caruisse mihi videntur, si iudicant sacram Scripturam Salomonis principatu, hoc verbo urbem, quæ id temporis nusquam esset, designasse. Quoniam vero recentiores Iudæi, in summa Geographicae facultatis ignoratione, temporumque inscitia versantur, nec exterarum nationum historias attingunt, quo temporum ordines, varietates, eorumque con-
gruen-

gruentiam, disquirere & dijudicare valeant,
quippè cum *Historia testis sit temporum, &*
nuntia vetustatis, vt rectè iudicauit qui-
dam, fit, vt varijs id genus imbuantur er-
roribus.

M. Tull.
2. de Orat.
ad Q. Fra-
trem.

Quod accidere nequaquam potuit in hoc
genere *Iosepho & Philoni*, in omni disciplina-
rum doctrina, & rerum multarum cognitio-
ne versatis. Hanc Hieronymi & Septuagin-
ta interpretationem, nonnulli fortasse arri-
pientes, existimauerunt aliquando *Cartha-
ginem* fuisse *Ophyram*, parùm attenden-
tes è quonam portu, quoque ex sinu clasis
Salomonis eandem regionem petitura sol-
ueret. Sed nec attenderunt apud *Sofa-
lam* insulam, nullum pretiosarum gem-
marum genus, nullum argentum, nulos esse
pauones. Quæ omnia, ex *Ophyra* regione
præter aurum, etiam afferebantur. Id quod
Georgius Agricola animaduertisse visus est,
cum *Sofalam* *Ophyram* esse negauit, in libris
quos de *veteribus & nouis metallis* compo-
suit. Atqui tantum abest, vt *Tharsis*, *Salomo-
nis* tempore *Africam* significauerit, vt non
defuerit, qui hac tempestate, libros veteris
legis conuerterit ex Hebraicis, & vocabulum
Tharsis apud historiam Regum (tertio Re-
gum 9. & 10.) *Iudeorum mare* interpreta-
tur, non autem *Indiæ oram*, integra re-

R 3

manente

Nunc reliquum est, ut causas explicemus, cur in mentem venerit Sacræ historiæ, eam *Indiæ* regionem *Ophyrām* nuncupare. Quòd si ea, quæ superius à nobis in hoc genere sunt disputata, diligentius attendamus, facilè reperiemus ut supra diximus, moris esse sacræ Scripturæ, nomina eorum, qui terras primum incolere & habitare cœperunt, ipsis terris imponere. Sed cum huiusmodi nomina, parùm cognita alijs nationibus fuerint, ut ipse similiter Iosephus animaduertisse viſus est, propterea quòd eis soli Iudæi vterentur, euenit, ut ob prædictorum nōminum insolentiam, multa sacrorum librorum huius generis loca, maximè obscurarentur & magnam dubitationem afferrent. Quod si non nulli Iudæorum viri doctissimi, qui aliarum gentium & exterarum nationum literas, historias, & monumenta, variasque artium disciplinas perceperunt, ex quibus extitere *Philo & Iosephus*, summa cum diligentia, non multa huiusmodi posteris explicata, literis tradidissent, quæ peculiari quadam cognitione indigebant, multò peius etiam nunc circa locorum huiusmodi abstrusorum intelligentiam hallucinaremur. Si autem receniores Iudæi, more illorum (quos modo nominauit) clarorum virorum, literis Græcis & Latinis,

Ioseph. li.
s. Antiqui.
cap. 6.

Philo &
Iosephus.

Latinis ab ineunte ætate imbuerentur, reli-
quaque, disciplinas attingere in animum in-
ducerent, quò rerum ac temporum con-
gruentiam intueri & intelligere possent, non
esset sanè quòd in tantis ac tam depravatis
opinionum erroribus implicarentur. Nunc,
cum præter Hebraicas literas, hasque sine vl-
la Grammatices ratione, primoribus labris
degustatas verius quam perceptas, quippè à
parentibus veluti tumultuariè traditas, nul-
lum, nec literarum nec disciplinarum genus
consequantur, quid aliud quam labi, falli, &
turpiter errare illis futurum putamus? Quod-
que caput est, præterquam quòd cum ipso
nutricis lacte errorem fugere incipiunt, non
modo ignorantie verę Religionis imbuun-
tur, sed varijs, tum falsis, tum peruersis, &
quādoque ridiculis etiam opinionibus, poë-
tarumque portentis similibus adhærescunt.
Quarum plura quidem genera videre licet,
cum apùd multos benè doctos viros, à qui-
bus aduersus Iudæorum peruvicaciam plura
sunt subtiliter & acerrimè disputata, tum vel
maximè apud Petrum Gallatinum, bonum Petr. Gas-
latinus.
in primis anctorem, & Hebraicarum litera-
rum satis peritum. Adeò vt pudeat & mise-
reat me infelicis hominum conditionis in
tot mentis cæcitates & animi prauitates im-
meritæ. Iosephus igitur hunc locum è tene-

bris in lucem euocare videtur. Explicans enim in primo libro Iudaicarum Antiquitatum, quendam locum sacrorum librorum,

Ophyra satis docet vnde nominis originem *Ophyra*
vnde dict. regio traxisse videatur. Quum enim diuina
Iosepho. historia commemoret, temporibus Phaleg
diuisam fuisse terram, quamobrem hoc ei
nomen inditum, quod diuisionem significat
Genes. II. apud Hebræos, ita, *Natiq[ue] sunt Heber filij*
duo, nomen vni Phaleg, eo quod in diebus eius
diuisa sit terra: & nomen fratris eius Iectan.
Qui Iectan genuit Almodad, & Saleph, & Asarmoth, Iare,
& Adonan, & Vzal, & Decla,
& Hebat & Abimael, Saba, & Ophir, & Heuila,
& Jobab. Omnes isti filij Iectan. Et facta est
habitatio eorum de Messa pergentibus usque Se-

lib. I. An- phar montem Orientalem. Iosephus verò ea-
tiqu. c 6. dem in hunc modum narrat. *Heber autem*
(alijs 14.) *Iectan genuit & Phaleg. Dicitus autem Phaleg,*
quoniam secundum diuisionem habitationum na-
tus est. Phaleg autem diuisionem Hebrei vo-
cant. Iectan verò, qui filius fuit Heber, habuit
filios Helmodad, Saleph, Asarmoth, Iarach,
Aduram, Vzal, Decla, Obal, Abimael, Saba,
Ophyr, Euila, Jobab. Isti à flumine Cophino
Indiæ, & positæ circa eam Syriæ, loca quædam
inhabitant. Hæc Iosephus. De quo flumine
qui Indum influit, frequens mentio fit apud
Geographos. Quorum verba subiscienda
duxii-

duximus, ad pleniorē rei cognitionem & intelligentiam. Nam Pomponius hæc profert. *Indus ex monte Paropamiso exortus, & alia quidem flumina admittit, sed clarissima Cophen, Acessinem, Hydasphem.* Plinij verò huiusmodi sunt. *A proximis Indo gentibus montana Capissæ habent Capissam urbem quam diruit Cyrus, Arachosia cum oppido & flumine eiusdem nominis.* Quod quidem Cophen dixerat Semiramide conditum. Et paulò inferius subiungit. *Flumen Cophes, influunt in eum nauigabilia sadarus, Paroppus, Sodinus.* Strabo autem incidens in mentionem Alexandri in Indos expeditionis, de eodem fluvio sic meminit.

Quare ysdem montibus per vias breuiores exuperatus, reuersus est, habens Indiam à sinistris. Postea rursus in eam rediit ac occidentales eius fines, & Cophen flumen & Choaspem qui in Cophen immittit. Et paulò inferius. Post Cophen itaque Indus fluit. Regionem inter hæc duo flumina medianam habitant Astaceni, Massiani, Nissei, &c. Et Plinius iterum. Ultimo fine Cophete fluo; quæ omnia Ariorum esse alijs placet. Nec non & Nyam urbem plerique Indiae ascribunt. Quum igitur decem filiorum Iectani coloniæ, partim in quædam Syriæ loca Indianam penè attingentia, partim, in illum Indiae tractum quæ Cophe fluo irrigatur (vt Iosephus narrat) deductæ sint, & unus ex eius

R 5

filijs

Pompon.
Mela libr.
& 3. cap. 7.lib. 6. nat.
hist. c. 23.

Strabo.

lib. 6. c. 21.
nat. histo.

filijs Ophyr nuncupatus fuerit, apparet ex hoc nomine, per interiores Indic partes pertinente, *Ophyram* regionem esse nominatam, ut recte existimauit Rabanus Maurus & Nicolaus Lyranus. Quoniam vero Heuila frater Ophyri, finitima *Ophyrae* regioni loca etiam incoluit, ideo Moles cum Indiam exprimere

Phison voluisset, quam inclytus amnis Ganges (*Phison* ab eo appellatus) vberimis aquis interfluit: Hauila nuncupauit. *Et fluius* (inquit) egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum *Paradisum*, qui inde diuiditur in quatuor capita, nomen uni *Phison*, ipse est qui circuit omnem terram Heuila, ubi nascitur aurum. Et aurum terra illius optimum est. Quam regionem Heuila Iosephus *Indiam* interpretatur. Cuius haec sunt verba: *Rigatur autem hic hortus ab uno flumine circa omnem terram vndique profluente. Hic in quatuor diuiditur partes, & uni quidem nomen est Phison, quod inundationem significat: eductus in Indiam pelago diffunditur: qui Gethi nuncupatur à Græcis.* Sed ne quis arbitretur hanc esse *Heuila*, quam alio in loco idem Iosephus dicit esse *Getuliam Africæ prouinciam*, ab Heuila Chusi filio nominatam, opus est ut duos fuisse eiusdem nominis intelligatur; hunc quem modo nominaui, alterum Iectani filium Ophyrique fratrem, de quo nunc agimus. Quam dubitationem funditus

ditus sustulit Iosephus, cum significauit flu-
uium *Phisonem* apud Indiam in pelagus de-
fluere. Et Indiam prouinciam à Moše *Heuila-*
lat esse nuncupatam, præterquam quod ex
ipsius verbis paulò antè recitatis liquidò dig-
noscitur, tum etiam ex Commentarijs diui
Hieronymi de locis Hebraicis, quibus sic ait.
Heuila ubi aurum purissimum, quod Hebraicè
dicitur *Zahab*, & gemmæ prætiosissimæ, carbun-
culus, smaragdusque nascuntur. Est autem regio
ad Orientem vergens, quam circuit de Paradiso
Phison egrediens. Quem nostri mutato nomine
Gangem vocant, Sed & unus de minoribus Noe
Heuila dictus est, quem Iosephus refert cum fra-
tribus suis à flumine *Cophene* & regione Indiæ
usque ad eum locum, qui appellatur *Ieriæ*, posse-
disse. Et paulò post subiungit. Messe regio In-
diæ, in qua habitarunt filij *Iectan* filij *Heber*. So-
phera vero mons Orientalis in India: iuxta quem
eriam prædicti habitauerunt, quos Iosephus re-
fert à *Copheno* flumine & Indiæ regionibus us-
que ad eum locum peruenisse, ubi appellatur re-
gio *Ieria*. Sed & Classis *Salomonis* per triennium
hinc quædam commercia deportabat. Hæc ille.
Intelleximus diui Hieronymi sententiam,
etiam Rabani Mauri cognoscamus. ait enim:
Heuila regio est Indiæ, quæ post diluuium possessa
ab *Heuila*, filio *Iectan* filij *Heber* patriarchæ
Hebræorum. In quorum sententiam discedit
Hiero-

Heuila
Moyse est
India.

Hieronymus ab Oleastro, amplissimus Theologus in doctissimis Commentarijs, quos proximis annis edidit, in quinque libros Moysi, cuius etiam verba transcribere visum est, quæ huiusmodi sunt. *Alia est Chauilah, denominata à Chauilah filio Iectan filij Heber.*
*Quæ quidem Chauilah etiam Orientalis est, quic ibidem dicitur fuisse habitatio filiorum Heber, à Mesah usque ad Sephar montem Orientis, quæ etiam auro abundat, cum sit propè Ophir. Nam Ophir, fuit frater Chauilah, ut ibidem dicitur. Hæc ille. Ex quibus omnibus intelleximus Iudæorum peculiares, regionum, fluminum, insularum, & maris appellations, à Græcis & Latinis, ab alijsque aliarū nationum longè diuersas, easque à primis terrarum habitatoribus esse deductas. Tum etiam perspeximus *Ophyrum & Heuilam* fratres, ut Iosephus, vt diuus Hieronymus, vt alij quoque viri doctissimi (quorum modo mentio facta est) profitentur, Indiæ quasdam partes incoluisse, quas diuina historia ex more suo, eisdem duorum fratum nominibus, *Ophyram & Heuilam* appellat. Quarum alteram Moses scribit aurum optimum gemmasque pretiosissimas producere : ex altera vero ingentem auri copiam Salomoni delatam, Iudæorum regum monumenta testantur, hasque finitimas esse,*

esse, & (vt paulò antè dixit diuus Hieronymus) ex quarum altera classis, Salomonis 3. Reg. 9.
 per triennium quædam commercia depor-
 tabat. Præterea Africam, consentientibus
 doctorum virorum testimonij, apud He-
 bræos *Phut*, non *Tharsis* esse appellatam, &
 & *Ophyram* apud Indos esse etiā percepimus.
 Quid ergo amplius pertinaciter inhæremus,
 inanissimis Iudæorum recentiorū opinioni-
 bus & deliramentis, eoruque lutulentos ri-
 uulos consecutamur, ex limpidissimis autē do-
 ctiissimorū atque Orthodoxorum Patrum
 fontibus, haurire negligimus? Nec me mo-
 uent nouæ Augustini Eugubini in hunc lo-
 cum interpretationes, noua nescio quæ flu-
 mina cōminiscentis, (quanquam aliâs ho-
 minis eruditionem & doctrinam suspicio &
 veneror, & quanquam cū illo mihi arctissi-
 ma Romæ consuetudo intercessit, magis
 tamen amica veritas.) Quæquidem parum
 momenti (si rectè quis rē perpendere volue-
 rit) habere videntur, & quas non magni fue-
 rit negotij conuincere. Nec me mouent vel
 sexcenti recentiores Iudæi nouis & deliris
 semper interpretationibus studentes, & noua
 sensa ab antiquis Orthodoxorum Patrum
 sententijs, longe abhorrentia, in diuinos li-
 bros architectantes. Quorum Iudæorum li-
 bri, integra mente & acri attentoque animo

Rabini
 cautè le-
 gendi.

euo-

euoluantur oportet. Nam hinc , vt arbitror,
 iam eò processit hæretorum quorundam
 hominum audacia , vt asserere nihil verean-
 tur, etate diui Hieronymi non admodum vi-
 guisse, seu potius elanguisse Hebraicarum li-
 terarum scientiam. Qui nihil aliud mihi visi
 sunt dicere, quum hæc dicunt, quām diuum
 Hieronymum summis labbris has literas atti-
 gisse. Quem vt (supra dixi) diuus Augusti-
 nus *peritisimum in hoc genere*, cum summa te-
 stificatione laudum ipsius fuisse dicit. Et quē
 doctissimi Iudæorum eius temporis profite-
 bantur, sacros libros veteris legis , summo a-
 nimi iudicio & syncerissima interpretatione
 conuertisse. Sed proh Deum immortalem,
 quid hoc est si mera insanía non est? Adeò-
 ne esse homines imperitos quibus tanta sit
 innata vecordia , vt antiquos illos Ecclesiæ
 Patres, (diuino spiritu sine controversia af-
 flatos, atque ad exprimenda vera diuinorum
 librorum sensa, à Deo Optimo Maximo no-
 bis velut dono datos) dicere audeant hallu-
 cinatos esse in enodandis quibusdam Pro-
 phetarum intelligentijs, nec præcipua & ger-
 mana illa sensa, quæ in illis locis ipsi præ se
 tulerunt Prophetæ attigisse. Quibus Prophe-
 tarum locis , ad Christianum dogma maxi-
 mè confirmandum appositis, & eodem sensu
 enodatis , posteris temporibus Ecclesia pro
 acerri-

D. Hiero.
 peritia lin-
 guæ san-
 &c,

acerrimo telo vſa sit, ad infingendam multorum hereticorum peruvicaciam? Quid dici potest insanius? aut quid isti omnium hominum superbissimi aliud persuadere videntur, quām ea ſe (ſi dijs placet) affecutos eſſe, quæ magni & sapientes illi viii ne deguſtarunt quidem?

Venūm hæc nos in aliud tempus, in alium- Epilogus.
que locum differamus, ad propositumq; re-
uertamur. Perspectis tot, tantorumque Patriū
testimonijs & auctoritatibns, nemini opinor,
iam dubium & controuersum erit, *Ophyram*
regionem apud Indiam eſſe, ab *Ophyro* que Ie-
ſtani filio denominatam & *Tharsis* vocabulū
eſſe homonymum, vt afferit Diuus Hierony-
mus ad Marcellam, propterea quod & *mare*
& *locum Indiae* ſignificet. Hanc igitur rationē
habet Diui Hieronymi, Flauij Iofephi, alio-
rumque ſententia, circa regionem *Ophyram*,
quam apud Indos eſſe, vt diximus, statuunt.

Nunc excutienda ſunt quæ literis manda-
uit nobilissimus & clariss. Theologus Cardi- Thome
nalis Gaietanus, non de *ophyra* regione, quā
proſlus ignorare ſe ingenuè fatetur, ſed de
cursu quem classis Regis Hiræ teneret, cùm
ad classi ſe coniungendum Salomonis, ſolute-
ret ē portu, vt vnā peterent eandem regionē.
*De nominibus (inquit) proprijs, quæ hic ſcribu-
tur, reddere certam rationem nescio, hoc tamen
certum*

certum est, quod Salomonis tum scientiae tum prouidentiae attestatur constructio & missio natus in Ophir pro auro. Et in secundo Paralipomenon capite octauo isthac dicit. Salomon siquidem fecit propriam classem in illo mari. Rex autem Tyri misit naues suas ad seruendum Salomoni, simul cum proprijs nauibus Salomonis. (Et iuerunt cum seruis Salomonis in Ophir) Regio Indiae dicitur. Reliqua vide exposita tertio Regum nono : aduertendo duo . Alterum, quod quia nauigatio in Ophir per mare Oceanum erat, ideo Salomon ad euitandam nauigationem per mare Mediterraneum usque ad Oceanum, perrexit ad oram maris Rubri, (quod est quidam sinus maris Oceani) & ibi construxit classem, ad hoc enim illuc iuit. Alterum , quod rex Tyri naues quas misit, non nisi per Mediterraneum mare mittere ex Tyro potuit, ad coniungendum illas cum nauibus Salomonis. Hac ille. Quam rem recte quidem iudicauit vir doctissimus. Quis enim non in eiusmodi causa? Nam qui fieri posset, ut naues è Tyro soluentes aliter in sinum Atlanticum pergerent, quam per fretum Herculeum in Oceanum Atlanticum exeuntes , totamque oram Africæ & Æthiopiæ permeantes , magnum illud Bonam Spem promontorium transgrederentur, atque inde recto cursu aliud Arabiæ promontorium, olim Aromatam , nunc autem

Guarda-

Guardafum nominatum petentes, tandem angustias Rubri maris ingrederentur. Sed præterquam quod hæc nauigatio tunc temporis omnino incognita erat (vt sæpè iam diximus) multò facilius à rege Tyri id perfici poterat, & minore, cum temporis tum rei familiaris suæ dispendio , & tandem expeditiore via, si materia dolata , ex qua naues ædificari solent , camelis & alijs iumentis , superato isthmo inter illa duo maria interiecto, *Aisiongaberum* deportaretur, (sicut olim fieri consuetum est à Sultanis Ægypti , nunc autem à Turcarum Regibus, quandocunque classem, quas illic habent, reficere , seu nouas ædificare usus est,) quam tantam maris vastitatem transmittere , vt cum Salomonis classe coniungeretur. Sed ea persuasio fortè literatissimum virum fefellit putantem, regis Hiræ classem è Tyro (ad oram nostri maris posita) in Indiam solitam nauigare. Cum enim legeret hæc verba sacræ historiæ. Tunc abuit Salomon 2. Paralip. in Aisiongaber & in Ailath , ad oram maris Rubri, quæ est in terra Edom . Misit ergo ei Hiram manus seruorum suorum naues & nautas gna- ros maris , & abierunt , &c. Fortè non videbatur illi, cum Salomon ageret apud maritima loca maris Rubri superius memorata, reetè significasse diuinam historiam , Regem Hiram ad illum misisse naues & nautas suos,

si in eodem quoque mari id temporis esset
Hirę regis classis. Quare rem parum videtur
perpendisse tanti nominis Theologus. Nam
quę apud Alexandriam in nostro mari sunt
naues, quis vetat quin Carthaginem mittan-
tur, atque hinc Uticam seu Hippōnem Re-
gium, quę oppida in locis maritimis eius-
dem maris sunt posita? Cum Carolus quin-
tus Romanorum imperator Tunnetum op-
pidum obsidet, naues quę à Neapoli cum
commeatibus, reliquisque id genus bellici
apparatus, eò mittuntur, nonne ad portus
eiusdem maris mittuntur? quis hoc audeat
inficiari? Verum hæc tot verbis persequi non
est necesse, cum sint in promptu. Porrò quę
ad oppidorum *Ailanę & Asiongaberi* cogni-
tionem, & notitiam pertinent, eis, quoniam
in quibusdam nostris Geographicis Obser-
vationibus mox in lucem prodituris, à nobis
sunt multis verbis disputata, in præsentia su-
perfædendum duximus. Sed hæc in mentem
mihi venerunt, de *Ophyra regione* quę dice-
rem.

F I N I S :

DE OPHIRA REGIONE
ABRAHAMVS ORTELIUS
IN THESAVRO GEOGRAPHICO.

PHYR regio aurifera, in sacris litteris celebris, vnde Salomoni, alijque Hebræorum Regibus, ternis annis (vti 3. Reg. 9. & 2. Parali. cap. 9. habetur) magna vis auri aduehebatur. Sed ubi terrarum hæc regio sita sit, & an alio etiam nomine cognita esset, hactenus ignoratū fuit. σῶφεια, & σουφρι, legunt L X X. interpretes. Iosephus eam in India ponit: & TERRAM AVREAM χρυσην γην suo tempore vocatam addit Eupolemus auctor apud Eusebium lib. 9. cap. 4. Præparationis Euangelicæ, VYPHEN οὐρφη appellat, & dicit insulam Maris Rubri esse, nauesque cogi solere Melanis, Arabiæ vrbe (Hesion Gaber, hanc vocat Sacra Scriptura: et si Epiphanius Αἴτων dici in sacris litteris prodat.) Hinc Marius Niger eā AVREAM CHERSONESVM Ptolomæi interpretatus est, non parum enim ad terram auream alludit; & Rubri Maris nomen huc usque pertingere, ex classicis auctoribus doceri potest. Sed hæc Chersonesum, auri diuitem olim fuisse, nemō veterum, quod sciam auctor est, neque nunc etiam esse, ex recentioribus palam est. Edidit tamen Gaspar Varrerius Lusitanus

S 2

nuper

nuper peculiare opusculum, de *Ophyraregio-*
ne: in quo constanter assuerare multisque ar-
gumentis persuadere conatur, Sacré Scriptu-
ræ *Ophyram*, esse auream Chersonesum: aut
potius omnem eam oram quæ Pegusis, Ma-
laca & Somâtra continetur. In Biblijs Vatabli
à Rob. Stephano excusis, pro *Hispaniola*, No-
ni Orbis insula habetur. Postello autem *Peru*
videtur: cui suffragatur doctissimus Goro-
pius in sua Hispania. Idem affirmat Ben. A-
rias Montanus, cuius viri sententiam non so-
lum ob multiplices eius virtutes, quibus à na-
tura abunde ornatus, sed ob omnis generis
doctrinæ solidam peritiam, multarumque
linguarum cognitionem admirabilem, liben-
ter amplecterer, nisi deterret me ab ea va-
stus ille Oceanus intermedius, quem omnis
antiquitas innavigabilem, atque à mortali-
bus, quia sacrum Diuūmque sedem existima-
rit, nauigatione minimè violandum, (vt do-
cet apud Senecam Pēdo Albinouanus) cre-
dedit. Neque apud ullum veterem auctorem
reperies, ab ullo mortalium ante repertum
magnetis lapidis usum, (quem nuperum ha-
bemus) unquam tetatum, nec immerito. Ne-
minem hoc enim potuisse vel posse, norunt,
intelliguntque qui nauigant omnes. Casu
forte aut felicitate hoc aliquando euenisse, vt
credam, facit Plutarchus in Sertorio: At con-
filio

filio aut scientia hunc ab illo traiectum, nulla
apud priscos siue sacros siue prophanos scrip-
tores memoria. Circa littora autem nauigatū
sæpius testes exstant tot antiquorum Græco-
rum Pericli : vt Hannonis, Arriani, Iasonis
Nearchi: & qui temporis iniuria intercidere,
Etesiae, Menippi, Marcelli, Alexandri Theo-
phili. &c. Ego Ophyr *Cephalam* vel vt alij pro-
nunciant *Sofalam* Africæ versus Orientē re-
gionem interpretari cū Volaterrano malim,
tum quod hæc, teste grauissimo Io. Barroso,
admodum aurifera sit, adeo vt etiamnum ni-
hil præter aurum, vt Lusitanorum testantur
peregrinationes, exteris mercatoribus cōmu-
nicet: Tū quod scribat in sua Indica nauiga-
tione Thom. Lopesius, hos Sofalēses habere
libtos patria lingua scriptos in quibus legitur
Salomonē regē tertio quoq; anno hinc aurū
tulisse. Ex Ophir etiā ebur habuisse Salomo-
nē sacræ referunt littere. atque hoc nō ex Pe-
ruiana regione, vbi nullus vnquam elephas.
Pro Ophir, *Ophath* ὄφατ legit Ioā. Tzetzza, &
insulā, siue pæninsulā auream in India esse di-
cit. De Ophir adde quod habet Iosephus à
Costa. Societ. Iesu li. i.c. 14. de natura Noui
Orbis. vbi Ophir Indiā Orientalē, cū Iosepho
Iudæo, interpretatur. VPHAS locus vnde aurū
adfertur, Hierem. 10. MOPHAS legunt LXX.
O P H I autē D. Hieronymus & Chaldæus.

DE PARADISO IDEM.

In tabula
Geogra-
phiæ sacre

DE Paradiso magna quoque inter Theologos controuersia. Maxima pars hunc in Oriente statuit, alij in Syria; Postellus sub polo Arctico. Sunt qui sub Äquinoeti ali fuisse conijciant. Goropio nostro apud Indoscytas esse multis argumentis persuadetur. Ex veteribus quidam Lunarem globum pertingere tradunt: alij alibi. Cæsarius Nazianzeni frater, in Dialogis vbi hunc collocarit ignoro. Danubium enim hic vnum ex huius fluminibus facit: eum nempe, quem Sacra vetustas *Phison* nominat. Hunc vero D. Hieronymus & Eusebius *Nilum* interpretantur, alij *Gangem*. Sed addam quoque D. Augustini ad Manichæos hoc, *Beatam vitam Paradisi nomine significatam existimo*. Alij recentiores qui ex professo de situ huius scripsere, sunt Moses Bar Cepha; Benedictus Pererius Societatis Iesu in Genesim; Ioannes Hopkinsonius peculiari libello, in quo & huius chorographicæ delineatio. Alij quoque, ut Beroaldus, in Chronico, Vadianus in trium orbis partium descriptione, item Ludouicus Nugarola in libello de Timotheo, siue Nilo. Ego vero Paradisum vbique fuisse puto, ante Adami nempe lapsum; & non locum significare, sed loci naturam, siue qualitatem.

Cecidit Dominus F I N I S. *Adan a paradi-
so voluptatis, et cherubim in eius custodia est designatus?*

Errata quædam in Hebreis, nam quæ in Græcis & latinis commissa, facilè quiuis obseruabit.

Pag. 10. lin. 7. vlt. post Scealthiel omissum בְּ
 pag. 15. lin. 9. à fin. literæ non satis bene separatæ,
 & ideo due voces in vnam coaluerunt, & aliæ
 nimis propinquæ vnam vocem ex duabus fecere,
 & in ultima voce caph pro resch positum. pag.
 28. lin. 2. à fin. עֲבוֹר corr. צָאִיר. pag. 40. lin. antepe.
 בְּסַבְּהַדְרֵי tertia à fine litera ponatur resch. &
 lin. vlt. הַלְּ transponatur לְה. pag. 56. lin. 12. in
 tertia vocula dalet positum pro resch. pag. 63.
 lin. 5. à fin. מִירֶם litt. transpositæ pro מְרוּם. pag.
 207. in margine Ophyra insula, corr. Sofala insula.

23456789
Hos tres libellos dignos censeo
qui recudantur:

*Guiliel. Fabricius Nouiomagus,
Apostolicus ac Archiducalis
Librorum Censor.*

UVIA. BHSC. BU 01929

UVIA. BHSC. BU 01929

UVA. BHSC. R. 01929

UVA. BHSC. BV 01929

BU

Biblioteca de Santa E

1.929

UVIC-BHSC-30101979

OVA. BHSC. BL 01929

UVA BHSC BU 01929

СГА-ВИСС. ВУ 01929